

UNIVERS
#615
2539

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

УРЕДНИК

Др. МИЛИВОЈЕ Н. ЈОВАНОВИЋ

БР. 12.

ДЕЦЕМБАР 1912.

XXXIII ГОД.

САДРЖАЈ

СТРАНА

Службени део: Укази Н. В. Краља Србије Петра I. — Претписи Министра просвете и црквених послова. — Одлуке Министра просвете и црквених послова. — Одлуке Министра просвете и црквених послова о књигама. — Упутства за средње школе у Краљевини Србији (свршиће се). 1196

Настава и Култура: Истраживања о првом бројању код деце — Д. М. — Освојење звања и т. д. — Сп. 1226

Школско и културно кретање 1232

Прикази и оцене 1245

Некролог 1248

Прилог: *Садржај Просветног Гласника за другу половину 1912 године.*

Издање и штампа државне штампарије краљевине Србије

У БЕОГРАДУ

КРАЉЕВИНА СРБИЈА
БИБЛИОТЕКА

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

БРОЈ 12

ДЕЦЕМБАР 1912

ГОД. XXXIII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА
ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 25 новембра 1912 године, на предлог Господина Министра Просвете и Црквених Послова, постављен је:

у Министарству Просвете и Црквених Послова:

за писара II класе: г. *Љубомир В. Јовановић*, свршени ученик Државне Трговачке Академије и званичник истог Министарства.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

УВАЖЕЊЕ ОСТАВКЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 1 децембра 1912 године, на предлог Господина Министра Просвете и Црквених Послова, решено је:

да се г. *Константину Деди*, суленту Ужичке Гимназије, уважи оставка, коју је поднео на државну службу.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

УНИВЕРЗИТЕТ

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Господин Министар просвете и црквених послова одредио је периодску повишицу плате:

прву, др. Павлу Вујовићу, сталном доценту Универзитета. — ПБр. 19974 од 20-XI-1912.

- другу*, др. Милошу Тривунцу, сталном доценту Универзитета. — ПБр. 20780 од 20-XI-1912.
прву, др. Урошу Петровићу, сталном доценту Универзитета. — ПБр. 21641 од 30-XI-1912.

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

ОДСУСТВА

- Г. Министар просвете и црквених послова одобрио је одсуство:
 Михаилу Вељковићу, благајнику Народног Позоришта, 10 дана. — ПБр. 22407 од 7-XII-1912.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА НЕУКАЗНИХ НАСТАВНИКА

- Господин Министар просвете и црквених послова поставио је:
 Јоза Кљаковића, свршеног ђака уметничко-занатске школе, за привременог учитеља цртања у зајечарској гимназији. — ПБр. 21522 од 12-XI-1912.

ОДСУСТВА

- Господин Министар просвете и црквених послова одобрио је одсуство:
 Даринки Фргунићки, наставници В. Ж. Школе у Крагујевцу, до краја новембра о. г. — ПБр. 21742 од 20-XI-1912.
 Драгињи Стајевићки, наставници В. Ж. Школе у Београду, до почетка предавања. — ПБр. 21741 од 19-XI-1912.
 Светолику Марковићу, в. учитељу крагујевачке гимназије, до почетка предавања. — ПБр. 21435 од 12-XI-1912.
 Николи Поповићу, наставнику јагодинске учитељске школе, до почетка предавања. — ПБр. 20201 од 16-XI-1912.
 Владимиру Тихи, учитељу III београдске гимназије, до 1 јануара 1913 год. — ПБр. 21777 од 21-XI-1912.
 др. Марији Ходот-Савић, лекару женске гимназије у Београду, до 1 јануара 1913 год. без плате. — ПБр. 21649 од 20-XI-1912.
 Станислави Богдановићевој, наставници II крагујевачке гимназије, до краја новембра о. г. — ПБр. 21714 од 18-XI-1912.
 Радивоју Караџићу, супленту пожаревачке гимназије, 10 дана. — ПБр. 21650 од 16-XI-1912.
 Стани Нешићевој, наставници алексиначке гимназије, до 26 новембра о. г. — ПБр. 21434 од 23-IX-1912.
 Радивоју Русовићу, наставнику II крагујевачке гимназије, до почетка предавања. — ПБр. 21823 од 22-XI-1912.
 Лазару Перовићу, професору женске гимназије, до почетка предавања. — ПБр. 21906 од 25-XI-1912.
 Јозу Кљаковићу, привременом учитељу зајечарске гимназије, до почетка предавања. — ПБр. 21861 од 26-XI-1912.
 Јарославу Вошти, учитељу гимнастике зајечарске гимназије, до почетка предавања. — ПБр. 21935 од 26-XI-1912.
 Љубици Радовановићки, наставници В. Ж. Школе у Крагујевцу, до почетка предавања. — ПБр. 21974 од 27-XI-1912.
 др. Вацлаву Ешнеру, наставнику III београдске гимназије, до 14 јануара 1913 године. — ПБр. 22037 од 30-XI-1912.

Владимиру Лазићу, супленту II крагујевачке гимназије, до почетка предавања. — ПБр. 24123 од 1-XII-1912.

Стани Непићевој, наставници алексиначке гимназије, два месеца. — ПБр. 22205 од 4-XII-1912.

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Г. Министар просвете и црквених послова одредио је периодску повишицу плате:

четврту, Ристи Ј. Одавићу, професору I београдске гимназије. — ПБр. 20752 од 20-XI-1912.

пету, Стевану Веселиновићу, ректору Богословије Св. Саве. — ПБр. 19729 од 20-XI-1912.

четврту, Николи Ранојевићу, професору II београдске гимназије. — ПБр. 20067 од 20-XI-1912.

другу, Стевану Д. Живковићу, професору лесковачке реалке. — ПБр. 20628 од 20-XI-1912.

другу, Архимандриту Платону, професору београдске реалке. — ПБр. 20615 од 20-XI-1912.

другу, Ристи М. Цветковићу, професору горњо-милановачке гимназије. — ПБр. 20627 од 20-XI-1912.

четврту, Емилији Кениговој, разредној учитељици В. Ж. Школе у Београду. — ПБр. 20028 од 20-XI-1912.

прву, Зорки Ковачевићки, разредној учитељици В. Ж. Школе у Крагујевцу. — ПБр. 20010 од 20-XI-1912.

четврту, Богољубу Премовићу, професору зајечарске гимназије. — ПБр. 22016 од 28-XI-1912.

другу, Милану Карићу, професору II крагујевачке гимназије. — ПБр. 21862 од 28-XI-1912.

пету, Ђури Илићу, професору врањске гимназије. — ПБр. 21465 од 28-XI-1912.

прву, Косари Далековићевој, разредној учитељици женско гимназије. — ПБр. 20686 од 29-XI-1912.

прву, Божици Јовановићевој, разредној учитељици В. Ж. Школе у Шапцу. — ПБр. 19404 од 28-XI-1912.

прву, Анки Ракетићки, разредној учитељици В. Ж. Школе у Крагујевцу. — 21693 од 29-XI-1912.

пету, Христини Ристићевој, разредној учитељици В. Ж. Школе у Београду. — ПБр. 22043 од 29-XI-1912.

четврту, Добросаву Ковачевићу, професору Богословије Св. Саве. — ПБр. 21299 од 1-XII-1912.

пету, Богдану Јанковићу, професору и директору ваљевске гимназије. — ПБр. 21220 од 2-XII-1912.

РАЗРЕШЕЊА НЕУКАЗНИХ НАСТАВНИКА

Господин Министар Просвете и Црквених Послова разрешио је од дужности:

Мију Броза, привременог учитеља у ваљевској гимназији. — ПБр. 21381 од 12-XI-1912.

НАРОДНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Господин Министар просвете и црквених послова поставио је:

у Београду:

за сталног учитеља, Димитрија Глигорића, досадашњег учитеља на расположењу из Београда. — ПБр. 21507 од 1-XI-1912.

Тодора Илића, досадашњег учитеља у Младеновцу. — ПБр. 17458 од од 31-VIII-1912.

за вршиоца учитељске дужности у Чувалишту Женског Савеза, Станку Лешјанку. — ПБр. 21119 од 29-XI-1912.

у београдском округу:

за сталног учитеља у Венчанима: Косту Живковића, учитеља у оставци из Избенице (моравски). — ПБр. 14605 од 5-IX-1912.

за вршиоца учитељске дужности у М. Моштаници: Милана Рајића, ђака гимназије. — ПБр. 21176 од 3-IX-1912.

за вршиоца учитељске дужности у Трбушници: Данила Стакића, ђака гимназије. — ПБр. 21376 од 9-XI-1912.

за сталне учитељице у Борку: Јелицу Петровићеву и Видосаву Поповићеву, свршене ученице учитељске школе са испитом. — ПБр. 19837 од 21-IX-1912.

у врањском округу:

за сталне учитеље у Цепу: Саву Живковића и Стојану Анђелковићеву, учитеље у оставци. — ПБр. 20731 од 18-X-1912.

за вршиоца учитељске дужности у Преображењу: Јована С. Радуловића, правника. — ПБр, 20007 од 26-XI-1912.

у крагујевачком округу:

за вршиоца учитељске дужности у Грбицама: Михаила Спасојевића, пређашњег вршиоца учитељске дужности. — ПБр. 20850 од 9-XI-1912.

за сталног учитеља у Поскурицама: Димитрија Станковића, пређашњег учитеља. — ПБр. 21452 од 10-XI-1912.

за вршиоца учитељске дужности у Каменици: Радивоја Лазаревића, студента философије. — ПБр. 21896 од 30-XI-1912.

у крајинском округу:

за вршиоца учитељске дужности у Вељкову: Милана Базовића, ђака гимназије. — ПБр. 20375 од 15-XI-1912.

за вршиоца учитељске дужности у Слатини: Радула Драговића, ђака гимназије. — ПБр. 20725 од 6-XI-1912.

за вршиоца учитељске дужности у Мирочу: Душана Ђлајића, учитеља у пензији. — ПБр. 20955 од 7-XI-1912.

у крушевачком округу:

за вршиоца учитељске дужности у Брезовици: Милију Вуковића, пређашњег учитеља. — ПБр. 22149 од 1-XII-1912.

WWW.UNILIB.RS за вршиоца учитељске дужности у Робајима: Божидара Обрадовића.
— ПБр. 22149 од 1-XII-1912.

у моравском округу:

за вршиоца учитељске дужности у Врановцу: Мира Павићевића, пређашњег учитеља. — ПБр. 20711 од 1-XI-1912.

у подринском округу:

за вршиоца учитељске дужности у Узовници: Љубомира Марковића, ђака Трговачке Академије. — ПБр. 21193 од 9-XI-1912.

у пожаревачком округу:

за вршиоца учитељске дужности у Сигама: Анастасију Митровићку. — ПБр. 21191 од 5-XI-1912.

за вршиоца учитељске дужности у Сигама: Филипа Митровића, пређ. учитеља. — ПБр. 21192 од 5-XI-1912.

за вршиоца учитељске дужности у Малом Лаолу: Веселина Тујића, ђака гимназије. — ПБр. 21835 од 1-XII-1912.

за вршиоца учитељске дужности у Рашанцу: Николу Василевића, ђака Трговачке Академије. — ПБр. 22161 од 1-XII-1912.

у смедеревском округу:

за сталног учитеља у Сараорцима: Војислава Младеновића, учитеља на расположењу из Петровца, окр. пожаревачког, по молби. — ПБр. 21295 од 5-XI-1912.

у тимочком округу:

за сталног учитеља у Лесковцу: Младена Милошевића, досадашњег привременог учитеља у томе месту. — ПБр. 21786 од 20-XI-1912.

у чачанском округу:

за вршиоца учитељске дужности: Милића Раковића, ђака учитељске школе. — ПБр. 20654 од 5-XI-1912.

за сталну учитељицу у Гучи: Славку Миленковићеву, учитељицу из Мозгова (нишки). — ПБр. 19990 од 1-X-1912.

за вршиоца учитељске дужности у Лиси: Лазара Угљаревића, учитеља из Прилепа. — ПБр. 20053 од 9-X-1912.

за вршиоца учитељске дужности у Трнави: Чедомира Баљевића, пређашњег вршиоца учитељске дужности. — ПБр. 20842 од 6-XI-1912.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете и Црквених Послова разрешио је од учитељске дужности:

Богољуба Барбуловића, учитеља у Плани, окр. моравског. — ПБр. 21728 од 19-XI-1912.

Добривоја Страваковића, учитеља у Равнима, окр. ужичког. — ПБр. 20871 од 27-X-1912.

Радоја М. Фатића, учитеља у Поповици, окр. крајинског. — ПБр. 20258 од 8-XI-1912.

Петра Бибића, учитеља у Лучанима, окр. чачанског. — ПБр. 21527 од 13-XI-1912.

Владислава Вешовића, учитеља у Каони, окр. чачанског. — ПБр. 20806 од 23-X-1912.

Павла Божиновића, учитеља у Мелници, окр. пожаревачког. — ПБр. 21671 од 23-XI-1912.

Милутина Басрака, учитеља у Орашцу, окр. ваљевског. — ПБр. 21866 од 23-XI-1912.

Божидара Обрадовића, учитеља у Трнавцима, окр. крушевачког. — ПБр. 21958 од 26-XI-1912.

Гаврила Јовановића, учитеља у Шилопају, окр. рудничког. — ПБр. 21888 од 23-XI-1912.

Тихомира Милосављевића, учитеља у Павлици, окр. чачанског. — ПБр. 22109 од 30-XI-1912.

УВАЖЕЊЕ ОСТАВКЕ

Господин Министар просвете и црквених послова уважио је оставку на учитељску службу:

Јелени Науновићевој, учитељици у Смољинцу, округа пожаревачког. — ПБр. 19879 од 29-IX-1912.

ОДСУСТВА

Господин Министар просвете и црквених послова одобрио је одсуство: Босиљки Димићевој, учитељици у Кривељу, окр. тимочког, 10 дана — ПБр. 21592 од 20-XI-1912.

Стани Глигорићки, учитељици у Рипњу, окр. београдског, до 31 јан. 1913 год. — ПБр. 21238 од 8-XI-1912.

Катарини Нешићки, учитељици у Осипаоници, окр. смедеревског, месец дана — ПБр. 21290 од 12-XI-1912.

Софији Симићки, учитељици у Каони, окр. подринског, од 8—23 новембра о. г. — ПБр. 21383 од 10-XI-1912.

Даринки Стефановићки, учитељици у Опарићу, окр. моравског, од 12 до 30 новембра о. г. — ПБр. 21518 од 15-XI-1912.

Зорки Илићки, учитељици у Трнавчи, окр. смедеревског, месец дана — ПБр. 21412 од 9-XI-1912.

Полексији Јовићки, учитељици у Врћеновици, окр. нишког, 40 дана — ПБр. 21315 од 9-XI-1912.

Јовану Јовићу, учитељу у Врћеновици, окр. нишког, месец дана — ПБр. 21566 од 14-XI-1912.

Михаилу Игњатовићу, учитељу у Јаловик-Извору, окр. пиротског, — до краја ове школ. год. — ПБр. 19035 од 6-XI-1912.

Стерији Васиљевићу, учитељу у Ст. Ацбеговцу, окр. смедеревског, 15 дана — ПБр. 21333 од 9-XI-1912.

Живораду Јевремовићу, учитељу у Јошеви, окр. подринског, од 1 септ. до 10 окт. о. г. — ПБр. 18779 од 15-IX-1912.

Живки Петровићки, учитељици у Кладову, окр. крајинског, 40 дана — ПБр. 21335 од *-XI-1912.

Милеви Пантићки, учитељици у Кучеву, окр. пожаревачког, до 1 новембра о. г. — ПБр. 21020 од 30-X-1912.

Косари Тодоровићи, учитељици у Скобаљу, окр. смедеревског, 20 дана — ПБр. 21110 од 2-XI-1912.

Даринки Антићи, учитељици у Рачи, окр. крагујевачког, до 1 марта 1913 год. — ПБр. 11345 од 6 -XI-1912.

Косари и Анки Обреновићевој, учитељици у Д. Крчину, окр. моравског, од 27 нов. до 22 дец. о. г. — ПБр.

Јелисавети Марковићи, учитељици у Губеревцу, окр. београдског, два месеца — ПБр. 20187 од 7-X-1912.

Зори Магазиновићевој, учитељици у Јасеници, окр. крајинског, од 15 нов. до 31 дец. о. г. — ПБр. 21940 од 26-XI-1912.

Панти Илићу, учитељу у Гркињи, окр. крајинског, два месеца — ПБр. 22058 од 28-XI-1912.

Јулији Гмизовићевој, учитељици у Београду, месец дана — ПБр. 22069 од 28-XI-1912.

Даринки Стефановићи, учитељици у Опарићу, окр. моравског, 5 дана — ПБр. 22067 од 28-XI-1912.

Даринки Чавдаревићи, учитељици у Бискупуљу, окр. пожаревачког, 12 дана — ПБр. 22044 од 29-XI-1912.

Љубици Магазиновићи, учитељици у Камендолу, окр. београдског 18 дана — ПБр. 22297 од 5-XII-1912.

Христини Терзићи, учитељици у Дићу, окр. рудничког, 40 дана — ПБр. 22207 од 2-XII-1912.

Косари Ивановићи, учитељици у Зајечару, окр. тимочког, 18 дана — ПБр. 22291 од 4-IX-1912.

Милки Пешићи, учитељици у Смрдану, окр. пиротског, до 22 децембра о. г. — ПБр. 22280 од 4-XII-1912.

Даница Павловићи, учитељици у Обилићеву, окр. крушевачког, месец дана — ПБр. 22311 од 5-XII-1912.

Персиди Стојаковићи, учитељици у Рашанцу, окр. пожаревачког, 40 дана — ПБр. 22282 од 4-XII-1912.

Даринки Брајковићевој, учитељици у Планиници, окр. тимочког, два месеца — ПБр. 22299 од 5-XII-1912.

Гаври Михајловићу, учитељу у Раму, окр. пожаревачког, 15 дана — ПБр. 22225 од 3-XII-1912.

Страшимир Глишићу, учитељу у Засавици, окр. подринског 25 дана — ПБр. 21652 од 17-XI-1912.

Глигорију Крајчићу, учитељу у Смедереву, окр. смедеревског, 22 дана — ПБр. 22214 од 2-XII-1912.

ОТВАРАЊЕ НОВИХ ШКОЛА И ОДЕЉЕЊА

Г. Министар просвете и црквених послова одлучио је, да се отвори: нова школа у Белишеву, окр. врањског — ПБр. 16280 од 25-VIII-1912. ново одељење у Тијану, окр. чачанског, — ПБр. 15636 од 25-VIII-1912. друго одељење у Риђакама окр. подрин. — ПБр. 17023 од 17-IX-1912. пето одељење у Прокупљу, (женска школа) — ПБр. 17035 од 13-IX-1912. треће одељење у Борку, окр. београдског, — ПБр. 19838 од 28-IX-1912. четврто одељење у Голобоку окр. смедер. — ПБр. 12594 од 28-VIII-1912. друго одељење у Голубињу, окр. крајинског, — ПБр. 17022 од 17-IX-1912. ново одељење у Смедереву, — ПБр. 18116 од 13-IX-1912.

Г. Министар просвете и цркв. послова одлучио је, да се затвори :
једно одељење у основној школи у Влашком Долу, окр. пожаревачког
— ПБр. 22417 от 5-XII-1912.

РАСПУСТ НАРОДНИХ ШКОЛА

Г. Министар Просвете и црквених послова одобрио је распуст основних школа у :

Водњу, окр. смедеревског, због заразе тифуса, месец дана — ПБр. 21473 од 15-XI-1912.

Смољинцу, окр. пожаревачког, због заразе шарлаха, шест недеља — ПБр. 21501 од 15-XI-1912.

Шарамисеји, окр. рудничког, због заразе срдобоље, месец дана — ПБр. 20993 од 29-X-1912.

Дренови, округа рудничког, због заразе срдобоље, месец дана — ПБр. 20993 од 29-X-1912.

Кумодражу, округа београдског, због заразе шарлаха, шест недеља — ПБр. 21860 од 23-XI-1912.

Табановићу, округа ужичког, због заразе шарлаха, до даље наредбе — ПБр. 21813 од 23-XI-1912.

Аранђеловцу, окр. крагујевачког, због заразе шарлаха, петнаест дана — ПБр. 22098 од 30-XI-1912.

Мирашевцу, округа крагујевачког, због заразе шарлаха, до 15 децембра о. г. — ПБр. 22099 од 30-XI-1912.

Рачи, округа крагујевачког, због заразе шарлаха, до 1 децембра о. г. — ПБр. 22101 од 29-XI-1912.

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Г. Министар просвете и црквених послова одредио је периодску повишину плате :

Даринки Протићки, учитељици из Београда, *шесту*, — ПБр. 20328 од 2-XI-1912.

Иконији Кандићевој, учитељици из Београда, *шесту*, — ПБр. 21009 од 2-XI-1912.

Михаилу Сретеновићу, учитељу из Београда, *шесту*, — ПБр. 18863 од 2-XI-1912.

Сретену Јелисавчићу, учитељу из Јупковца, округа београдског, *четврту*, — ПБр. 14579 од 2-XI-1912.

Драгољубу Костићу, учитељу из Вишњице, округа београдског, *пету*, — ПБр. 18073 од 2-XI-1912.

Костадину Миловановићу, учитељу из Заклоначе округа београдског, *трећу*, — ПБр. 15784 од 2-XI-1912.

Драги Јовићки, учитељици из Умчара, округа београдског, *другу*, — ПБр. 21035 од 5-XI-1912.

Станки Косићки, учитељици из Шонића, округа београдског, *седму*, — ПБр. 18019 од 2-XI-1912.

Милице Бранковићевој, учитељици из Вреоца, округа београдског, *прву*, — ПБр. 18195 од 2-XI-1912.

Милице Јаковљевићки, учитељици из Лазаревца, округа београдског, *пету*, — ПБр. 20539 од 3-XI-1912.

- Милутину Ралетићу, учитељу из Даросаве, округа београдског, *пету*, — ПБр. 18181 од 2-XI-1912.
- Божидару Аврамовићу, учитељу из Мислођина, округа београдског, *трећу*. — ПБр. 19308 од 2-XI-1912.
- Милошу Маринковићу, учитељу из Вранића, округа београдског, *пету*, — ПБр. 19884 од 2-XI-1912.
- Лепосави Антоновићевој, учитељици из Парцана, округа београдског, *четврту*, — ПБр. 21032 од 19-XI-1912.
- Кости Васиклићу, учитељу из Кнежевца, округа београдског, *шесту*, — ПБр. 21034 од 19-XI-1912.
- Томи Јовановићу, учитељу из Лазаревца, округа београдског, *четврту*, — ПБр. 15580 од 2-XI-1912.
- Стани Глигорићки, учитељици из Рипња, округа београдског, *четврту*, — ПБр. 17289 од 7-XI-1912.
- Милицы Милановићки, учитељици из Осладића, окр. ваљевског, *прву*, — ПБр. 20668 од 2-XI-1912.
- Даринки Лазићевој, учитељици из Јабучја, окр. ваљевског, *прву*, — ПБр. 19612 од 2-XI-1912.
- Михајилу М. Ристићу, учитељу из Врања округа врањског, *пету*. — ПБр. 18632 од 3-XI-1912.
- Софији Стојановићки, учитељици из Трњана, округа врањског, *четврту*, — ПБр. 20747 од 3-XI-1912.
- Јанку Бошковићу, учитељу из Врање, округа врањског, *пету*. — ПБр. 20908 од 2-XI-1912.
- Стојану Илићу, учитељу из Врање, округа врањског, *пету*, — ПБр. 20597 од 3-XI-1912.
- Јовану Пешићу, учитељу, из Мрштана, округа врањског, *четврту*, — ПБр. 19519 од 3-XI-1912.
- Светозару Михајловићу учитељу из Врање, округа врањског, *пету*, — ПБр. 19678 од 3-XI-1912.
- Манасију Стојановићу, учитељу из Лесковца, округа врањског, *пету*. — ПБр. 17792 од 2-XI-1912.
- Петру Манојловићу, учитељу из Лесковца, округа врањског, *четврту*, — ПБр. 18369 од 2-XI-1912.
- Петру Александровићу, учитељу из Крагујевца, округа крагујевачког, *четврту*. — ПБр. 18464 од 2-XI-1912.
- Саватију Грбићу, учитељу из Крагујевца, округа крагујевачког, *пету*, — ПБр. 20699 од 3-XI-1912.
- Зорки Крмановићки, учитељици из Кнића, окр. крагујевачког, *четврту*, — ПБр. 20136 од 2-XI-1912.
- Стевану Миловановићу, учитељу из Орашца, округа крагујевачког, *четврту*, — ПБр. 20532 од 2-XI-1912.
- Чедомиру Нешковићу, учитељу из Десимировца, округа крагујевачког, *четврту*. — ПБр. 20248 од 3-XI-1912.
- Петру Милосављевићу, учитељу из Врбице, окр. крагујевачког, *пету*, — ПБр. 19302 од 2-XI-1912.
- Петру Мартиновићу, учитељу из Љубичева, округа крајинског, *пету*, — ПБр. 19899 од 2-XI-1912.
- Савети Батављевићки, учитељици из Мајдан-Пека, округа крајинског, *трећу*, — ПБр. 19095 од 2-XI-1912.

- Михајлу Заставниковићу, учитељу из Прахова, окр. крајинског, *прву*, — ПБр. 16009 од 2-XI-1912.
- Милану Радојевићу, учитељу из Прахова, округа крајинског, *пету*, — ПБр. 16808 од 3-XI-1912.
- Лепосави Поповићки, учитељици из Неготина, окр. крајинског, *шесту*, — ПБр. 20804 од 2-XI-1942.
- Лепосави Косићки, учитељици из Речке, округа крајинског, *прву*, — ПБр. 20283 од 3-XI-1912.
- Катарини Кујунџићки, учитељици из Милутовца, округа крушевачког, *трећу*, — ПБр. 20996 од 3-XI-1912.
- Радомиру Поповићу, учитељу из Милутовца, окр. крушевачког, *другу*, — ПБр. 18897 од 2-XI-1912.
- Стојану Петровићу, учитељу из Ражња, округа крушевачког, *пету*, — ПБр. 19169 од 2-XI-1912.
- Вујици Петковићу, учитељу из Ђићевца, округа крушевачког, *другу*, — ПБр. 18896 од 2-XI-1912.
- Даринки Т. Михаиловићки, учитељици из Г. Ступња, окр. крушевачког, *прву*, — ПБр. 18462 од 7-XI-1912.
- Марији Илићки, учитељици из Плеша, окр. крушевачког, *трећу*, — ПБр. 14892 од 2-XI-1912.
- Михајлу Јовановићу, учитељу из Кукљина, окр. крушевачког, *другу*, — ПБр. 19610 од 9-XI-1912.
- Наталији Пакићки, учитељици из Витошевца, округа крушевачког, *четврту*, — ПБр. 20070 од 2-XI-1912.
- Милети Тодоровићу, учитељу из Поточца, округа моравског, *четврту*, — ПБр. 19645 од 2-XI-1912.
- Станоју Мјаговићу, учитељу из Пољне, округа моравског, *пету*, — ПБр. 19916 од 2-XI-1912.
- Даринки Васиљевићки, учитељици из Бачине, окр. моравског, *четврту*, — ПБр. 20378 од 3-XI-1912.
- Димитрију Петковићу, учитељу из Туприје, округа моравског, *пету*, — ПБр. 18895 од 2-XI-1912.
- Димитрију Стојановићу, учитељу из Секурича, окр. моравског, *трећу*, — ПБр. 19672 од 1-XI-1912.
- Божидару Николићу, учитељу из Д. Видова, округа моравског, *другу*, — ПБр. 20033 од 2-XI-1912.
- Живораду Митровићу, учитељу из Рашевице, окр. моравског, *другу*, — ПБр. 19627 од 2-XI-1912.
- Марини Стојановићки, учитељици из Сењског Рудника, округа моравског, *четврту*, — ПБр. 19512 од 2-XI-1912.
- Матији Ђоколићу, учитељу из Дубља, окр. моравског, *трећу*, — ПБр. 18672 од 3-XI-1912.
- Милораду Катанићу, учитељу из Седлара, округа моравског, *прву*, — ПБр. 20318 од 3-XI-1912.
- Алекси Васљевићу, учитељу из Бачине, округа моравског, *пету*, — ПБр. 20377 од 3-XI-1912.
- Зорки Грубановићевој, учитељици из Јовца, округа моравског, *трећу*, — ПБр. 20836 од 3-XI-1912.
- Вукосави Миловановићки, учитељици из Прћиловца, окр. нишког, *четврту*, — ПБр. 20781 од 3-XI-1912.

- Милану Д. Штерићу, учитељу из Јелашнице, округа нишког, *трећу*, — ПБр. 17946 од 3-XI-1912.
- Драгутину Михајловићу, учитељу из Ниша, округа нишког, *пету*, — ПБр. 20667 од 3-XI-1911.
- Јакову Мојашевићу, учитељу из Ниша, окр. нишког, *пету*, — ПБр. 20466 од 3-XI-1912.
- Јулијани Илићки, учитељици из Алексинца, округа нишког, *пету*, — ПБр. 20030 од 6-XI-1912.
- Катарини Живановићки, учитељици из Пирота, округа пиротског, *четврту*, — ПБр. 20215 од 2-XI-1912.
- Стојану Петровићу, учитељу из Темске, округа пиротског, *пету*, — ПБр. 20247 од 2-XI-1912.
- Војиславу Љ. Станчићу, учитељу из Шапца, окр. подринског, *пету*, — ПБр. 20133 од 2-XI-1912.
- Милану Ђурићу, учитељу из Г. Врањске, окр. подринског, *четврту*, — ПБр. 19303 од 3-XI-1912.
- Милораду Даниловићу, учитељу из Коцељеве, окр. подринског, *другу*, — ПБр. 13640 од 3-XI-1912.
- Мари Страхинићевој, учитељици из Свилауве, окр. подринског, *прву*, — ПБр. 19477 од 3-XI-1912.
- Ђорђу Јовановићу, учитељу из Шапца, округа подринског, *пету*, — ПБр. 19730 од 3-XI-1912.
- Драгутину Лаушевићу, учитељу из Црне Баре, окр. подринског, *трећу*, — ПБр. 19478 од 3-XI-1912.
- Љубомиру Гавриловићу, учитељу из Шапца, округа подринског, *шесту*, — ПБр. 17817 од 3-XI-1912.
- Сретену Невенићу, учитељу из Ракинца, окр. пожаревачког, *другу*, — ПБр. 19646 од 2-XI-1912.
- Василију Милићу, учитељу из Топонице, окр. пожаревачког, *трећу*, — ПБр. 21069 од 19-X-1912.
- Душану Анђелковићу, учитељу из Макаца, окр. пожаревачког, *прву*, — ПБр. 20256 од 19-XI-1912.
- Недељку Милићевићу, учитељу из Г. Милановца, окр. рудничког, *пету*, — ПБр. 20221 од 2-XI-1912.
- Зорки Крагуљевићки, учитељици из Кусатка, окр. смедеревског, *четврту*, — ПБр. 13560 од 9-XI-1912.
- Владимиру Милутиновићу, учитељу из Глибовца, окр. смедеревског, *пету*, 20677 од 3-XI-1912.
- Даница Матићки, учитељици из Вел. Плана, окр. смедеревског, *трећу*, — ПБр. 19992 од 3-XI-1912.
- Катарини Нешићки, учитељици из Осипаонице, окр. смедеревског, *другу*, — ПБр. 20934 од 3-X-1912.
- Глиши Јовановићу, учитељу из Паланке, окр. смедеревског, *пету*, — ПБр. 20751 од 3-XI-1912.
- Ружици Х. Лазаревићки, учитељици, из Паланке, окр. смедеревског, *пету*, — ПБр. 19593 од 3-XI-1912.
- Јулијани Милосављевићки, учитељици из Ст. Адбеговца, окр. смедеревског, *трећу*, — ПБр. 20271 од 3-XI-1912.
- Љубомиру Пантелићу, учитељу из В. Орашја, окр. смедеревског, *четврту*, — ПБр. 19684 од 3-XI-1912.

- Десанки Јездићевој, учитељици из Лозовика, окр. смедеревског, *прву*, — ПБр. 16163 од 3-XI-1912.
- Драгињи Митровићевој, учитељици из Крњева, окр. смедеревског, *трећу*, — ПБр. 20134 од 2-XI-1912.
- Храниславу Лазаревићу, учитељу из Паланке, окр. смедеревског, *пету*, — ПБр. 19592 од 3-XI-1912.
- Михајлу Селаковићу, учитељу из Паланке, окр. смедеревског, *пету*, — ПБр. 20652 од 19-XI-1912.
- Антонију Обреновићу, учитељу из Паланке, окр. смедеревског, *пету*, — ПБр. 19591 од 3-XI-1912.
- Даринки Берићевој, учитељици из Смедерева, окр. смедеревског, *шесту*, — ПБр. 18696 од 3-XI-1912.
- Љубици Богдановићки, учитељици из Азање, окр. смедеревског, *четврту*, — ПБр. 18642 од 3-XI-1912.
- Љубомиру Павловићу, учитељу из Кусатка, окр. смедеревског, *другу*, — ПБр. 19613 од 3-XI-1912.
- Трифуну Илићу, учитељу из Жуна, окр. тимочког, *трећу*, — ПБр. 18937 од 2-XI-1912.
- Живану Милосављевићу, учитељу из Планинице, окр. тимочког, *пету*, — ПБр. 19471 од 2-XI-1912.
- Персиди Ивковићки, учитељици из Краљ. Села, окр. тимочког, *четврту*, — ПБр. 13666 од 9-XI-1912.
- Цветку Петровићу, учитељу из Вел. Извора, окр. тимочког, *пету*, — ПБр. 19295 од 2-XI-1912.
- Миливоју Пантелићу, учитељу из Рготине, окр. тимочког, *пету*, — ПБр. 20216 од 2-XI-1912.
- Христифору Милићу, учитељу из Зајечара, окр. тимочког, *пету*, — ПБр. 20215 од 2-XI-1912.
- Милеви Цветковићки, учитељици из Трнавца, окр. тимочког, *четврту*, — ПБр. 15685 од 2-XI-1912.
- Јовану Карабашевићу, учитељу из Вел. Извора, окр. тимочког, *пету*, — ПБр. 20217 од 2-XI-1912.
- Михајлу Станисављевићу, учитељу из Гор. Зунича, окр. тимочког, *другу*, — ПБр. 19597 од 2-XI-1912.
- Драгутину Виторовићу, учитељу из Књажевца, окр. тимочког, *пету*, — ПБр. 19804 од 2-XI-1912.
- Милеви Стефановићевој, учитељици из Краљ. Села, окр. тимочког, *трећу*, — ПБр. 17605 од 9-XI-1912.
- Јелени Марићки, учитељици из Косјерића, окр. ужичког, *трећу*, — ПБр. 13904 од 2-XI-1912.
- Персиди Марвићки, учитељици из Ариља, окр. ужичког, *трећу*, — ПБр. 20945 од 1-XI-1912.
- Круни Јовановићки, учитељици из Крајева, окр. чачанског, *четврту*, — ПБр. 20953 од 3-XI-1912.
- Милораду Вујовићу, учитељу из Заблаћа, окр. чачанског, *пету*, — ПБр. 19945 од 2-XI-1912.
- Стојану Миливојевићу, учитељу из Крајева, окр. чачанског, *пету*, — ПБр. 19628 од 2-XI-1912.
- Лепосави Чебинац, учитељици из Ивањице, окр. чачанског, *трећу*, — ПБр. 19010 од 2-XI-1912.

- Танасију Константиновићу, учитељу из Гуче, окр. чачанског, *четврту*, — ПБр. 19971 од 2-XI-1912.
- Радулу Перишићу, учитељу из Шума, окр. чачанског, *пету*, — ПБр. 20137 од 3-XI-1912.
- Николи Михаиловићу, учитељу из Београда, *пету*, — ПБр. 21090 од 3-XI-1912.
- Трандафилу Коцићу, учитељу из Лесковца, окр. врањског, *пету*, — ПБр. 20884 од 2-XI-1912.
- Игњату Огризовићу, учитељу из Печељевца, окр. крушевачког, *трећу*, — ПБр. 13061 од 3-XI-1912.
- Јелени Мадаревићу, учитељици из Јовца, окр. моравског, *трећу*, — ПБр. 18709 од 3-XI-1912.
- Миросаву Петровићу, учитељу из Бунара, окр. моравског, *другу*, — ПБр. 20680 од 2-XI-1912.
- Лепосави Крстићки, учитељици из Шапца, окр. подринског, *шесту*, — ПБр. 16741 од 3-XI-1912.
- Љубомиру Шљивићу, учитељу из Глушаца, окр. подринског, *четврту*, — ПБр. 18822 од 2-XI-1912.
- Анки Рафаиловићевој, учитељици из Мајуру, окр. подринског, *четврту*, — ПБр. 17232 од 2-XI-1912.
- Рад. Богдановићу, учитељу из Вел. Лаола, окр. пожаревачког, *пету*, — ПБр. 20246 од 3-XI-1912.
- Наталији Митровићевој, учитељици из Марковца, окр. смедеревског, *трећу*, — ПБр. 19180 од 3-XI-1912.
- Наталији Крстићки, учитељици из Лугавчине, окр. смедеревског, *трећу*, — ПБр. 19891 од 3-XI-1912.
- Станку Станојевићу, учитељу из Вражогрнаца, окр. тимочког, *пету*, ПБр. 20228 од 2-XI-1912.
- Милеву Поповићки, учитељици из Прокуња, окр. топличког, *четврту*, — ПБр. 13722 од 3-XI-1912.
- Бошкуну Пилетићу, учитељу из Азање, окр. смедеревског, *пету*, — ПБр. 19641 од 2-XI-1912.
- Сави Ораовцу, учитељу из Лапова, окр. крагујевачког, *пету*, — ПБр. 20533 од 25-XI-1912.
- Војиславу Младеновићу, учитељу из Сараорапа, окр. смедеревског, *другу*, — ПБр. 18673 од 29-XI-1912.
- Даринки Чабрићки, учитељици из Београда, *шесту*, — ПБр. 21565 од 26-XI-1912.
- Терези Милеровој, учитељици из Београда, *трећу*, — ПБр. 12774 од 29-XI-1912.
- Настаскији Видојковићевој, учитељици из Београда, *пету*, — ПБр. 20142 од 26-XI-1912.
- Анђелији Велићки, учитељици из Београда, *пету*, — ПБр. 21989 од 26-XI-1912.
- Светозару Живковићу, учитељу из Београда, *шесту*, — ПБр. 19926 од 19-XI-1912.
- Владимиру Радојичићу, учитељу из Београда, *седму*, — ПБр. 19806 од 22-XI-1912.
- Спасоју Конићу, учитељу из Риња, окр. београдског, *трећу*, — ПБр. 21851 од 26-XI-1912.

- Зорки Адамовићи, учитељици из Гроцке, окр. београдског, *четврту*, — ПБр. 11021 од 26-XI-1912.
- Христини Маринковићи, учитељици из Вранића, окр. београдског, *трећу*, — ПБр. 21235 од 22-XI-1912.
- Катарини Огњановићи, учитељици из Умке, окр. београдског, *четврту*, — ПБр. 21371 од 26-XI-1912.
- Софији Војисављевићи, учитељици из Ваљева, окр. ваљевског, *четврту*, — ПБр. 20181 од 26-XI-1912.
- Даринки Војковићи, учитељици из Обреновца, окр. ваљевског, *четврту*, — ПБр. 18422 од 29-XI-1912.
- Светиславу Гојковићу, учитељу из Рабровице, окр. ваљевског, *другу*, — ПБр. 18252 од 29-XI-1912.
- Тодору Миленковићу, учитељу из Копонице, окр. врањског, *пету*, — ПБр. 21312 од 22-XI-1912.
- Манојлу Сентићу, учитељу из Нерадовца, окр. врањског, *арву*, — ПБр. 21765 од 22-XI-1912.
- Добросаву Митровићу, учитељу из Врање, окр. врањског, *пету*, — ПБр. 20745 од 26-XI-1912.
- Јелени Јововићи, учитељици из Врање, окр. врањског, *четврту*, — ПБр. 21471 од 22-XI-1912.
- Лепосави Пешићи, учитељици из Лесковца, окр. врањског, *четврту*, — 21772 од 26-XI-1912.
- Георгини Ајхингер, учитељици из Аранђеловца, окр. крагујевачког, *четврту*, — ПБр. 20982 од 19-XI-1912.
- Даници Митровићи, учитељици из Аранђеловца, окр. крагујевачког, *четврту*, — 20284 од 19-XI-1912.
- Живки Милутиновићевој, учитељици из Поскурице, окр. крагујевачког, *арву*, — ПБр. 20475 од 26-XI-1912.
- Зорки Милићи, учитељици из Лапова, окр. крагујевачког, *четврту*, — ПБр. 21129 од 25-XI-1912.
- Ангелини Михајловићи, учитељици из Крагујевца, окр. крагујевачког, *трећу*, — ПБр. 21498 од 22-XI-1912.
- Арсенију Радовановићу, учитељу из Крагујевца, окр. крагујевачког, *седму*, — ПБр. 21970 од 26-XI-1912.
- Јовану Михајловићу, учитељу из Раче, окр. крагујевачког, *пету*, — ПБр. 20689 од 19-XI-1912.
- Рајку Мићићу, учитељу из Лапова, окр. крагујевачког, *пету*, — ПБр. 21128 од 24-XI-1912.
- Исидору Стаменковићу, учитељу из Борча, окр. крагујевачког, *другу*, — ПБр. 21332 од 22-XI-1912.
- Зарији Павловићу, учитељу из Буковика, окр. крагујевачког, *пету*, — ПБр. 21379 од 27-XI-1912.
- Љубици Богдановићи, учитељици из Неготина, окр. крајинског, *пету*, — ПБр. 20172 од 26-XI-1912.
- Софији Мишићи, учитељици из Салама, окр. крајинског, *четврту*, — ПБр. 15579 од 27-XI-1912.
- Катарини Мишићи, учитељици из Јабланице, окр. крушевачког, *четврту*, — ПБр. 20168 од 28-XI-1912.
- Анки Марковићи, учитељици из Велућа, окр. крушевачког, *трећу*, — ПБр. 21264 од 26-XI-1912.

- Манојлу Голубовићу, учитељу из Г. Степоша, окр. крајинског, *четврту*, — ПБр. 20174 од 26-XI-1912.
- Ђорђу Илићу, учитељу из Ђићевца, окр. крушевачког, *трећу*, — ПБр. 20702 од 19-XI-1912.
- Драгољубу Васиљевићу, учитељу из Александровца, окр. крушевачког, *другу*, — ПБр. 20183 од 24-XI-1912.
- Мирку Марјановићу, учитељу из Трнаваца, окр. крушевачког, *пету*, — ПБр. 21790 од 26-XI-1912.
- Игњату Маринковићу, учитељу из Читлука, окр. крушевачког, *пету*, — ПБр. 20175 од 26-XI-1912.
- Новици Брашићу, учитељу из Жупањевца, окр. моравског, *трећу*, — ПБр. 21346 од 26-XI-1912.
- Бождару Поповићу, учитељу из Ниша, окр. нишког, *пету*, — ПБр. 20464 од 22-XI-1912.
- Тодору Костићу, учитељу из Ниша, окр. нишког, *шесту*, — ПБр. 21219 од 24-XI-1912.
- Софији Поповићки, учитељици из Ниша, окр. нишког, *пету*, — ПБр. 29460 од 22-XI-1912.
- Петру Ђорђевићу, учитељу из Алексинца, окр. нишког, *пету*, — ПБр. 20382 од 22-XI-1912.
- Милораду Мијалковићу, учитељу из Д. Матејевца, окр. нишког, *шесту*, — ПБр. 21721 од 22-XI-1912.
- Јовану Милићевићу, учитељу из Грејача, окр. нишког, *четврту*, — ПБр. 23116 од 24-XI-1912.
- Добросаву Ивановићу, учитељу из Јаловика, окр. подринског, *четврту*, — ПБр. 21883 од 26-XI-1912.
- Димитрију Богдановићу, учитељу из Пожаревца, окр. пожаревачког, *шесту*, — ПБр. 21318 од 25-XI-1912.
- Јовану Поповићу, учитељу из Сибнице, окр. пожаревачког, *пету*, — ПБр. 19250 од 10-XI-1912.
- Михаилу Јовановићу, учитељу из Влаола, окр. пожаревачког, *прву*, — ПБр. 19508 од 20-XI-1912.
- Ђорђу Катанићу, учитељу из Орљева, окр. пожаревачког, *пету*, — ПБр. 20931 од 19-XI-1912.
- Јовану Богдановићу, учитељу из Пожежене, окр. пожаревачког, *шесту*, — ПБр. 16711 од 24-XI-1912.
- Лепосави Богдановићки, учитељици из Пожаревца, окр. пожаревачког, *шесту*, — ПБр. 21320 од 26-XI-1912.
- Даница Васићки, учитељици из Александровца, окр. пожаревачког, *шесту*, — ПБр. 21643 од 25-XI-1912.
- Вукосави Ракићки, учитељици из В. Плана, окр. смедеревског, *трећу*, — ПБр. 20808 од 25-XI-1912.
- Јулијани Петровићки, учитељици из Селевца, окр. смедеревског, *прву*, — ПБр. 21372 од 24-XI-1912.
- Лазару Николићу, учитељу из Смедерева, окр. смедеревског, *пету*, — ПБр. 21624 од 26-XI-1912.
- Јовану Цветковићу, учитељу из В. Орашја, окр. смедеревског, *пету*, — ПБр. 21675 од 25-XI-1912.
- Живојину Михаиловићу, учитељу из М. Плана, окр. топличког, *прву*, — ПБр. 30182 од 26-XI-1912.

Михаилу Бугариновићу, учитељу из Ужица, окр. ужичког, *пету*, — ПБр. 21967 од 26-XI-1912.

Драги Главашевићи, учитељици из Пожеге, окр. ужичког, *трећу*, — ПБр. 21375 од 22-XI-1912.

Милосаву Јовановићу, учитељу из Десића, окр. подринског, *четрту*, — ПБр. 21966 од 26-XI-1912.

Даринки Ломићи, учитељици из Прељине, окр. рудничког, *трећу*, — ПБр. 21903 од 1-XII-1912.

ПЕНЗИЈЕ

Г. Министар просвете и црквених послова ставио је у стање покоја с пензијом:

Драгу Ковачевићку, учитељицу у Умчарима (београдски), с пуном пензијом. — ПБр. 18795 од 5-XI-1912.

Јована Биволаревића, учитеља у Лесковцу (врашки) с пуном пензијом. — ПБр. 17548 од 5-XI-1912.

ПРОМЕНА ПРЕЗИМЕНА

Г. Министар Просвете и црквених послова одобрио је промену презимена:

Даници Милојевићевој, учитељици из Вранића, окр. београдског, у: „Маринковићка“. — ПБр. 21470 од 22-XI-1912.

Даринки Поповићевој, учитељици из Тополовника, окр. пожаревачког, у: „Местановићка“. — ПБр. 20590 од 22-XI-1912.

Десанки Јовановићевој, учитељици из Власине, окр. врашког, у: „Здравковићка“. — ПБр. 21621 од 28-XI-1912.

Јулији Вуловићевој, учитељици из Бобове, окр. ваљевског, у: „Димитријевићка“. — ПБр. 20219 од 28-XI-1912.

Радмили Петковићевој, учитељици из В. Каменице окр. крајинског, у: „Наумовићка“. — ПБр. 22272 од 5-XII-1912

ПОСТАВЉЕЊА УПРАВИТЕЉА НАРОДНИХ ШКОЛА

Господин Министар просвете и црквених послова поставио је за управитеље основних школа у:

Горњој Трешњици, окр. подринског, Голуба Марјановића, учитеља те школе. — ПБр. 21291 од 6-XI-1912.

Бруснику, окр. крајинског, Владимира Симоновића, учитеља те школе. — ПБр. 19039 од 6-XI-1912.

Г. МИНИСТАР ПРОСВ. И ЦРКВ. ПОСЛОВА РАЗРЕШИО ЈЕ ОД УПРАВИТЕЉСКЕ ДУЖНОСТИ

Драгутина Јовановића, учитеља из Брусника, окр. крајинског, по молби. — ПБр. 19039 од 6-XI-1912.

ОДЛИКОВАЊЕ ПОХВАЛНИЦОМ

За енергично заступање школских интереса и старање на унапређењу школе, Г. Министар просвете и црквених послова одликовао је похвалницом:

Јона М. Беречевића, председника и Димитрија Ст. Савића, благајника општине велико-врбичке, у округу крајинском. — ПБр. 20875 од 24-X-1912.

Милентија Милетића, заступника председника и Стевана Стокића, деловођу општине дово-крушевичке у округу пожаревачком. — ПБр. 18899 од 7-XI-1912.

Милосава Петровића, председника, Панту Перића члана и Лазара Николића, деловођу суда општине калишке, у округу пожаревачком. — ПБр. 18704 од 6-XI-1912.

Јована Јанковића, председника општине тићевачке, у округу пожаревачком. — ПБр. 18641 од 7-XI-1912.

Радосава Марковића, председника, Јована Добросављевића, благајника и Стојимира Неговановића, деловођу општине деспотовачке, у округу моравском. — ПБр. 21921 од 26-XI-1912.

Тому Стојадиновића, председника и Тасу Исаковића, деловођу општине витаначке, у округу моравском. — ПБр. 21982 од 26-XI-1912.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

— Г. Министар проев. и цркв. послова поништио је своју ранију одлуку ПБр. 17664 од 8 септембра о. г., која гласи: „да се Катарина Николићева, разредна учитељица В. Ж. Школе у Крагујевцу, до сада на раду у приватној женској гимназији у Врању, постави и упути на рад у државну гимназију у Врању, по службеној потреби“ — па је, на основи чл. 136 и 137 закона о средњим школама одлучио, да се Катарина Николићева постави за привремену учитељицу језика по старом закону, у врањској државној гимназији, са годишњом платом од (1000) хиљаду динара — ПБр. 21573 од 14-XI-1912 године.

— Одлуком Г. Министра проев. и цркв. послова ПБр. 20731 од 18 октобра 1912 год., обустављено је постављење Смиље Костићке, за учитељицу I и II разреда основне школе у Цени, округа врањског.

— Г. Министар проев. и цркв. послова, одлуком својом од 15 новембра о. г. ПБр. 21635, а у вези са ранијом одлуком ПБр. 14080 од 15 априла о. г. — одлучио је, да се од 1 септембра па до краја ове године за рад у тежим местима издаје месечна награда овим учитељима:

У округу врањском: Димитрију Поповићу, из Преслана 25 динара, Александру Спирићу из Калне 25 динара, Владимиру Даскаловићу из Црне Траве 25 динара, Смиљи Даскаловићки из Црне Траве 25 динара, Милану Ристовићу из Реткоцера 25 динара, Вукосаву Шошкићу из Тулара 20 динара, Антонију Милосављевићу из Сијарине 25 динара, Хасану Фејзуловићу из Сијарине 25 динара, Милошу Матовићу из Клајића 20 динара, Урошу Здравковићу из Власине 25 динара, Десанки Здравковићки из Власине 25 динара, Владимиру Јововићу из Власине 25 динара, Димитрију Ристићу из Криве Феје 25 динара, Сими Игумановићу из Првонега 20 динара и Александру Илићу из Брода 20 динара;

У округу крајинском: Боривоју Божићу и Милеви Лазићевој из Танде по 25 динара, Миодрагу и Наталији Благојевић, Жарку Стојимировићу и Драги Стојановићевој, свима из Горњана по 25 динара, Браниславу Живковићу из Рудне Главе 25 динара, Предрагу Алићу и Марији Петро-

вићки из Рудне Главе по 25 динара, Михаилу и Марији Ђорђевић из Црнајке по 20 динара, Радомиру Живановићу из Клокочевца 20 динара, Полексији Јоксимовићевој из Клокочевца 20 динара, Димитрију Сотировићу из Бољетића 25 динара, Зорки Сотировићки из Бољетића 25 динара, Душану Клајићу из Мироча 25 динара, Гојку Петровићу из Тоџонице 20 динара, Милану Тадићу из Тоџонице 20 динара, Симеуну Глишовићу из Голубиња 20 динара, Милеви Поповићевој из Голубиња 20 динара, Животи Милсављевићу из Мосне 20 динара, Николи Касапићу из Лука 20 динара, Босиљки Касапићки из Лука 20 динара, Марији Раушковој из Лука 20 динара, Петру Ђурићу из Мале Јасикове 20 динара, Даници Јанковићки из Мале Јасикове 20 динара, Божидару Милошевићу из Велике Јасикове 20 динара, Ђоки Станојевићу из Велике Јасикове 20 динара, Радоју Тулафићу из Велике Јасикове 20 динара, Даринки Милешевићки из Велике Јасикове 20 динара, Персиди Поповићки из Поповице 25 динара, Томици Брацановићу из Табановца 10 динара, Кости Николићу из Дуљана 10 динара, Ангелини Николићки из Дуљана 10 динара, Илији Спасојевићу из Милошева 10 динара, Гаврилу Поповићу из Самариновца 10 динара, Божидару Глигоријевићу из Србова 10 динара, Сретену Ђорђевићу из Тамнича 20 динара, Даринки Срећковићевој из Тамнича 20 динара, Милки Вујаклији из Малајнице 25 динара, Захарији Кутлешићу из Малајнице 25 динара, Душану Виторовићу из Малајнице 25 динара, Николи Петковићу из Плавне 25 динара, Стојану Динчићу из Плавне 25 динара, Емилији Добриновој из Плавне 25 динара, Марији Динчићки из Плавне 25 динара, Стевану Шудићу из Вратне 20 динара, Михајилу Бијелићу из Уровице 20 динара, Кости Спасићу из Уровице 20 динара, Немањи Павловићу из Уровице 20 динара, Султани Бијелићки из Уровице 20 динара, Катарини Спасићки из Уровице 20 динара, Живадину Стојановићу из Слатине 20 динара, Радоју Драговићу из Слатине 20 динара, Радовану Бакочевићу из М. Каменице 20 динара, Зорки Антићки из М. Каменице 20 динара, Милосаву Ђурићу из Манастирице 10 динара, Душану Арнаутовићу из Давидовца 10 динара, Милутину Марковићу из Костола 10 динара, Јакову Пасковићу из Мале Врбице 10 динара, Радивоју Миловановићу из Петрова Села 20 динара и Миловану Базовићу из Вељкова 10 динара,

У округу крушевачком: Стојадану Стаменковићу из Блажева 20 динара, Димитрију Ђорђевићу из Блажева 20 динара, Живку Радосављевићу из Криве Реке 25 динара и Стојану Лапчевићу из Мешева 25 динара;

У округу моравском: Сими Симићу из Бигренице 20 динара, Ружици Симићки из Бигренице 20 динара, Милољубу Бобићу из Бељајке 20 динара, Светиславу Жугићу из Ломнице 20 динара и Животи Протићу из Јеловца 20 динара;

У округу нишком: Никодију Миленковићу из Св. Аранђела 20 динара, Зорки Вребаловићевој из Манојлице 20 динара, Стевану Ђуришићу из Манојлице 20 динара, Бориславу Илићу из Давидовца 20 динара и Ђорђу Поповићу из Великог Крчмира 20 динара;

У округу широтском: Ивану Лекићу из Црвене Јабуре 25 динара, Александру Костићу из Завоја 20 динара, Љубисаву Петковићу из Топлог Дола 25 динара, Петру Илићу из Дојкинаца 25 динара, Александру Момчиловићу из Ржане 20 динара, Живојину Кокићу из Рсавца 20 динара, Јовану Поповићу из Балтабериловца 20 динара, Анђелку Шопићу из Брлога 20 динара, Михајлу Игњатовићу из Јаловик Извора 20 динара, Љубомиру Митићу из Калне 20 динара, Алекси Поповићу из Стрелца 20 ди-

нара, Раши Пејчићу из Стрелца 20 динара и Радомиру Русићу из Јање 25 динара;

У округу пожаревачком: Георгију Марковићу из Криваче 20 динара, Драгољубу Вујићу из Буковске 25 динара, Лепосави Вујићки из Буковске 25 динара, Михаилу Јовановићу из Влаола 25 динара, Даринки Јовановићки из Влаола 25 динара, Ђури Бошковићу из Јасикова 25 динара, Љубинки Арсовићевој из Јасикова 25 динара, Филипу Митровићу из Сите 20 динара, Анастасији Митровићки из Сиге 20 динара, Милутину Петровићу из Близнака 25 динара, Петру Катанићу из Манастирице 25 динара, Стојанки Катаићки из Манастирице 25 динара, Драгомиру Миловановићу из Лескова 25 динара, Богољубу Поповићу из Бусура 20 динара и Војиславу Јаковљевићу из Бусура 20 динара;

У округу тимочком: Петру Пурићу из Бачевице 20 динара, Јелени Тодоровићевој из Бачевице 20 динара, Анђелку Јанковићу из Савинца 20 динара, Василији Јанковићки из Савинца 20 динара, Васи Шешићу из Бучја 25 динара, Марији Шешићки из Бучја 25 динара, Ружици Мијатовићевој из Оштреља 20 динара, Николи Ђерићу из Прлите 20 динара, Лазару Бијелићу из Алдинца 20 динара, Ђорђу Ђорђевићу из Балајинца 20 динара, Душану Лазићу из Скробнице 20 динара, Томи Јевтићу из Радичевца 25 динара, Димитрију Илићу из Новог Корита 25 динара, Даници Илићки из Новог Корита 25 динара и Светозару Павловићу из Опљана 25 динара;

У округу топличком: Станку Петровићу из Доброг Дола 25 динара, Милану Дрљевићу из Букова 25 динара, Апостолу Васићу из Крушевице 25 динара, Ђорђу Ћулафићу из Статовца 25 динара;

У округу ужичком: Миленку Јаношевићу из Негбине 25 динара, Милошу Радосављевићу из Љубиша 25 динара, Тихомиру Николићу из Гостиља 25 динара, Стевану Максимовићу из Доброселице 25 динара, Атанасију Јовановићу из Мочилаца 25 динара, Димитрију Вујичићу из Заовина 25 динара, Александру Терзићу из Мокре Горе 25 динара, Љубомиру Керковићу из Мокре Горе 25 динара, Милану Смиљанићу из Сирогојна 20 динара, Димитрију Вучићевићу из Сирогојна 20 динара, Младену Симовићу из Беле Рече 20 динара и Грујици Ивковићу из Душковаца 20 динара; и

У округу чачанском: Милораду Достанићу из Међуречја 25 динара, Милићу Раковићу из Ковиља 25 динара, Љубиши Иконићу из Ковиља 25 динара, Благоју Јевтићу из Рачаца 20 динара, Јездимиру Миленковићу из Косовице 20 динара, Миласаву Арсовићу из Миланце 20 динара, Илинки Арсовићки из Миланце 20 динара, Драгомиру Радоњићу из Придворице 20 динара, Драгићу Поповићу из Брезове 20 динара, Даринки Поповићки из Брезове 20 динара и Светиславу Гл. Јовановићу из Јошаничке Бање, 25 динара.

Ова ће се награда издавати сталним и привременим учитељима од 1 септембра ове године или од дана постављела, ако су место добили после 1 септембра. Вршиоцима учитељске дужности рачунаће се ова награда од дана пријема дужности. За септембар и октобар издаће се награда одмах, а за новембар и децембар последњих дана тих месеца. Оним учитељима и учитељицама за које окружно начелство буде извештено, да су се без одобреног одсуства удаљили из места своје дужности, а нису војни обвезници, награда се неће издавати до даље наредбе.

— На молбу суда општине параћинске, Г. Министар пров. и цркв. послова одлучно је, да се приватној параћинској гимназији, за ову годину изда на име помоћи 1500 динара — ПБр. 20420 од 24 октобра 1912. године.

— У вези са својом одлуком ПБр. 20191 од 5 октобра ове године, Г. Министар просв. и цркв. послова наредио је, да уређивање „Српских Новина“ поново прими г. Живојин Дачић, управник Државне Штампарије — ПБр. 21869 од 23 новембра 1912 године.

— Г. Министар просв. и цркв. послова одлучио је, да се у литографској радионици Државне Штампарије израде ликови Њ. В. Краља, Њ. В. Предстононаследника Александра, Војводе Карађорђа, Војводе Путника, г. Николе Пашића, ђенерала: Боже Јанковића, Степана Степановића, Михаила Живковића а, евентуално, и ликови свих дивизијских команданата у овоме рату. Сем тога, и ликови истакнутих бораца, који су пали на бојном пољу у овоме рату. Избор ових ликова извршиће се у споразуму са Врховном Командом — ПБр. 22114 и 22115 од 1 децембра 1912 године.

— На молбу одбора александрачке приватне гимназије, Г. Министар просвете и црквених послова одлучио је, да се тој гимназији, на име помоћи за ову годину изда 938 динара — ПБр. 21077 од 1 новембра 1912 год.

— Одлуком Г. Министра просв. и цркв. послова ПБр. 22079 од 29 новембра 1912 године, оглашено је, на основи § 16 закона о чиновницима грађанског реда, упражњеним место г. др. Арманда Занети, лектора италијанског језика на Универзитету.

— Г. Министар просв. и цркв. послова, у вези са својом одлуком ПБр. 20303 од 10 октобра о. г. а на основи чл. 3 закона о Народном Позоришту, одобрио је, да се из партије 121 овогодишњег државног буџета изда повлашћеним путујућим позоришним дружинама, сваком по 400 динара — свега 2000 динара — ПБр. 22200 од 2 децембра 1912 године.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ О КЊИГАМА

Господин Министар Просвете решењем својим од 29 новембра ове год. ПБр. 15874, одобрио је, да се књига: „Културна Педагогика“ од г. Милоша Милошевића, професора пожаревачке гимназије, може набавити за књижице средњих, стручних и основних школа.

УПУСТВА ЗА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ¹

I

МЕТОДСКА УПУСТВА

Општи део

Циљ и значење методских упуштава.

Општа упуства за методски наставни рад у средњој школи, која се овим предају нашим учитељима средњошколским у руке, разликују

¹ Овај се чланак г. Шевића штампа као први део Методских Упуштава, по одлуци Господина Министра Просвете и Црквених Послова од 23. септембра 1911. године. О њему ће се саслушати мишљење Главног Просветног Савета на ће се потом наставити израда и осталих делова.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

се у многом чему од инструкција у другим земљама. Ове су разлике условљене уређењем и стањем наше средње школе. Онде се упуства јављају као периодични завршни рад, као резултат традиција и многих појединачних радова, упоредо с утврђеним наставним плановима и с целокупним распоредом наставнога градива. Овде су оне у једном смислу почетни рад, пошто треба да послуже као подстицај, да се у току година заједничким радом дође до добрих традиција, до резултата, у којима ће бити огледана и примењена опште призната методска начела. Та опште призната, или, што је једно и исто, науком утврђена начела треба да буду примењена на опште наставно градиво, заједничко за све културне народе, уколико оно одговара потребама и приликама нашега места и времена. Колико било да је наука општа и заједничка ствар, ипак она ставља, а нарочито кад је сложеније природе, свакоме месту и времену и посебне задатке. Наши посебни задаци неће бити само у томе, да оно опште наставно градиво припремимо за себе, него да општа методска начела применимо и на оно наставно градиво, које ми сами морамо издвојити из свога националнога живота за наше школе. Јер наша школа поред општега образовања, што ће нас везивати за све остале народе, с којима живимо у једној културној заједници, мора дати нашим ученицима методски сређено и оно градиво, што ће их национално образовати, и тиме им дати оно потребно индивидуално обележје, којим се као народна целина издвајамо од опште заједнице, и чиме управо и течемо право на особено постојање и на особени развој сред оне заједнице.

Према томе су ова упуства у првом реду позив за све наше раднике средњошколске на заједнички рад, којим треба да се реше и решавају задаци, и општи и посебни, средње школе српске, и тиме поставе основе српске средњошколске педагогије. Овај је рад и дужност и право учитеља средњошколских: само ће тако они моћи примити потпуну одговорност за вршење своје дужности, ако они у организацији средњошколској не буду пука средства, која према одређеним параграфима са стране врше наметнуте им прописе, често и против свога бољег сазнања и уверења. Учители су непосредно позвани, да буду реформатори својих школа, и да унапређују рад у њима, јер само њиховим се радом и може мртво слово претворити у живо дело, а где овога нема, нема ни органскога рада, него је све само махинални, стереотипни, фабрички рад.

Васпитни је рад уметност, и у појму је сваке уметности, да се не да укалупити у одређене облике, она претпоставља самосталан и самосвојан рад. Ако учители треба да развију саморадњу у ученика, онда се мора и с њима поступати по истом принципу, јер они, у којих се ум скучава и сапиње, не могу га ни у других ослобађати и подстицати на самосвојни рад.

Али слобода не значи безвлашће и незаконитост, стога и овде, као и у уметности, закон ујемчава праву слободу. Само што тај закон не сме долазити споља, не сме личити на силу, него је то онај закон, коме слеђују наше унутрашње снаге, и којему се морамо потчинити, ако хоћемо њим да владамо. Такав закон мора бити одређен природом самога предмета, природом онога, за кога се настава спрема, па и природом онога, од кога ова потиче, а не неком педагогијском конструкцијом и архитектоником, без подједнакога обзира на све наставне чиниоце.

Сваки предмет има и свој метод, и овим је у главном одређен и метод у настави; у главном, јер се метод једне науке и метод у настави те науке не могу никад потпуно поклапати, и стога стручна спрема сама собом још не чини учитеља. Ни историјски развој, ни систематски рад једне науке не слажу се с развојом и редом у настави, јер у настави дајемо често у почетку оно, што се у науци појавило истом после дугога времена, као што не почињемо ни с елементима ни с претпоставкама једне науке него с конкретнијим и познатијим деловима њезиним. Осим тога у настави немамо ни толико времена, да читав развој и ред једне науке приказујемо, него смо приморани, да одабирамо, и да садржину једнога предмета доводимо у везу с другим и одређујемо је према садржини других предмета.

Ако у избору наставнога градива и одлучује објективна вредност предмета (знања и погледи на свет, које смо примили од својих предака, умножили их или пречистили, и према којима се у животу управљамо, предајемо својем нараштају, да он то исто с њима учини), то нам ипак у настави не може стати једино за тим, да предмет просто предамо ученицима или да, као што је то било обично у средњем веку, садржину једне књиге преточимо у главе ученичке. Колика била вредност једнога предмета, циљ његов у настави не може бити тај, да се само у памћењу добро утврди и тачно понови. Његов је циљ и да развија духовне снаге ученичке, и овај нас доводи до питања „како да се градиво предаје и учи, да би постало умна, чувствена и вољна снага“. Поред обзира на објекат (на предмете) долази и обзир на субјекат (на ученика) т. ј. обзир на начин, метод, којим се они овоме предају. Ко хоће да образује децу, мора хтети обоје, што чини образовање, дакле и науку и методуку, не сме се зауставити ни до пола пута, прећи само науку, нити отпочети свој ход од половине пута, прелазити само методуку, — учитељ мора прећи читав пут, и кад га је од почетка до краја свршио, истом се тада спремио за свој позив. Важност се „формације учитеља“ у новој педагогији све више истиче, па се ставља чак и на прво место између свих проблема педагогијских. „У овоме проблему о формацији учитеља имамо синтезу свих осталих и можемо га обележити као педагогијски проблем рад

excellence. Ко њега реши, решиће читав проблем педагогијски“ (Жил Дибоа). Решењу тога проблема били бисмо много ближе, да је раније схваћена важност овога питања у свем његову обиму, — код тако огромнога искуства од толико хиљада година, откако има учитеља и ученика много бисмо више могли знати о односу између наставнога градива и ученика, него што данас знамо, и многа би спорна питања била већ решена досада.

Из тога се види, од каквога је замашнога и управо пресуднога значења, да се учитељ стави у прави однос према методу, јер где методи мало узнемирују душе учитељске, ту су много узнемирене душе ученичке. „Ми морамо од својих колега у основној школи учити, како се наставно градиво не само предаје и до разумевања доводи него и у самој школи увежбава тако, да потпуно постаје властитост ученикова“ (Јерузалим), а још је Хербарт рекао, да су средњошколски учитељи ретко прави педагози, чешће само научници, често механички радници.

Методска се спрема мора претходно задобити као и стручна спрема. Учитељ мора добро знати не само *шта* него и *како* ће предати ученицима, и као што се за *шта* не може ограничити на своје искуство, тако исто не може ни за *како*. И у једном и у другоме лично искуство мора бити увек проширивано туђим, како би оно постајало што потпуније и што сређеније. Овим туђим искуством доћи ће до свести много што-шта, што се иначе не би јавило, усадиће се као клица у душу васпитачеву и доносиће плода и њему и његовој околини. Он ће осетити тада и величину свога задатка, видеће, да није све тако просто и обично, као што се чини ономе, који задатку није никада оштро у очи погледао, коме често није ни падало на памет, да треба да га схвати у свем његову обиму, у свој његовој дубини, и с величином задатка рашће и његове снаге, јер и „човек расте са својим већим смеровима“. Он ће осетити тада, и да стоји пред једним задатком, који је лично његов, који он мора сам за себе решити, те да теорија ту није довољна, јер она садржи у себи само апстрактне елементе, а он се налази сред живих елемената, који се крећу и раде у разним правцима, а које он треба да задржава, унапређује, управља њима и одређује их. Стога му ту не може помоћи увек ни најбољи систем, а често му може шкодити, ако буде мислио, да у његове уске оквице може сабити све обиље и сву многострукост појава, које живот школски са собом доноси. Теорија је потребна претпоставка и за рад у школи, али није прва и последња реч, она не зна и не може знати за прилике, сред којих се учитељ налази, и за које је позван да ради, њих зна он сам, или их бар пре свега мора упознати, и у њима радити онако, како се најбоље да радити. Како биле рђаве прилике, оне не могу бити изговор, и за њих има један најбољи начин, —

„најбољи је обућар онај, који од коже, *што је пред њим*, најбољу (бућу начини“ (Аристотел).

Ко зна за метод, зна за ред, за постепеност, за везу, за напредовање без празнина и без погрешних скокова. Али једнога метода нема за све случајеве, па и за исте или сличне случајеве није увек један и исти метод најбољи. Стога ни најопштије норме за наставу не вреде увек у истој мери, значење се њихово мења према предметима, према ученицима, па и према способностима учитељевим. Не може се увек ићи „од простог к сложеном“ (у јестаственици н. пр. у почетној настави од ћелија, у језику од гласова или од корена), нити „од конкретног к апстрактном“ (сувише многа опажања могу шкодити стварању појмова и уопште развоју мишљења), нити од „неодређеног к одређеном“ (често неодређено, нарочито у старијим разредима, има дражи, које ученике гоне да се задржавају на њему и размишљавају о томе; сувише много објашњавати, нарочито у појезији, погрешно је) као што се ни учитељ не може служити много обликом приповедања или приказивања, ако осети, да нема довољно талента за то. Учитељ дакле не може прогласити једну норму као „јединосасавајућу“, колико било да му се чини важном њезино значење, нити уопште сме ићи са својом методиком тако далеко, да она постане увештаченом, те тиме може бити омеће правилан и природан развој његових ученика. Метод ту може постати узницом, која задржава слободно кретање, и онда се њим постизава противно од онога, што се хтело. Такав учитељ чини насиље и себи (јер се усиљава, да што више методских норма примени, без обзира на природност наставнога тока), и предмету, и ученицима.

„Ко сувише много мисли, мало ће урадити, али с друге стране и онај, који *сувише мало мисли*“ (Матијас). Настава за учитеља није што је вода за рибу, није елеменат, у коме се или за који се родио, те да се уме одмах наћи у њему, и учитељи су, који несвесно находе оно, што треба, врло, врло ретки, ако и јесте број учитеља тако огроман. „Педагогијски се геније појавио у историји ређе можебити но песник и сликовни уметник“ (Дилтај), па ипак готово сваки учитељ мисли, да је од те врсте, несвесно можебити и стога, да би себе ослободио дужности, да уђе у свестан однос с методом. Ово је претерано истицање личнога и субјективног момента тим опасније, што је сваки учитељ позван, да ради с другима и за друге на једном истом, заједничком циљу. Лични се моменат не може, па не би ни смео отклонити, све кад би и могао (учитељ без личне вредности не може ништа вредити ни за наставу), и узме ли се поред разноликости личности и разноликост предмета у обзир, то нам онда за заједнички рад не остаје ништа друго до једноликост у поступцима. Методика или методика упуства треба да буду она веза, која чини могућнем заједнички рад

не само учитеља него и свих осталих јавних и позваних чинилаца у средњој школи. Она треба да укажу и на сложеност и на тешкоћу задатка, који један човек сам собом не може решити, но га увек само са свога стојалишта и са своје стране потпомаже решавати. Тиме она доводе до свести свакоме појединцу оно важно сазнање, да он није једини но само један радник, који свој рад мора подесити тако, да га уме подвести под општи задатак. И у сагласности појединачнога рада с општим задацима наћи ће се и најобјективније мерило, којим ће се моћи проценити свачији рад.

Али методска упуства не стављају само захтеве за учитеље, не траже само, него и дају. Она им пре свега дају изобиља срећенога искуства као готово оно, на што би они истом после дугога лутања наишли или никако не би ни дошли дотле. Тим утврђеним пак искуством дају им поузданост и ону лакоћу у кретању, коју сваки човек показује, кад има у рукама сигурно оруђе за извршивање свога задатка. Та поузданост и лакоћа у кретању управо је и главна ствар, стога методска упуства не треба никада сматрати као стеге, које хоће да задрже слободно кретање, и која би ишла за овим, та би дошла у директан сукоб са својим смером. Границе, које се постављају методским упуствима само су за то, да се не удаљимо од смера, који нам настава и васпитање одређују, и оне морају бити увек довољно простране, да би дале маха сваком добром индивидуалном раду. Добра се воља не сме спречавати, њезино ограничавање значи само дати јој пут, на коме се неће расплинути, на коме ће моћи доћи до свога највећег утицаја, — али самовољност и ђудљивост морају се задржавати.

Ове се морају задржавати тим пре, што троше снаге улудо: оне крзају и кидају онога, од кога потичу, а не доносе користи (или само штете) онима, на које су управљане. Настава мора бити организован рад, само тако може бити успешна, а „организација није ништа друго, но довести ствари у везу једне с другима тако, да могу радити лако, живо и потпуно“ (Диви). Сви они, који се издвајају из те везе, не само да стварају сасвим непотребне тешкоће и себи и другима, него могу реметити и рушити читаву организацију. Ово зацело ни један учитељ неће свесно хтети, али да се не би и несвесно нашао на том путу, треба да се уме сачувати од блиских заблуда, треба да има храбрости, да призна своје погрешке, и јачину воље, да се одрече старих навика. Он треба увек да има на уму, да поред циља, што га је себи поставио, има и других циљева и могућности, поред његових путова и средстава и других путова и средстава, која могу бити и боља од његових. То треба да га доведе дотле, да све циљеве, путове и средства упозна, и ушотреби и примени оно, које нађе за најбоље. Методским упуствима не може бити други задатак, но само да га у томе потпомогну. И по

природи свога предмета она се морају бавити многим стварима, које се понекима чине као „маленкости“ и „ситнице“. Али и највиша уметност има својих „ситних ствари“ (сликар мора учити и мешати боје, вајар бацати и гњечити блато), којима заиста није нимало унижена, јер ништа не унижава, што условљава њезине највеће успехе. Сваки ваљан рад мора бити *цогун* рад, и стога се у њему не сме ни један његов део омаловажавати. Нажалост „међу учитељима се не ретко јављају људи, који омаловажавају сталеж и позив учитељски, и који исказују с неким нагласком, да их је само нужда нагомила, да овде нађу уточишта. Таковој обести треба да стане на пут снажно развијени дух учитељскога друштва: за учитељски сталеж није нико сувише добар, и нико не доноси сувише са собом“ (Паулсен). И методска упуства треба да стану на пут „таковој обести“, и то на тај начин, што ће ујемчавати све боље умеће у вршењу тога задатка, и што ће тим све бољим умећем изазивати и све веће задовољство својим позивом у оних, који су му се одали — из кога било разлога.

Концентрација и корелација наставе.

Настава је саставни део васпитања и стога, и кад иде за својим посебним циљевима мора имати у виду општи циљ (моралност). Тиме не само да се одржава јединство у васпитању уопште него се знатно потпомаже и јединство у настави.

Већ и савлађивање предмета (учење) садржи у себи етички моменат, јер навикава на рад у одређеном смеру и на напрезање и издржљивост, како би се постигао тај смер. Због тога многи педагози мисле, да је само напрезање учениково од веће вредности но резултат напрезања, т. ј. стечено знање или задобивена умешност, — јер се ученик, навикавајући се на савестан рад, наводи на непосредном путу, који води ка крајњем циљу васпитања. Посредни је пут у самим предметима, у њиховој садржини, у етичким моментима, које обухватају, и увелике стоји до наставе, у којој ће мери они бити истакнути и уколико ће бити искоришћени.

Пре свега је јак етички моменат и у томе, што нас свака наука учи истини, а објективност је, потчињавање чињеницама, уједно и неопходни услов за свако морално поступање: у сваком се предмету ученик учи, да се веже за истину, и на тај начин да се одрекне свога субјективног мишљења, свога произвољног објашњавања и схватања. Тиме се он изводи из свога ограниченог круга, учи се познавати и ценити ствари и личности не по субјективној вредности, коју им он придаје, него по објективној, која је у њима, коју оне имају саме собом, коју мора примити онаку, каква је, на којој ништа не може изменити, којој се мора потчинити и према којој треба да удеси своје поступке.

И из једне се математичке формуле може поучити томе: ако произвољно измени односе количина, доћи ће у примени до рђава резултата.

Тај етички моменат има свака наука као наука, остали се дају извести из градива појединих предмета, и то не само из оних предмета, који нам приказују људе, њихове радње и њихове поступке. Свака нам наука показује с једне стране бескрајност својих задатака, с друге границе, преко којих не можемо прећи. А свака наука уз то обухвата само мален део бића, и ни све скупа га не могу обухватити у целини! То све такође треба довести ученику до свести у приликама, у којима ће он то моћи схватити и осетити. Сви предмети треба да потпомогну то схватање и осећање, коме ће најбољи облик моћи дати математичка географија, религија и филозофија. Ученици не треба да остану без чувства страхопоштовања, које је „човеку битно“ (Гете). И њиме се човек учи објективности, јер схвата свој прави положај у васионом свету.

Али ученика треба уводити и у правилно схватање човекова положаја и његових односа у друштву. За то дају обилне прилике све науке, које се баве друштвом, не само друштвене него и природне. На многим примерима ученик може ту видети разлику између кориснога и доброга, сазнати, шта је добро, а шта није, шта је право, а шта није, шта је допуштено, а шта није, и уопште шта приличи и пристоји човеку, а шта не. Све то градиво није само предмет сазнања, без утицаја на чувство и на вољу: оно изазива ученика, да ствара себи уверења, да процењује различите радње и поступке људске, да искаже свој суд о њима, прими их или одбаци, према њима се управља или их одбије од себе. Стога је дужност учитељева, да га приказује тако, како би овај утицај био што јачи. А биће, ако ученици виде, како се исти принципи дају извести из разних градива и применити на разна градива, ако из уста не само једнога учитеља него свих редом чују, да је крај свих разноликости места и времена увек била основица моралности преданост смеровима заједнице, да су се смерови истина мењали, али да је увек остајала преданост заједници стална, да се врлине кроз тисуће година нису промениле. Ученици ће видети тада, да се савлађивање самога себе: умереност (супроћење задовољству, потискивање страсти — борба против алкохола, *sega juvenum Venus!*), храброст и марљивост (несупроћење незадовољству, — стаменост и издржљивост, неуклањање испред тешкоћа и опасности), и дужности према другима: истинитост, правичност, добра воља или љубав према ближњима (одржавати и узвишавати и туђ живот!) увек цениле као највеће вредности, као оно, што има општу вредност, јер треба да је заједничко свим људима (или и обратно, оне треба да су заједничке свим људима, јер су од опште вредности). Учитељи нису испунили свој задатак потпуно (јер они нису само учитељи него и васпитачи),

ако ученицима нису довели до свести, како се човек уздиже од анималности до рационалности и хуманости, и како човека не треба да одређује чулна, једнострано одређена воља, но разумна, која уме да одабира између датих мотива. Сви учитељи треба свесно да раде на томе, да објасне ученицима однос појединца према заједници, према целини, и да их отпусте потпуно свесне о дужностима, које имају и према себи, према развоју својих снага и својих способности, које треба да употребе за опште добро, — ако се појединци не буду развијали и снажили, неће моћи ни целина.

Самом наставом или ограничавањем на наставно градиво, овај се задатак неће моћи у потпуној мери постићи. И ту је прилика, да се с тим задатком споји и други велики задатак, да се настава доведе у везу са животом, да настава и живот не теку одвојеним путовима, који се никада не састају. Поред великих догађаја у историји (у најширем значењу речи) и властити доживљаји, и ученички и учитељски, дају прилике за илустрацију оних великих моралних истина, и не треба их пропуштати. То може само потпомоћи, да се место многих мисаоних кругова, који би се међусобно често и нападали и ученика остављали у сумњи и у недоумици, начини један учвршћени мисаони круг, који ће га водити до прибраности и до сталожености, које су тако потребан услов за сваки успешни рад. У такој је међусобној вези наставних предмета с постојаним обзиром на општи циљ васпитања и на властите доживљаје права концентрација наставе, којој је средиште, као и у свим васпитним и наставним поступцима, у личности васпитаниковој. Ова је концентрација тим потребнија, што се школа не може ограничити само на то, да просто предаје науку, да даје само знања и увежбаности, а нарочито не у нашем времену, када остали васпитни фактори (црква и породица) губе своју некадашњу велику моћ, и на омладину утичу други фактори друштвени, којих је утицај често сасвим далеко од тога, чему смерају васпитање и васпитна настава, или који делују често и у сасвим противном правцу.

Таковом концентрацијом наставе учитељи ће показати, у чему је заједница њихова рада: да није зграда, у коју сви с ученицима долазе, оно, што их заједно одржава, него идеална добра, која су примили од старијих поколења, која треба да очувају и унапређују и у истом их смеру пренесу на млађа поколења.

То је једна врста концентрације. Она има пред очима општи циљ васпитања, коме се и настава мора подредити. Али јединство наставе потребно је одржати и на други начин, у настави самој, и то између предмета, који наставу чине, и између лица, која у настави уделују, а у смеру, да знање, што га ученици присвоје, не остане расцепкано и раскомадано но повезано и уједињено. Ако и јесте за овај рад у настави назив „концентрација“ уобичајен, погодан није, јер ту нема јед-

нога или више одређених центара за наставна градива и за наставне поступке, него се тим радом иде за тим, да се поставе потребни односи између наставних градива и наставних поступака и утврди веза међу њима. Стога ће боље бити, да се назив концентрација задржи за оно јединство у настави, које се врши у вези с општим циљем васпитања, а ово да се назове корелацијом (назив америчкога педагога Диви-ја) или координацијом наставе.

Многи и разнолики предмети у модерној настави задају данашњој школи тешкоће, које су ранијој непознате биле или се бар нису осећале у толикој мери. Пажња се ученичка њима у исто доба одводи на многе и на разне стране, и тиме се јавља опасност, да се изазове расејаност у ученика, дакле управо противно од онога, за чим настава тежи, јер њезин је смер, да ученике доведе до прибраности и до удубљења у наставно градиво.

Како садржина наставе није одређена само јавним мњењем и сувременим захтевима него и традицијом, и како се традиција у настави одржава и насупротив јавноме мњењу, а сувремене захтеви истичу све то више предмета као неопходно потребне за садашње образовање, то се не можемо надати, да ће се број предмета моћи свести на мању меру, и тиме стати на пут расејавању наставе. Што је та нада мања, тим је потреба већа, да се између свих тих предмета изнађу узајамне везе, ови тим што уже вежу један за други, и на тај начин градиво упрости. „Не сме бити ремен, којим се књиге стежу“, као што Вилман вели, „једина веза, што држи предмете у заједници“.

Ни разне стране бића, које наука испитује, нису одвојене једна од друге, и прелази су често неприметни. Природа, крај свега свог обиља и разноликости, показује ипак јединство, и то је јединство у њој јаче него ли у наукама, које је приказују. Али ни науке не могу ићи одвојеним путовима, и оне имају много заједничких тачака и морају се наслањати једна на другу. Између њих већ постоји природна веза, и настави је задатак, да не само ту природну везу одржава, него да је још више стегне и ојача и изнађе „уторе, у којима се људско знање састаје“. Стога и учитељи морају бацати погледе са свога поља на суседна, да се задобије смисао за заједнички рад, за целину, и да се дође до правилне процене и свога и туђега рада. Учитељи треба увек да имају на уму слику, по којој наука представља једну мрежу, и да они сви с разних страна раде на даљем разграђивању те заједничке мреже, — ни један не сме сматрати свој рад као рад на једном одвојеном или откинутом парчету мреже, или ни један не сме мрежу ни тако затезати и привлачити к себи, да не да маха другима, да и они са својих страна мирно раде на њој. На ученику остаје, с кога ће краја мреже после сам продужити свој рад.

Ни један учитељ не сме бити у уверењу, да је његов предмет једино право средство или чак и једини циљ наставе. Учитељ с таким уверењем даје тим одмах право и сваком другом учитељу, да мисли исто тако о свом предмету, па мислећи тако да тако и ради, као да други предмети и не постоје око њега. Али се и у настави, као и у целокупном васпитању, мора пазити у првом реду на целокупно успевање ученика, и ако ови успевају као што треба, истом ће онда у њима моћи доћи до свога значења и поједини предмети. Једним предметом пак, или чак и једним делом његовим, не може се постићи оно, што се поставља као циљ наставин. Вредност се формалнога образовања не да порећи¹, све се снаге и способности ученичке морају изазивати и развијати, а то се једним предметом не да извести. Разноликост предмета и њихових различитих делова одговара разноликости духовних снага, и различита градива треба да су пици за душу ученикову, да истражују и изазивају све, што је у њој још неразвијено и скривено, и да потпуно задовоље његову потребу за душевним развојем. Без тога многе потребе могу остати незадовољене, може бити учитељу и незнана, а од ученика само тамно слућене, јер се често, истом задовољењем једне потребе, осећа, да је потреба била ту, и у томе је педагогијско значење оне познате Раблеове речи у Гаргонти: *L'appétit vient en mangeant*⁴. Опште развијање и јачање снага добро ће доћи и сваком поједином предмету, стога учитељ, који само за свој предмет ради, ради против свога предмета. Учитељ дакле не сме мрежу са своје стране непрестано затезати и привлачити, и ако се буде обазирао и на рад других и попуштао, кад треба, то ће бити и у интересу његова предмета. „Стручни учитељи прецењују значење свога предмета и руше равнотежу, која треба да постоји између свих предмета; њихова је настава сувише изолована, и они су препрека за јединство“ (Колар).

Стати насупрот претераноме истицању једнога предмета од стране учитељеве не значи не дати му маха, да дође до свога права. Сваки предмет има своје значење у наставном плану, има свој смер, који треба њиме постићи, и сваки и треба да се предаје тако, да се постигне тај смер, и да он покаже своју особеност и своју образовну моћ на ученицима. На појединим се наукама не сме чинити насиље „под точковима педагогијскога млина“. Корелацијом се наставе иде за тим, да се уштеди и у времену и у радној снази, а да се ипак помогне сваком предмету, да покаже своју образовну вредност, — али не на

¹ Најновије француске инструкције овим речима обележавају смер наставе: *On rappelle aux professeurs qu'ils doivent se proposer comme fin essentielle, non pas seulement l'enseignement de leur science spéciale, mais surtout la formation d'esprits réfléchis, droits, sincères, qui aient le goût et le sens de notre vie moderne et française.* (B. Instructions concernant les programmes de l'Enseignement secondaire. Paris 1911, стр. 8. и 134).

www.razijevica.com најважниј начин, што ће се он истицати мимо своје значење и запостављати друге, но што ће се у свима изналазити она градива, која једно друго подупиру и потпомажу, и тим се унапређује удубљивање у све предмете у подједнакој мери.

Корелација се наставе припрема већ самим наставним планом, тако н. пр. када се поједини делови граматички уче упоредо на страном и на матерњем језику, када се штиво доводи у везу с наставом из историје, када геометрија претходно упознаје с оним облицима, који су потребни за географију (у I је разреду потребно прећи не само круг него и куглу, због облика земљина или за цртање и т. д.). Апсолутна се корелација ту не може постићи, а није ни потребна, јер би могла бити извештачена и предмете задржавала у њиховом природном развоју (кад би се н. пр. у једном предмету застало, док не дође у другом на ред, што би се с даљим градивом из онога могло довести у везу). Таква би корелација могла да убије заинтересованост у ученика, која тражи постепени напредак, а застојима се замара и губи. Само је она корелација од користи, која се даје лако и природно извести: њезин је задатак, да не раздваја, што је сродно, а не да силом доводи у везу, што је сасвим одвојено, или што би пажњу одвело сасвим на другу страну¹.

За корелацију се наставе може много учинити и распоредом предмета на учитеље, и распоредом часова. Нарочито се у нижим разредима мора назити на то, да се не заслужи много пута подизани прекор, како се од средње школе гради мали универзитет. Средња је школа *средња* школа, школа између основне и великих школа, и она мора тај свој карактер и одржати. Она не може бити ни велика, као што не може бити ни основна школа. Али пошто средња школа непосредно продужава рад основне школе, то она не може отпочињати свој рад без икаква обзира на ову, без икаква обзира на њезине поступке, прелаз не сме бити сувише нагао, да омеће природну еволуцију ученичке свести и да изазива јаке потресе и поремећаје. И сред других и друкчијих прилика рад у главном треба да је у почетној настави средњошколској као што је у основној, а то ће се најлакше постићи, ако буде што мање учитеља у првим разредима. Најбоље је, ако је у њима свега два учитеља (т. зв. лична концентрација), један за пред-

¹ Један је учитељ страног језика у нас сматрао за своју дужност, да ученицима говори, да је нас, der Hund, сисавац, пуж, die Schnecke, мекушад, јела, die Tanne, била с голим семеном, и давао уз то опширно објашњење из природних наука сматрајући, да тим, у интересу „концентрације“, доводи у везу стран језик с осталим предметима. То је пример само за „конфузну концентрацију“, и исто је тако као кад би учитељ историје, саопштавајући ученицима предање, како су капитолске гуске спасле Рим од Гала, надовезао на то, како су гуске пловице, и читаво предавање о њима.

мете филологијске и историјске, други за математику и природне науке. Пошто је географија веома погодна, да буде копча између обе групе предмета, то се она може једне године везати за једну, друге за другу групу. У даљим ће се разредима настава све више раздељивати на више учитеља, уједно ће се и поступци одвајати од поступака основношколских, тако да ће се у два највиша разреда приближавати и начину предавања у великим школама (акроаматски облик, радови слични семинарским и т. д.), и тиме ученике и за ове припремати.

Као што је оправдан захтев, да што више предмета буду у једним рукама, тако се исто без велике штете по наставу не може оставити неиспуњен ни захтев, да учитељи прате своје ученике најмање две или три године, према предметима, за које се време у њима један већи одсек научни завршује (ово је одређено наставним плановима). Користи су од тога, што учитељ неће сваке године губити много времена упознајући нове ученике, ниво њихова знања биће му познат, те ће му стога лакше бити, да на њ поставља нова знања, као што се ни ученици неће морати прилагођавати новим личним поступцима.

Распоредом се часова служи корелација, кад се не раздвајају сродни предмети, и кад је један предмет са два часа недељно не раставља двама или трима данима. („Два часа недељно за ово и два за оно, увек двама или трима данима растављена један од другога, стара су и укорењена бесмислица“. Хербарт). Не треба допуштати, да оно, што се утврдило једнога дана, ишчили или се помути тако, да је потребан обновљен рад за његово утврђивање.

Али најважнија је она корелација, која стоји до самих учитеља, до њихова непосредна рада. Пре свега ће сваки учитељ назити, да изведе корелацију свога (или својих) предмета. То ће извести, ако одржава увек узајамну везу између појединих делова предмета, ако увек има у виду, што се раније прешло. Изводећи ову корелацију учитељ мора назити у исти мах и на остале предмете, служећи се њима или ступајући у њихову службу. Учитељи морају ту имати у виду становиште учениково и према њему се управљати. Јер учитељ, с висине свога предмета или наставнога плана, гледа на ствар с тичје, док ученик, из своје низине, гледа на њу из жабе перспективе.

Какви било да су наставни планови, учитељи могу у знатној мери потпомоћи корелацију предмета и олакшати наставу, као што могу и превидети смерове наставних планова у овом погледу и отежати наставу. Настава ће бити увелико олакшана, ако сви учитељи раде према једном и истом циљу, и ако се служе истим поступцима (осим уколико је одступање условљено самим градивом предмета). Нарочито између учитеља сродних предмета треба да влада вазда споразуман рад, да би се избегле неподударности или чак и противречности, те да се у свести ученика исте појаве не јављају као разно-

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА
лике (н. пр. описи или дефиниције врста речи, врста реченица, реченичних делова, поетских и реторских облика и т. д. — особито у синтакси треба да влада сагласност, јер је у њој велика сагласност и у језицима, који се уче у нашим школама, ту, што се у једном језику научи, често треба да буде научено и за све остале језике, те да се ови могу само позвати на то). И стари се писци могу довести у везу с новим, истаћи њихове сличности и различности, као што се и у историји да извести поређење стања и прилика из старијих и новијих времена (Александар и Наполеон, браћа Граси и модерни социјални покрети и т. д.).

Нарочито морају сви предмети потпомоћи наставу матерњег језика. „Сви су часови часови матерњег језика“ (Шилер). Ни један учитељ не сме чинити, нити допустити да се чини насиље матерњем језику (н. пр. у превођењу са страног), нити се задовољавати само правилном садржином (у математици, у природним наукама и др.) без обзира на правилан облик. Сви учитељи свесно или несвесно утичу на стварање ученикова језика, па и његова стила. Ни један дакле не сме рећи: „Ја нисам учитељ матерњег језика, и ја се пре свега морам бавити својим предметом. Јесу ли часови матерњег језика зато ту, да учитељ скрсти руке на њима? Треба ли да вршим дужност свога колеге?“ — „И кад се види, да учитељи тако занемарују матерњи језик, треба ли се чудити онда, што ученици говоре рђаво и нишу рђаво?“ (Шилер). Помоћ, коју матерњи језик прима од остале наставе, може вратити на тај начин, што ће узимати у своје штиво градиво из осталих предмета и навићи ученике на усмен и на писмен начин изражавања, примерен томе градиву. Најбоље је, ако је и ово заједнички рад учитеља, и ако је појединим учитељима добро познато градиво, које је узето у штиво матерњег језика из њихових предмета, — они управо треба и да одређују то градиво у заједници с учитељима матерњег језика.

Али и без обзира на то штиво, одабрано нарочито у поменутом смеру, и штиво матерњег и другог језика, које се узима у настави ради свога естетичкога и литерарног значења, имаће увек додирних тачака и с осталим предметима и потпомагати их директно или индиректно. У књижевности је свакога народа употребљено у обилној мери историјско градиво, и већином оно, које је и најзначајније. Косовске песме, хајдучке, ускочке, из борбе за ослобођење, Осман, Смрт Смаилаге, Горски Вијенац, Пера Сегединац, а тако исто и епске и драмске песме страних песника, не могу се читати, а да се не представе историјске личности, стварне и идеаловане, и поприште њихових радња. У лирским песмама биће нарочите везе с природом, и уметнички прикази природе и природних појава моћи ће развити у ученика не само осећање природе него их увести и у финије онажање живота и хретања у природи.

Ту се може и претерати, стога треба бити на опрезу, да би се избегла та опасност. Ако епске и драмске песме не само подносе него и траже историјска или географјска објашњења, ако и може добро доћи, да се ученицима после читања косовских песама покаже на мапи и Лаб и Ситница, и Самодрежа и Грачаница, или после Смрти Смаилага путовање Новичино и четино,¹ није тако и код лирских песама. Спомињање је историјских лица и географјских имена ту више као симбол, и врло ће често објашњење бити од директне штете и покварити утисак, на који се смера. То би био случај, када би учитељ, читајући ученицима Јакшићеву песму „Падајте, браћо“, рекао, да је Авала брдо у београдском округу, у срезу врачарском, изнад села Ресника, Пиносаве и др, високо 560 м., или кад би се сви стихови Змајеви објашњавали са стварне стране, и од ученика тражило чак, да на мапи изнађу поменута имена:

Откуд видиш на све четир стране
 Даљна места, њиве и пољане,
 Лево Дунав, Банат, Бачка мила,
 Авала се десно заплавила,
 А подаље ти брежуљци сиви,
 То је Босна, — и ту Србин живи.

У страним језицима осим штива и сам језик може послужити концентрацији наставе. Тако н. пр. када се у почетку наставе истакну речи, које су исте с речима матерњег или већ ученог страног језика (die Mutter, die Schwester, der Berg, das Meer, mater, soror, mare, la mèr, la soeur, la mer и т. д.) или које су позајмљене (frisch, profesor, minister), или које показују народну етимологију (ћеленуш, каљаче).

За географију је већ речено, да се њезино градиво да веома лако везати како за филологијско-историјске тако и за природно-математичке предмете. За историју та веза може бити тако јака, радња је људи тако скопчана с поприштем, на коме се догодила, да ми нпр. кад речемо Косово, не мислимо на оно, шта та реч значи (поље), него на догађај, који се ту збио. Биље и животиње су везани за место, за климу, за положаје на земљи, имају своје границе и појасове, често их, културом, и прескачу, те да се разумеју границе њихове распрострањености, потребна су темељна географјска па и историјска знања (свилена буба, кртола и т. д.). Те се додирне тачке не дају избећи, али ће умешна настава изнаћи и многе друге које се често у датим приликама и саме намећу.

¹ Загребачки професор Ј. Модестин израдио је карту Црне Горе (издало је друштво хрватских средњошколских професора), на којој је то приказано, и тиме дао подстицај и за даље сличне радове.

Исто тако није ни математика издвојен предмет, — или је то само онда, кад се предаје сасвим апстрактно, а то значи за школу рђаво. Већ у основној школи рука служи за пет, обе за десет, тако може и лист кестена послужити за седам, багрена за једанаест (тако се учвршћује и једно и друго, и број и предмет), а и у средњој школи, кад се ради с именованим бројевима, треба радити с бројевима, који нису садржајно индиферентни но уједно понављају предмете, који се у школи уче (примери с историјским годинама, које се уче у истом разреду или се увек морају знати, поређење земаља по величини, н. пр. колико има квадратних километара једна држава, која је два пут или три и по пута већа од Србије.)

Највише додирних тачака с осталим предметима имају религија и филозофија. Не треба губити из вида ни односе религије с математиком, јер се ова, у вези с астрономијом, из религије и развила и преко религије ушла у наставне предмете. Религијске представе не само да улазе у елементарне мисли људскога рода него су оне у тесној вези с начином мишљења и историјским развојем једнога народа (и онда, ако у пук и не уђе њезина садржина потпуно, и он се више на спољашњостима задржи¹, стога ако она има у настави „изолован“ положај, то бива само кривицом учитеља. Филозофија (психологија и логика) претпоставља знања из природних наука и познавање књижевних дела, примере за логику дају сви предмети, и ови се у њој управо сви и понављају у науци о методима.

Корелација се наставе мора протегнути и на вештине. Цртање улази у многоструку везу са свима предметима (као што се рекло за матерњи језик, тако би се готово могло рећи и за цртање, да сваки час треба да буде и час цртања), јер не само да се из свакога предмета може узети градиво за цртање, него оно треба да послужи и као одлично средство, да се што боље запамте и утврде поједини облици и нацрти. Певање и музика су у вези с религијом, са штивом из свих језика, с историјом, теорија и с математиком и физиком. Гимнастика, с дечјим и народним играма, има додирних тачака с историјом и географијом (игре разних народа и покрајина), са штивом (игре у народним песмама, турнири (в. смрт војводе Каице), и с природним наукама (хигијенске поуке, утицај појединих вежбања на развој одређених телесних органа, истеривање скривених мишића.)

¹ Само се собом разуме, да учитељ српскога језика неће пропустити, а да не упозори ученике на класичан пример за ово у Његоша. Батрић вели муслиманима у „Горском Вијенцу“:

„Но ломите мунар и дамију,
Па бадњаке српске налагајте
И шарајте ускрсова јаја;
Часне двоје постах да постигте,
За остало, како вам је драго“.

Концентрацију и корелацију наставе треба да имају учитељи пред очима у сваком свом поступку. Оне не смањују наставно градиво, али показују, како се оно и при све већим захтевима даје упростити и олакшати, и како се њиме долази до крајњих циљева наставе и васпитања уопште. Оне својим радом са разних страна потпомажу задржавање, разумевање и удубљивање наставнога градива и принципа, који треба да нам буду вођи у животу. Од раздвојених грана наставних оне стварају „органичку целину“ (Фрик).

Сукцесија наставе.

С концентрацијом и корелацијом наставе је у непосредној вези и питање о сукцесији наставе: наставни предмети и њихови делови треба да су тако распоређени, да припреме концентрацију и корелацију и учине могућним узајамно везивање наставнога градива. У прављењу овога питања одређује се ред наставних предмета, ред њихових делова и ред наставних поступака.

Спор је, да ли да предмети један други размењују или да се упоредо уче, да ли један за другим или један поред другог, практички решен, због множине предмета, у овом другом смислу. Разлози су за упоредно учење, што би се иначе могло догодити, да се једно заборави, док се друго научи (нарочито у најмлађим годинама, јер деца брзо примају, али брзо и заборављају једном научено и кроз дужи размак времена непонављано градиво), и што се не би могла показивати узајамна веза између предмета, него би већином сваки стајао сам за себе. Иначе би овде била права концентрација наставе (најбља би ученичка била концентрована на један предмет или на више уско везаних), — али на штету корелације наставе. Корелација наставе претпоставља дакле упоредно учење предмета. Ако је пажња ученика ту и подељена, корелацијом треба да се доскочи томе, да не буде расцепкана, а правилно подешена смена предмета може предудити засићеност наставом, коју би један предмет без промене врло брзо изазивао, и оживљавати заинтересованост за наставу.

Но ни ту се не сме ићи далеко. Сувише много предмета (у наше су дане нарочито опасни многи модерни језици) и упоредно учење свих делова једнога предмета (у језику, у математици) могу поделити и заинтересованост, и тим је ослабити, и онда се ни у једном правцу неће постићи много. Нарочито треба пазити, да се и у једном предмету концентрује пажња на једну ствар, како би се од ње могао задобити потпун утисак. Тако н. пр. Смрт Смаил-аге и Горски Вијенац не треба прекидати каквом прозном лектиром или лекцијама из књижевности, које би одводиле пажњу ученичку на другу страну. Исто тако и у математици задржати се неко време само на геометрији или само

на алгебри, може бити од користи по наставу, кад треба нарочито утврдити неке делове или прећи најтеже партије.

Али упоредно учење ипак не искључује одређену сукпесију предмета, јер се сви предмети не могу одједном учити, а и избор се предмета и њихових делова мора управљати према зависности једнога од другога и према ученичком развоју. Према томе јестаственица мора претходити природним наукама (физици и хемији), матерњи језик страним, географија, историји и јестаственици. У опсегу је појединих предмета аритметика претеча алгебри, салашњи облици (или уопште каснији, у мртвим језицима) старијим, облици и реченице гласовима и науци о постајању речи, метрици и прозодији, штиво историји књижевности (уколико ова уопште може бити предмет средњошколски). Фатална је погрешка н. пр. она наших ранијих наставних планова, по којим се ред у излагању науке о језику узео и за методски ред: гласови, корени и постојање речи, облици, реченица. Методски се ред мора дакле често разликовати од систематскога, па и историјскога, правога реда у развоју једне науке. Што настава даље напредује, дакле у вишим редима, ту се већ више може држати и систематскога реда, а историјски ред долази до потпуније примене једино у науци, од које и носи име, у историји. Ту је прогресиван ред најприроднији, јер приказује постепени развој догађаја, а од више њих брањени регресивни метод (полазак од садашњости, пошто је, као што се за разлог наводи, садашњост боље позната) може врло добро послужити у понављању, када су све чињенице већ добро познате. За историју је од велике важности, да се учитељ уме ограничити, јер се ни у једном предмету учитељи тако не расплину, као у овом, и често баш онај учитељ, који непрестано уверава, како је историја потребна за објашњење садашњости (*magistra vitae*) и не дође до тога, да садашњост објасни, него је приморан, да се изгуби негде у прошлости.

Да сукпесија предмета и њихових делова не може бити строго изведена, и да се у настави мора понекад узимати унапред и градиво из других области (за крвоток н. пр. из физике, за дихање из хемије), познато је сваком учитељу. Ови потребни прекиди у континуитету доводили су до расправљања о томе, да ли не би боље било, да се наставно градиво пружа ученицима у тако названим концентричним круговима. Браниоци концентричних кругова узимају обично три круга, у првом је „језгра градива“, у другом проширивање, а у трећем завршивање градива. Добра је страна концентричних кругова, што се непрестано враћају на основе једнога предмета и комбинују понављање с пружањем новог градива. Да ли да настава тече континуитетски или у концентричним круговима обично је одређено наставним плановима (и то може бити за један предмет на овај, а за други на онај начин), али се учитељи могу служити у настави и једним и другим начином

распоређујући градиво од једне школске године. Ако се ту и приста-лице једнога и другога начина често врло оштро деле једни од дру-гих, ипак се то питање не може начелно решити у једном правцу, нити се можемо искључиво одлучити за један или за други, — то стоји до самога предмета или и до појединих делова његових. Тако је н. пр. за историју, математику па и религију, а нарочито кад се ова схвати строго као историјска дисциплина, лакши и природнији прогресивни, континуитетски ред, за матерњи су језик, где је све од једном дато (јер ученик га већ зна, кад улази у школу) погоднији концентрични кругови. Учитељ може н. пр. прво приказати у рече-ницама врсте речи и њихове основне разлике, затим издвојити главне врсте речи (глаголе и именице) у вези с главним деловима реченице (предикат и субјекат), па (после улазити у појединости а постепено проширивати градиво. Тако исто може дати унапред и преглед рече-ница. Како се ту може с разних стајалишта полазити и исто градиво на разне начине приказивати, нека покаже пример, како се оно, што је у првом разреду, у граматици, приказано као врсте речи може у осмом, у логици, приказати као категорије (из Аристотелових је кате-горија и изведена наша разредба речи). У психологији је такође по-деснији кружни ток, боље је, кад се ученици најпре упознају с основним терминима психологијским, који нам обележавају саставне делове свакога нашег душевног стања, па онда тек у појединостима прелази наш ми-саони, вољни и чувствени живот. За логику је бољи прогресивни ред, отпо-чети с посматрањем, па постепено прелазити на сложеније методе. У географији је најобичнији комбинован начин, полази се од завичаја, па се иде даље, дакле прогресивно, али се после узима земља као целина и онда прелази на поједине делове, прво уопште, па после све посебније. За јестаственицу (било да се узму за полазну тачку животне заједнице, — ту се могу и комбиновати оба начина —, било представници), за природне науке (нарочито у нижим разредима), за певање, за цртање, за гимнастику погодан је кружни ток, и тако се они већином и предају.

Ред је за наставне поступке овај: наставно се градиво прво по-казује или приказује (деиктичка и експозитивна настава), затим објаш-њује, да буде разумљиво (ескпликативна настава); и с једним се и другим колико је год могућно показује постајање и развој ствари (генетска настава). Пошто су се ученици с предметом упознали и разумели га, настаје утврђивање, увежбавање и што слободније примењивање. Томе реду у поступцима, који потиче од учитеља, одговара овај ред, који обухвата захтеве, стављене на ученике: прво се тражи памћење, ученик треба да оно, што је опажено и приказано у настави, запамти (с по-четка, што је могућно више, у школи, на часу), затим да све с разу-мевањем уме прерадити (што настава даље одмиче, са све то већим

захтевима на домаћи рад), и најзад да наставно градиво самостално савлада, са што слободнијим примењивањем и што удубљенијим изналажењем додирних тачака свега пређеног градива.

Постепеност је у захтевима на ученике од одлучнога утицаја за успех у настави. Захтеви се морају непрестано појачавати: настава се мора непрестано ширити обимом, све више удубљавати, све јаче везе изналазити, целокупно градиво што слободније примењивати. Ако се ово не изведе, неће се постићи ни задовољавање ученичких снага, које траже, да буду примерено примењене, нити њихово нормално развијање и јачање. Не буде ли се пак пазило на постепеност, и буду ли се стављали претерани захтеви, то ће се изазвати заморност и преоптерећеност у ученика.

Захтеви ови не могу бити ни за све ученике једнаки. Сви не могу све постићи, а и који могу, не могу у један и исти мах: способности су и темпо рада различити и ограничени. Настава треба да је индивидуална, и кад прима градиво од ученика, као и кад га предаје ученицима. И кад прима градиво од ученика, учитељ треба да пази на њихове особине, на правац њихова развоја, на споредне прилике, које га прате. Колико је год могућно, учитељ треба да иде за тим, да за сваки правац да онолико хране, колико је потребно, да ученик не остане наставом незадовољан и разочаран, — али да не остане њоме ни притиснут и на супротан начин у свом развоју задржан.

Припремање за наставу.

И најспремнији учитељ, и теоријски и практички, за школу није спреман, ако улази у разред, а није прешао оно, чему треба ученике да поучи. Без добре припреме нема добре наставе. Учитељ мора бити припремљен и за читав предмет, и за сваки поједини час. За читав предмет биће припремљен (његова се стручна спрема претпоставља као готова), ако у целини има пред собом све градиво, што га ваља прећи у једној години, и то израђено онако, како најбоље одговара степену, за који је одређено. То се градиво наводи у уџбеницима, у најопштијим одредбама у наставним плановима, и понеки га учитељи израђују према овима и сами за себе. У неким је заводима обичај, да учитељи заједнички израде специјалне наставне планове, у којима је обухваћено и повезано све градиво, за сваки предмет и за сваки разред.

Дужност је учитељева, да пређе свој предмет у целини, стога мора знати унапред, у коме облику може прелазити поједине одељке, да се не би на неким и сувише задржавао на штету других. Стога треба да спреми неку врсту предрачуна, и да пази, како би и одржао тај предрачун у настави, — али не да га спреми „математичким ме-

тодом* т. ј. да број страна једнога уџбеника подели с бројем годишњих часова. Најбоље је распоређивање градива на онолико одсека, колико има већих одмора, — до божића, до ускрса, до краја године. Од тих већих одсека прелази се на мање, који према природи предмета могу бити и различити, за језике је и математику потребно детаљније распоређивање него ли за историју. При распоређивању градива треба имати на уму, да главно тежиште ученичкога рада пада од октобра до половине марта, те да се у то доба може више и брже прелазити него иначе. Свој ће предрачун учитељ моћи одржати, ако остави доста времена за учвршћивање предмета, за потребна понављања, и ако узме у обзир и непредвиђене тешкоће и незгоде, те све време до краја године не исцрпи потпуно, него у сваком месецу остави и по који слободан час, који ће се, ако никакве тешкоће и незгоде не наступе, због којих би морао бити жртвован, увек моћи корисно употребити на примењивање научнога градива. Наступе ли пак и непредвиђене незгоде, које би наставу и на дуже време задржале, учитељева је дужност и тада, да наставу не остави крњу и испрекидану, него да и у том случају да једну заокружену целину, задржавајући се на главним стварима и изостављајући споредности. У тим ће се случајевима учитељ управљати према времену, што му је на расположењу, и према томе одлучивати, колико ће споредности уносити у наставу. Он неће бити у недоумици издвајајући главно од спореднога: главно је, што чини битни део једнога предмета, што је за разумевање каснијега градива неопходно потребно. Тако је главно у граматици правило (парадигма), а од изузетака само они, који су у сталној употреби, у историји догађаји и стања, који су у прагматичкој вези, у географији непосредно географско градиво (дакле без великих екскурсија у друге области, флора, фауна и т. д.) и т. д.

После овога општег припремања настаје посебно, и стварно и методско, за сваки поједини час. Ово је потребно исто тако и старијем учитељу као и млађем, јер оно даје настави потребне сокове и свежине. Прегледање је и прерађивање наставнога градива вечити задатак учитељев. Оно је највећа благодат и за учитеља самога и за ученика, јер ће увек одагнати устајалу и загушљиву атмосферу, и један и други ће радити тада увек у чистом и свежем ваздуху, који ће их оживљавати и питати. И добар се учитељ, као и поп, учи до смрти, и који учитељ једном стане, тај не само да пушта сам друге испред себе него не испуњава ни оне захтеве, које држава и друштво полажу на његов рад. Јер учитељ мора имати увек и више циљеве у виду: унутрашњи развој и обнову самога себе а с тим, непосредно и посредно, и самога народа. Васпитавајући друге васпитавамо себе, да бисмо друге што боље васпитали. А ако очекујемо што од будућега поколења, морамо то почети од себе.

WWW.UNILIB.RS У припремању за сваки поједини час учитељ треба да одреди и изради наставно градиво, и једно и друго с обзиром на знање и на интелектуалне способности ученичке. И специјалан смер једне лекције треба да је учитељу увек јасно пред очима.

Наставно је градиво или готово дато, као што је код већине предмета, или се мора одабирати (н. пр. штиво из читанке). Али где је градиво и дато готово, готово ће увек бити потребно, да учитељ и сам изнађе понешто, јер се примери за увежбавање и за примену неће моћи извести увек из градива непосредно, нити ће, и кад се узмогне, то бити довољно. Инвенција је дакле први захтев у припремању за поједини час: читаво градиво, и у целини и у појединостима, учитељ треба унапред да изнађе и утврди.

Пошто је градиво изнађено и утврђено, треба одредити облике и поступке, у којима ће се постепено предати ученицима. Кратким и живим уводом (понекад ће довољно бити само именовати предмет лекције, написати га на табли или га опажајно приказати), треба изазвати заинтересованост у ученика за предмет, да би обратили на њ своју „нехотичну“ пажњу. После увода се, где је год то потребно, показује веза са старијим градивом, а затим се износи ново, распоређено на више већих или мањих одељака (према томе да ли је за више или ниже разреде). Припремање се завршује изналагањем примера за примену и одређивањем градива за усмено (или и писмено) вежбање и градиво за домаћи рад (задаци или лекције, у ученичком смислу ове речи.) У припремање треба унети и питања, којима се градиво развија, увежбава и утврђује, као и сва опажајна средства, која би се дала применити у настави.

Једна лекција треба да је одмерена тако, да се са свим потребним понављањем и утврђивањем може свршити за један час. Ако је лекција сувише кратка, мораће се понављати толико, да ће постати ученицима досадна, нарочито ако се учитељ није постарао за довољан број примера; ако је сувише дуга, може остати недовршена или бар довољно неувежбана и неутврђена. Ни одређивање количине није дакле споредна ствар, нити се оно може узимати олако.

Да припремање за сваки поједини час треба да се врши написмено, о томе не може бити сумње. Тиме се утврђује време за будућност, уложени труд није изгубљен, као што је често случај, када се ништа не стави написмено и свако се припремање кроз читав низ година изводи увек „из почетка“. Али ако о томе није сумње, у питању је, да ли да се припремање за сваки поједини час изради само у напрту или и у свима појединостима. Да овако написмено израђено припремање навикава на строжи и одређенији ток мисли, да приморава на тачније разређивање наставнога градива, те да тим може послужити као извршено средство за дисциплиновање учитељева духа, о

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

том не може посумњати нико, коме је позната разлика између састава, писмено израђена, и састава замишљена, израђена само „у духу“. С тога би се разлога могло препоручити учитељима, да у извесним случајевима, за прве лекције, или када су на реду теже партије (н. пр. преглед целине при крају једнога већег одељка), читаву лекцију израде написмено и одреде је у свим појединостима. Али ово никако не би требало да је правило, јер крије велику опасност у себи. Све градиво на часу треба да је израђено што више у сарадњи с ученицима, развојном наставом, — и што је ова сарадња већа, тим је ујемчен и већи успех. Ова се пак сарадња не да одредити унапред, и ни најбољи учитељ неће моћи извести у духу сва питања и све одговоре ученичке. А настава се мора управљати и према овима. Стога напрт једнога часа треба да је покретљив, и да даје могућности не само за многе уметке него и за многа изостављања. Ако је педагогија заиста и уметност, онда она мора у својим поступцима остављати маха слободној инспирацији и у оваким појединостима, али ни ту она не сме избити никада у разуданост или се изгубити у беспућу, и добар ће учитељ увек и после ненамераване екскурсије наћи свој пут и доћи до свога циља. Учитељ пак с тачно израђеном својом замишљеном лекцијом може бити слеп и глув за стварне потребе ученичке и држати се само свога плана. Очито је, да така настава мора губити много од увек потребне непосредности и живости, да се тако може и крај најбоље воље промашити циљ, и да од такве, и припремљене наставе, не може бити праве користи. „Ко уме само према својој раније израђеној схеми одржати свој час, још не уме настављати, како треба; читава методичност може бити само нека врста скелета, али не жива организација“ (Минх).

У припремању може учитељ и подценити и преценити знање ученичко. Подцењивање се знања ученичкога јавља чешће у старијих учитеља, који се враћају на већ старе ствари и објашњују ученицима и оно, што им је добро познато, тим оваки учитељи, уверени у свој „метод“, убивају заинтересованост за наставу и постају стереотипни и досадни. Ово подцењивање обично иде у корак са слабљеним знања у самих учитеља, — оваки учитељи, учећи друге, заборавили су, да треба и себе да уче. — Прецењивање знања ученичкога јавља се чешће у млађих учитеља, који би све, што су научили на универзитету или у опсежним стручним делима (не ретко и истом дан-два пре часа), непосредно да сруче у главе ученичке и не помишљајући, да ли ученици имају потребних претпоставака за то; тим оваки учитељи, уверени у своју „науку“, убивају такође заинтересованост у својих ученика, јер траже од њих оно, што се истом кроз дужи низ година задобива и савлађује, и што ни они сами у тим годинама нити су знали, нити су могли савладати.

учитељево може и изазвати. Ово за наставу, и за школу уопште, толико потребно лично држање задобива се, као што се из наведених речи види, и васпитањем самога себе. Учитељ, који се вежба у томе, да посматра себе и утицаје свога рада и својих поступака, убрзо ће видети, у коме правцу треба да се нарочито креће његово самоваспитавање. Ко уме сам над собом бдети, сам себе васпитати, умеће и над другима и друге, и, што је веома важно, ово други и несвесно осећају и лакше се потчињавају. Несагласност учитељева са самим собом, његова ђудљивост изазваће и несагласност и ђудљивост у разреду.

Најобичније је и готово непрекидно употребљавано средство, којим учитељ долази у додицај с учеником: говор. Као у многом чему другом тако ће се ученик и овде угледати на учитеља, а пошто је добар говор „душа све наставе и најбоље јамство за праве успехе у настави“ (Матијас), то се мора на њ обратити највећа пажња. Не може другога научити говорити, ко то сам не уме, учитељ мора и сам јасно и разговетно говорити, да би то могао захтевати с правом и од ученика. И у говору се као и у мишљењу огледа моћ човекова над самим собом. Људи, који умеју да владају собом, умеће и отпочету реченицу довести до краја, неће се дати збунити ни навалом мисли ни упадањем са стране, и не само да ће је довести до краја него ће јој дати и потпуни или потребни граматички облик. Јасне и разговетне речи, тачно и одређено исказане реченице изазивају већу заинтересованост, брже се примају (што нејасно и нетачно чујемо, тога се истом касније можемо досећати из даљег говора) и лакше памте.

Тих је говор често знак слабости воље или лености мисли, врло често и знак незнања и непоузданости. Ово се пак више пута хоће да покрије и брзањем. Тим се средствима служе подједнако и учитељи и ученици. Добар учитељ неће имати потребе, да се послужи њима, а пазиће, да и ученике одвикне од њих. Тих је говор на месту само, кад треба нешто да се њим на неки начин издвоји од остале везе, н. пр. свечана, узвишена или жалосна места у читању или иначе, а тако исто и брз само у неким случајевима, н. пр. при набрајању, или за оно, што треба знати механички: једанпутједан, математичке формуле, најважније дефиниције и парадигме.

Да говор учитељев треба да буде биран, да се мора пазити не само на граматичку правилност него и на избор речи, разуме се само собом. Учитељу се не сме отети ни једна простачка нити сокачка реч: у свим приликама, он треба да уме владати својим изразом. Али ако и треба да говори уобичајеним (не увештаченим или особењачким) књижевним језиком, ипак зато није потребно, да се пошто-пото избегавају дијалекат и провинцијализми. Овима не само да се може објаснити понешто (ако н. пр. ученици не разумевају књижевну реч), и не само да се они могу употребити као примери за развој у језику,

него су они и средство, да се покаже веза између науке и живота, и да се учитељ приближи ученику казујући му понешто и језиком његове мајке и његова завичаја. Учитељ нека не заборави, да он својим говором треба да утиче, да побуђује, да покреће. А за ово је потребно још и да чуствује садржину свега, што казује, да се то чувство огледа у његову говору, како би овај могао и у ученика изазвати слично расположење. Говор се дакле мора прилагођавати и предмету, иначе се неће моћи постићи потребно расположење за његово схватање. То прилагођавање предмету треба пренети и на ученика. Узвишену, племениту садржину не треба допустити, да се очерта, она се мора и изговорити свечано. Научена се песма, а нарочито религијска и патриотска, не сме читати као једанпутједан.

Осим прилагођавања садржини предмета, потребно је још једно: говор не може бити једнак у свим разредима. Индивидуаловање наставе односи се с говором учитељевим, он мора бити у свему примерен степену ученичкога развоја. Дијалекат, провинцијализми и. пр. морају све више ишчезавати у старијим разредима, стране се речи међутим јављају овде све чешће, већ и самим предметима, и опрезан учитељ као што неће употребљавати незграпне кованице, које могу бити ученицима страније но и страна реч, тако се исто неће служити ни страном речи, где год има српску, које се значење потпуно, или бар у довољној мери, поклапа са страном. А као речи тако исто и реченични скупови, склопови и периоди треба да су у нижим разредима што простији и што обичнији, али не зато и неприродни, и читав говор учитељев расцепкан у прсте и мало разгранате реченице. Даље ће индивидуаловање бити још у томе, што ће у нижим разредима учитељев говор бити и обимом што краћи, а истом у најстаријим разредима узимати понекад и облик правога предавања. Дobar учитељ обраћа пажњу и на то (код рођених учитеља то и несвесно долази), да се индивидуаловањем у говору не задржи само на разредима него да пређе у њима и на поједине ученике. Ни са сваком се учеником не може говорити на један и исти начин.

Учитељ мора говорити слободно, без књиге, без листића, без икаквих помоћних средстава за себе. Тим се увек постиже јачи утисак, задобива веће поверење, а уједно се може посматрати утисак и по овоме познати, како ученици прате говор, колико су њих заинтересовани и како га разумеју. „Учитељ мора бити пре свега што независнији од своје књиге, али и читава настава може и треба да тече слободно од књиге у много већој мери, но што то сад обично бива“ (Минх)¹. Али учитељ ће се огрешити о саморадњу у настави, ако сам

¹ Текст за превођење и. пр. треба да му је толико познат, да почесто може лићи главу и слободно гледати око себе; песме задате на изуст, треба и сам да зна, математичке формуле, резултате мањих бројева, подигнутих на квадрат, куб итд.

буде много говорио. „Учитељ, прави учитељ, упознаје се можебити мање по оном, што рече, но по оном, што не рече“ (Греар). Главно обележје његова говора треба да буде природност, и да то остане на свим степенима. Као што му не приличи увештаченост у најнижим разредима, да буде што простији и приступачнији, тако му исто не пристоји ни „високопарност“ у вишим, да буде што виши и што ученији. Учитељ мора тежити увек пре свега за тим, да му говор буде разумљив. Све што рече, нека буде јасно и разговетно и за ум као и за ухо.

Да би учитељев говор био живљи, потребно је, да буде праћен примереним покретима. Учитељ се и иначе мора кретати на часу, приступати табли и одступати од ње, писати (ни читање, ни говор сам се не врши без кретања), указивати на разне предмете и показивати их. Али покрети учитељеви не смеју бити нагли, сувише оштри, па ни стереотипни, пошто такви покрети изазивају и маме и на непосредно наследовање или постају смешни. Учитељ треба да буде ученицима узор и у томе, како уме и тело да потчини, и како уме да влада својим покретима. Нарочито се треба чувати излишних споредних покрета, који често прате неке наше вољне покрете, н. пр. при показивању кога предмета или при описивању његову покретима (што је компактно?), код извођења појединих гимнастичких фигура, код деце и кад пишу и цртају (да н. пр. зажмуре на једно око или другим покретима на лицу и на телу прате поједине црте, — од овога их зарана одвикавати!). И овакви споредни покрети могу да начине учитеља смешним и од кретања одузимају ону лакоћу и тачност, којима оно постижава свој смер без околишења. И ту учитељ мора умети чувати и себе и друге. Ослобађањем од излишних споредних покрета уштеђује се и снага, која се не троши на оно, што је не само непотребно него што често и смета.

За наставу је веома потребно, да се одржава ритам у раду, — ритам је уопште услов за одржавање свести, пошто је и наша свест ритамски заснована. Ритмом се знатно ограничава и потрошња наше вољне енергије, јер ритам замењује у раду, који се понавља, вољни подстицај за његов почетак, као што то видимо код ходања, код играња и код свих врста механичкога рада. Али ту не влада нека самовоља, и ефективни се временски размаци код појединих покрета у свим нашим радњама не удаљују много од доста тачно одређене средине, која одговара покретима нашега била одн. ударима срца (75—80 у минути). „Свест је дакле ритамски заснована, јер је организам уопште ритамски заснован“ (Вунт). И у говору су акценти, који поједине слогае јаче истичу, у истим размацима, и то тако, да се при бржем говору не приближују акценти један другом, него се само умножава број неакцентованих слогова, а акценти одржавају свој размак, као

што се обратило у свечаном говору само број неакцентованих слогова смањује. За човека је дакле *у свему* потреба, да времени ток, уколико је објект његове пажње, раздели у одељке, *примерене његовој природи*, и да садржине тих одељака пореди једне с другима и надовезује једне на друге (В. Н. Riemann, Grundriss der Musikwissenschaft, стр. 67. и даље).

Истина, да је готово немогућно говорити стално без икаква нагласка, али је за то могућно, нагласак довољно не истаћи, тако да нам речи долазе расплнуте у једном дугом реду, у коме их је тешко једне од других издвојити. Такав говор убрзо умара и успављује слух. Али ритамски говор, својим акцентом или појачавањем интензитета не само да одржава и већа јединства у заједници него изазива увек и неко ишчекивање својим понављањем такта, те и једним и другим необично олакшава пажњу, а тиме се управо и изводи споменута уштеда у потрошњи снаге. Стога учитељ треба да пази не само на нагласак него и да одржи ритам у говору уопће, да га одржава у својим питањима и у одговорима ученичким, а нарочито да се говор у хору изводи увек ритамски.

С тим је у вези и питање о темпу у настави. Главно је правило овде: настава не сме тећи споро. Спора настава, као и споро читање, не везује ученике и даје маха, да им мисли иду у страну. Експериментално је нађено, да споро читање, код кога је за један слог више потребно од половине секунда, умањује пажњу. Али ни темпо наставе не може бити увек једнако, — оно се мора мењати и према датим моментима, и према предметима, и према разредима. О узвишеној и племенитој садржини већ је говорено. Темпо мора бити брже код рачунања у глави, код вежбавања деклинација и коњугација, код понављања неправилних глагола него ли у историји и у веронауци. Исто је тако и где је више механичкога рада, где ученици више памте и јаче замишљају изнесене представе (имагинација) него ли што их измењују и суде о њима (радња разума), — темпо је дакле по правилу брже у нижим него ли у вишим разредима. Темпо је природно, кад је примерено датој ситуацији, предмету и ученицима.

Темпо се прекида паузама, које су потребне, да се не потре одмах задобивени утисак, да се ученици приберу, или и да се просто одморе за који тренутак. Паузе су потребне и за то, да обележе поједине одељке у раду једнога часа, и да се учитељ увери о ученичкој пажњи и разумевању. Пошто и ти одељци морају бити примерени степену ученичкога развоја, то је сасвим природно, да ће их у нижим разредима бити више, па према томе и паузе чешће. И највишим ће се разредима добро распоређена целина моћи и од једном предати, и ако само дати моменти не траже друго, паузе ту могу бити тако ретке и тако кратке, да ће се једва и приметити. Расцепкано и испре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

кидано градиво могло би ту сметати потпуном utisku и расположењу, које треба да је њим задобивено. Али поред прекида, који су благодат за наставу, има и других, који су најмучнији тренуци у настави, како за учитеља тако врло често и за ученике. То су они застоји, кад учитељ загне и усиљава се, да нађе прекинуту нит у мислима. Ако се буду испунили напред истакнути захтеви (добра спрема, владање собом), тих ће застоја нестати. На исти ће начин нестати и понављања, исправљања самога себе, стереотипних израза у почетку наставе или на прелазима („досад смо — а сад ћемо“), празних речи и узречица (дакле, и тако даље, кад ти кажем, јесте л' ме разумели) што све задржава наставу, — а ове последње доносе обично и надимак учитељу.

Стојалиште учитељево за време наставе треба да је тако, да увек има читав разред пред очима, и да му није ни један ученик за леђима. Учитељ треба да пази нарочито на лица, на руке и на књиге ученичке. И у томе је учитељ уметник, и он, као и сликар, мора обраћати пажњу у првом реду на лице и на руке, и према томе процењивати, што се догађа у унутрашњости учениковој.

Рђава је навика тумарање по разреду. Такав учитељ не само да не чује (и не види) ученике, него ни они њега не могу чути, и тиме се губи и пажња ученика, па и успех читаве наставе, како било да је ова добра иначе. „Коменски је већ рекао, да учитељ треба да заузме у разреду узвишено место, како би био добро виђен од свих својих ученика, и да тражи, да су очи свих ученика упрте у њега. Његов глас као да је остао без одјека, јер видимо много старих учитеља, који су перипатетичари (Колар)“.

За наставу је најбоље, када учитељ стоји у средини између првих скамлија. Тако ће моћи најбоље и бити виђен и све видети. „Стојећи ће моћи уопште не само ученике боље надзиравати него ће и сам бити живахнији; али стојање неће бити дужност у тој мери, да прекомерним трајањем учитеља умори и пренадражи; исто му се тако не може закратити ни мирна промена места, да не би био вазда истим ученицима близу и истим далеко“ (Минх).

На сваком часу учитељ има једну помоћницу, која ће му увек најбоље послужити, и које не треба да се сећа, као „гуја у потаји“ само у крајњој невољи. Та је помоћница — креда. Што учитељ буде више на табли писао, обележавао нацрте, цртао, настава ће му бити живља и опажајнија, јер ће се увек обраћати и чуду, које највише утисака прима. Позната је реч, да је најбољи учитељ онај, који највише креде троши. „Прах на рукама и на оделу учитељевој је као пушчани прах на војнику, знак, да је добро извршио свој посао“ (Бенвел). Када је један наш филолог посматрајући један биологијски препарат, што га је био учитељ природних наука припремио за час.

рекао: „Кад бисмо овако што имали за инфинитиве и партиципе“, одговорио му је пок. директор Козарац: „Зато имате креду“. Али ни биологијски препарат не чини креду излишном.

Живости наставиној много помаже и један зачин, који се може назвати сољу наставином. Тај њезин зачин је хумор, — добро расположење учитељево оживљава наставу и чини, да ученици весело гледају око себе, да и сами раде с радомшћу. За добро је расположење учитеља и ученика рекао Хербарт, „да је прва и неопходна проба за добро стање школино“. Али хумору и шали треба умети одржати границе, они се не смеју изврћи у подсмевке, у рђаве вицење на рачун ученика или и других људи, чак може бити и колега и њихових предмета. „Исмевач, који ништа не узима озбиљно, и који се ничега не лађа озбиљно, скептичар, који у све сумња и свему се подсмева, колико било виртуозности да показује у томе, упропаститељ је омладине и будућности“ (Паулсен).

С уметношћу је настави заједничко и то, што треба да је једна добро компонована целина, само се тако може пробуђена заинтересованост задовољити потпуно. Настава треба да је целина и с обзиром на годишњи задатак и с обзиром на сваки поједини део. Што се за један час предузело, треба умети и довршити. Стога у учитељу треба да је развијен осећај за ток времена, и да у настави задобије способност за поуздано располагање временом. (Без гледања на сат! Ни учитељу није угодно, кад опази то код ученика). И ту је време као и новац, теже га је штедети, него ли улудо потрошити. Али и ту треба да нам је време као и новац, оно треба да нам је средство, и где је неминовна потреба, ту се не сме штедети: сваки би учитељ јако погрешно, када у полагању основа за своју наставу не би умео „мудро време губити“ (Песталоције).

Леп говор, читко и симетрично писање, одмерено и складно кретање, тачност, уредност и чистоћа у свему раду, поред тога, што помажу настави, имају и ту врло важну последицу, што су од великога утицаја и за естетичко васпитање ученика. И то ће постићи учитељ без речи, без нарочитога позивања, просто тим, што ће се за време наставе понашати као што пристоји образованом човеку и савесном учитељу, а ученици ће и нехотице, понекад и против своје воље, попримати добре особине својих учитеља не могући одолети своме нагону за наследовањем, и заједничком духу, који треба да овлада њиховим разредом.

Наставни ток.

Свака настава отпочиње анализом онога, што ученици доносе са собом, да би могла на то надовезати своје градиво. Ново је градиво једна непозната (х), и учитељ мора ићи за тим, да се увери, е да ли су

ученицима познате оне количине, с помоћу којих се даје одредити вредност непознате, т. ј. е да ли ученици имају оне представе, које ће им моћи нове представе јасним и разумљивим учинити. Ако н. пр. треба објаснити, да је у сложеној реченици: *Где зуб боли*, језик бежи, прва реченица споредна, адвербијална, ученици претходно треба да знају, шта је адвербијална одредба, и да умеју поменути сложена реченицу претворити у просту с локалном адвербијалном одредбом — *Од болесна зуба језик бежи*.

На почетку је наставе дакле увек понављање, понављање познатога градива, било да је оно задобивено ван школе, било наставом у школи. Ако се понављање ограничава у главном на оно, што се у школи прелазило, онда има облик испитивања, којим учитељ сазнаје, како су ученици запамтили и утврдили старо градиво, и у којој се мери може њим послужити као осномом за ново. Стога наставни час почиње с испитивањем задатога градива (и прегледањем домаћих задатака), прелази за тим на пружање новог градива и завршава разрађивањем овога (уједињавањем, примењивањем), чиме се учитељ уверава, како су ученици схватили свој нови задатак.

Ако и мора сваки час бити једна заокружена целина, он то ипак не може бити у строжем смислу речи (као н. пр. какво јавно предавање или говор), пошто је један део у континуитету наставе, претпоставља раније, и сам је претпоставка за касније часове. Учитељ треба ту да одговори и једном и другом захтеву: он не сме давати растављене делове, који не дају потпуну слику, или који се само у потпуној слици дају разумети, мора надовезивати на раније градиво и припремати касније. Стога по правилу час треба да отпочне понављањем познатога градива (испитивањем), јер ово садржи у себи претпоставке за ново и изазива све потребне представе за ово, — обрнут поступак, којим се често служе по неки учитељи (т. ј. прво предају ново па после понављају старо), не може се одобрити, јер је неприродан и нелогичан.

Кад учитељ отпочиње час с понављањем претходнога градива, одржава природни ток наставе, а уједно изводи и анализу ученичких представа за ново градиво. Ако се увери, да оно (из било којих разлога) није довољно утврђено и да нису дати потребни услови за ово, онда не може ни прелазити непосредно на предавање новог градива.

Почетак је дакле наставнога тока, било да креће од понављања, било да на који други начин изазива представе, потребне за ново градиво, аналитичан. За свако ново градиво морају бити спремне познате или сродне представе, где ових нема, ту нема ни разумевања. Те представе треба дакле изнаћи и припремити, како би се могло извести стапање (асимилација, по Вунту, аперцепција, по Хербарту) нових представа са старим. Нема ни једнога наставног предмета, за

који ученици не би донели готових представа и пре сваке школске наставе (ако би их било, била би погрешка у наставној организацији). Што је нижи степен, представа ће бити мање, биће нејасније и неодређеније и неће бити тако лако на расположењу, стога и јесте настава на нижим степенима тежа. Али је она олакшана глађу за утисцима у деце, незанитљивом тежњом за радњом чула и за новим опажањима. Анализом се иде томе у сусрет, ако се н. пр. у јестаственици да ученицима биљка у руке (ако је могуће, сваком ученику по један примерак), па се од њих тражи, да изнађу саставне делове и опишу их по каквоћи и по количини. У језику се анализом изналазе врсте речи, облици, реченични делови или се, у страном, казују значења речи и превођењем једне речи за другом долази до реченична значења. Да би се једна песма потпуно разумела, врло су често потребна претходна објашњења, језиковна и стварна. Погрешно је пак, ако се у анализу уноси више, него што је потребно за разумевање новог (она је само увод, припрема за нешто друго), или се помињу ствари, које и саме треба објашњавати, или се објашњују чак и оне, које ученици тако знају, да их не могу никада заборавити (н. пр. кад би се пре читања Прерадовићеве песме „Косово поље“ говорило ученицима о косовској битки). Краткоћа је и овде врлина, и што с мање речи учитељ уме ученика да уведе у средину новог градива, тим боље. Стога не треба унапред казивати укратко ни садржину новог градива, нити силом тражити припремање за оно, што само собом све казује (за кратку лаку лирску песму биће понекад довољно прочитати натпис с одређеним нагласком). А исто тако и учитељ, који се и сред предавања новог градива задржава на објашњењима, слаби заинтересованост и квари утисак у својих ученика.

Даљи је поступак у настави синтетичан. Изазване и припремљене представе сређују се и везују с новим градивом, које се сад пружа и задобива. Од изналажења и опи сивања појединих делова долази се сад до потпуног описивања, од превођења појединих реченица с објашњењима до превода целине без објашњења, од примера до правила ит.д. У опис једне биљке уноси се строжи ред, веза с њезином околином, тим условљен начин њезина живота, однос изеђу органа и начина живота; из страних језика даје се узорни превод једног текста; од примера, на који је начин постала споредна реченица, прелази се на правило, да свака споредна реченица заступа један реченични део главне, и да их према томе има толико врста, колико има реченичних делова (одмах треба рећи, и зашто се предикатне споредне реченице готово и не јављају, и тим олакшати ученицима одређивање споредних реченица). Синтетичан је поступак и то, кад се одреди један граматички облик, па се тражи и читав ред, у коме се јавља дакле читава деклинација или коњугација једног времена, начина и т.д., или се исто тако поступи и код

геометријских или биљних и животињских облика. Као што се за време анализе учитељ највише служи наставним обликом питања, тако је код пружања новог градива ово најважнији облик. Оно је најпогодније средство за развојну (генетичку) наставу, којом се најјаче подстиче саморадна ученичка. У настави треба да је све задобивено заједничким радом учитеља и ученика, — ученике не треба само учити, него учити, да себе уче. Што је у ученика још и за њих саме скривено, треба открити, неодређено, одредити, завијено, развити. Главни је задатак учитељев у настави, да погодним питањима доведе ученике догле, да сами схвате и искажу развој једне ствари, н. пр. постојање споредних реченица из делова простих реченица. Кад ученици затим науче врсте споредних реченица, адвербијалне, атрибутивне и т. д., затим врсте адвербијалних реченица и т. д., развој се ту врши умножавањем, умногостручавањем. Други је облик развоја, кад ученици ухвате промену стања, где једно стање у тој мери престаје, у којем друго настаје, као н. пр. у постојању жаба, лентира и т. д. За овај су облик и примери, кад учитељ на табли нацрта праву, круг, у смеру, да ученицима покаже, како постају, или кад пред њима начини коцку од хартије. Служећи се предметима, сликама, примерима учитељ може веома много допринети томе, да ученици сами изналазе и исказују нову садржину. Да ово не може бити у сваком случају, да ученици не могу изнаћи непознате им историјске чињенице, или незнате им природне појаве (северна светлост, глечери и т. д.), или све речи из страног језика (неке могу аналогијом), само се собом разуме, ту не би помогло ни највештије довијање учитељево, да их на то наведе, и стога им то мора сам рећи. „Ни јастреб, ни орао не могу наћи јаја у гнезду, у коме их тица није снела“ (Песталоције). Колика било да је вредност једнога метода, учитељ не треба да усели себи у главу, да се њим може све постићи, и да треба да се њим служи искључиво. Ако су развојна настава и дијалогски облик и најважнији, учитељ не сме ни њима за љубав сасвим напуштати и наставу, што приказује, ни наставу, што објашњава. Од приказне се наставе показна (деиктивна), кад учитељ показује предмет, и ученици га примају својим чулнима, да спојити, као што смо видели, с развојном наставом исто тако као и настава, што објашњава. Што се да показати, треба показати ученицима, опажајном се наставом изазива увек јача заинтересованост, и оно, што се опажало, лакше се схвата и боље се учвршћује у памћењу. Приказна настава у ужем смислу (експозитивна) може узети потпуно синтетичан облик, што често и бива у предметима, као што су историја, географија, јестаственица. Њезини су облици опис, приказ (у најужем смислу речи) и приповедање. Не опис, који се задобија развојном наставом при посматрању једнога предмета, но потпун, срећен опис једнога предмета или једнога стања. Као што се предмет

наде стање описује, тако се приповедају догађаји, поступци, дела; приповеда се дакле оно, што се једно за другим јавља, а не што је у један мах било или могло бити пред очима учениковим, и у томе је разлика између описа и приповести. Разлика је пак између описа с једне и приказа (у најужем смислу) с друге стране у томе, што овај има више субјективних елемената, што су у њему лични и чувствени моменти јаче истакнути (природњак описује море, песник га приказује). Да се ни у приповедању чувствени моменти не смеју занемарити, неће бити потребно нарочито наглашавати, јер приповедању је смер, да утиче и на чувство, и њим се не задобива само знање него се и чувства потресају и учешће изазива. И приказну наставу у ужем смислу треба што више оживљавати опажајним средствима (слике историјских личности и места, природне појаве), али се у томе не сме ни претерати, она су овде средства за оживљавање наставе, и у великој мери употребљена уче ученике површном посматрању или их расејавају. Описи су и приповести на свом месту и на најнижем степену, ученици не треба ни ту да се задржавају само на расцепканим и на непрегледним појединостима, и ту се већ они морају навикавати на мање целине, које су претходним радом припремљене, или и на веће, које могу да изазову јаку заинтересованост у њих. Али монолошка настава ипак мора бити у позадини према дијалогској, и ако учитељ не уме сам да довољно живо описује и приповеда, то ће учинити добро, ако се буде служио и готовим описима и приповестима. Нарочито ће касније, за приказе, добро доћи готови обрасци, пошто није многим дато, да за лична и чувствена стања нађу адекватне изразе, многим јесте пак дато, да уживају у таквим изразима, које сами истина нису могли изнаћи, али зато ипак осећају, да потпуно одговарају извесним стањима (у томе је разлика између уживања уметникова, који ствара, и уживања гледаочева, слушаочева или читаочева, који у себи понављају оно стварање). Од учитеља се не може тражити више, но да имају осећање за лепе приказе, и уопште за уметничка дела, и да то осећање умеју изазвати и у својих ученика. Али извесну реторску способност учитељ треба да задобије, и настава му даје и добре прилике за то, — вежбање ће му и у томе много помоћи.

Не треба ни помишљати на то, да се у школи да постићи потпуно разумевање великих уметничких дела. Школа и ту мора отворити више апетите, који ће се кроз читав живот задовољавати. Велика уметничка дела треба да одржавају за ученике вредности и после школскога доба, и да у њима касније изналазе нове стране, откривају нова уживања, долазе до дубљега разумевања. Школа треба да буде увод за све то, и на веома су погрешном путу учитељи, који излазе са судовима готовим, „једном за свагда“, и траже, да их и ученици за њима понављају. Они упадају у велику опасност, да каснија искуства,

WWW.UNI
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

и њихова и ученичка, пореку њихове „необориве“ судове. Нека имају у виду бар то, ако може бити не би били вољни да се обазру на захтеве и интелектуалнога и моралнога васпитања, који траже да се ученицима не дају готови судови, да се они не поводе за туђим судовима, и да треба пре свега сам предмет добро да упознају¹. Разумевање једнога предмета не може ићи даље од његова познавања, ово је увек потребна и неминовна претпоставка за оно. У школи треба да се та претпоставка истом добије, и ученици не навикавају да говоре и суде о оном, што нису упознали. Потпуно се разумевање компликованих појава у школи не може постићи, јер је знање ученика ограничено, за-њ се траже многе везе, које ученици не могу имати, и кад се за тим тежи, онда се, свесно или несвесно, постављају средњошколској настави лажни циљеви, јер се тражи и оно, што је задатак више наставе или даљег самосталног рада у животу. Од упознавања с предметима и од њихова разумевања на основу чињеница, које су ученицима познате или треба да су и њима познате, средња школа даље не може ићи. Да им такво разумевање да, смер је настави, што објашњује (експликативна настава).

Настава, што објашњује, прати све предмете, поред опажања предмета и без овога, али највећу улогу она игра у читанци и у лектури уопште. Она треба да потпомогне правилно схватање садржине и њезина облика, т. ј. средстава за приказивање садржине. Осим садржине и њезина облика она обухвата и ствари, које се јављају у садржини, и језик, уколико је он уопште средство за исказивање мисаоних садржина, а не само облик за једну одређену садржину. Истраживање основне мисли, приказивање читавог мисаонога тока, изналажење веза у њему чини логичко објашњење; граматичко, стилистичко, реторичко и поетичко бави се обликом, а објашњење је појединих географских, историјских и других чињеница реално. Ако се у садржини износе личности, њихова дела и њихови поступци, онда се не сме занемарити ни етичко објашњење, јер настава треба да створи и етичка уверења и према стеченим етичким уверењима да процењује етичку вредност личности и њихових поступака. Уметничко дело као целина може се објашњавати још и естетички, генетски (и биографско-генетски) и литерарно-историјски. Ова објашњења, према већ напред ка-

¹ На који начин може да залута литерарна настава, нека послуже као примери ови случајеви из наших школа. Учитељ пита ученика: „Какве је вредности Шилерово дело „Орлеанка девојка“? Ученик, бојећи се да не призна сувише много јадноме Шилеру, одговара: „Осредње“. „Није истина“, на то ће учитељ, „оно је слабо“. — Други је један учитељ, кад ученик није умео да му наброји натписе изгубљених Гундулићевих драма, сав згранут узвикнуо: „Шта, зар ни то не знаш?“ — На испиту (приватном) учитељ тражи, да му ученик изнесе садржину: „Живота и прикљученија“. Ученик одговара: „Нисам читао Доситија и не знам садржину, али знам, што је више, критику његових дела“.

ваном, морају бити ограничена, и међу њима се најлакше да применити у школи биографско-генетско, где се постанак једнога дела доводи у везу с личним доживљајима његова творца. За сва објашњења вреди, што је мало час за објашњење уопште речено, — она не смеју притиснути предмет, да се овај испод њих не види, него га тако-рећи невидљиво потпомоћи, да што лакше продре у ум ученички. Ако садржина сама собом доста јасно говори, ако није потребно скидати љуске, да се дође до њезине језгре, онда је треба пустити, да сасвим сама за себе говори, па не тражити увек ни основну мисао, нити рашчлањавати свагда њезин мисаони ток.

Али садржине су различите и облици су различити, па ће према томе и примена објашњења бити различита: читање може бити статарно и курсорно. Правило је, да се епска песма (дакле и приповетка и роман) чита курсорно, лирска и драмска статарно. Тако ће се на пр. народне приповетке, народне песме, Л. К. Лазаревић читати курсорно, са што мање објашњења, Бачки растанак и Горски Вијенац статарно. Више језиковнога објашњења траже дела из старије и из покрајинских књижевности, али читање тих дела (нарочито кад се морају читати целине или бар већи одломци, као на пр. Осман и Живот и прикљученија) ипак да не буде тако, да губи карактер курсорнога. Ни статарно читање не сме бити толико расплинато, да се рад појединости изгуби целина, да се од силне воде не види море. Ако је баш понекад и потребно много објашњавати (па и код епских песама, н. пр. Смрт Смаил-аге), онда се код најбољих дела препоручује, да се после статарнога читања пређе и једном курсорно, или у целини или бар они одломци, који су први пут тако саопштени, да не би могли својом целином утицати.

И превођење није ништа друго до објашњење текста, стога и оно улази у експликативну наставу. Сваки је текст објашњен, кад се добро преведе, „најбоље је објашњење добар превод на матерњи језик“ (пруске инструкције). За школу је при превођењу главно начело: нити се везати строго за речи текста, нити се од речи сасвим ослободити и може бити сасвим неодређено исказивати смисао садржине. Речи су и садржина у уској вези, и управо онај, који вели, да му је само до садржине стало, мора пазити и на избор речи, јер овим је садржина условљена. Као што се не сме преводити првом најближом речи по значењу, тако се исто не сме ни којом било, него оном, која највише садржини одговара. Ово се неће моћи увек једнострано одредити, могућности за објашњење једнога текста могу бити различите (ни учитељ неће у току година увек једно и исто место на један и исти начин преводити!), стога учитељ треба да да што више слободе и себи и ученицима, и да се не везује за један израз или за један начин превођења, јер један добар превод никако не искључује други добар превод, као што је то

већ и из преводне књижевности добро познато. Што су текстови сложенији и тежи, то су и могућности различитије, ту треба и слобода да је већа, — у најнижим разредима, где су прости текстови, већ се пре може тражити један одређен начин, а то ће често бити и потребно, јер разни начини могу почетнике и у забуну довести. Али никада није довољно само знати речи, па ни наћи еквивалентне изразе и смисао ухватити, него садржина мора бити преточена у матерњи језик тако, да се овоме не само не чини никакво насиље него да се још знаће и матерњег језика тим развија и унапређује. Стога се половни и овлашни преводи никада не смеју ни давати ни примати, и од свакога учитеља треба да је и помисао далеко, да је он ту само ради страног језика и да је своје учинио, ако су ученици стран текст „разумели“: ученик је потпуно савладао стран текст и примио га у себе само онда, ако уме да га сасвим правилно искаже и на свом матерњем језику. Ово никако не може сметати „осећању за стран језик“ (као што ни стран језик „осећању за матерњи“, кад се њим поступа у обележеном правцу), па ни покушајима, да се на страном језику мисли, и да на њему даље развија изнесени ток мисли.

Када се из новог градива истиче, што је битно и одељује од споредног, када се износе главне мисли, када се указује на односе између појединих делова његових и изналазе односи с ранијим градивом (сличности и супротности), тада се већ прелази и на задњи део наставног тока, на разрађивање. И оно се изводи развојном наставом, питањима. Учитељ се уверава ту, како су ученици казали и схватили задатак, и то га одређује у његовим даљим поступцима: да ли шта треба исправити, да ли се мора још једном враћати на поједине делове, у којој мери може послужити ново градиво за домаће задатке. — Што је пак код рачуна проба, да ли је правилно извршен, то је код наставе примена. Изналажење примера за постављена правила, конкретних случајева за апстрактне, за опште појмове, и решавање задатака враћа ученике и опет к стварности, к опажајности, од којих је настава и кренула у своме почетку (у почетку наставе нпр. приказане су ученицима неке животиње с кичмом, и затим изнесена дефиниција кичмењака; сада се траже даљи примери, који се дају подвести под одређено правило). Знаће се овим претвара у умење, а кад се то постигне, постигнут је и смер наставе. Право је дакле знаће умење, и стога се не може рећи, да онај ученик зна једну формулу, који је искаже или напише без погрешке, као ни онај, који уме да одреди и све њезине квантитативне односе, него онај, који уме да је упозна у разним облицима и да је самосвојно примени у решавању задатака. Исто тако ни онај ученик не зна граматику, који уме да деклинује и коњугује без погрешке, а не упознаје облике и у заплетеним конструкцијама и не уме да их примени у задатим реченицама. Ово

неће ни моћи ученик, који је научио свој задатак само у једној форми или у једном реду, који није упућен, да поједине форме и редове ствара, да чињенице посматра с разних стајалишта, да из појава једнога реда ствара нове редове. Ко зна наизуст све коњугације, а не упознаје време глаголако у задатом штиву, не уме да изводи варијације на њему (да нпр. једну реченицу са садашњим временом претвори у реченицу с пређашњим), и не уме у превођењу да примени научене облике, за тога се може мирне душе рећи, да не зна коњугације, јер он зна само један *ред*, а не зна саму *ствар*. Стога је потребна она промена редова, да би се постигла покретљивост знања, и створила могућност за што издашнију примену њихову. Без тога се настава не доводи до разумевања, до самосталнога мишљења, но се задржава само на механичком памћењу, а тим не долази ни до половине свога пута. Свако градиво, једном предато, мора дакле бити и потпуно разрађено и доведено до самосвојне примене.

Као што видесмо, настава почиње с опажајима, с конкретним стварима, и с њима треба и да заврши. Ако се и мора попети до апстрактности, она се не сме у њој изгубити, она мора увек наћи и опет пут доле до конкретности. Као што отпочиње с искуством, с учениковим искуством, тако мора и завршити, али сад с проширеним и с удубљеним искуством. Учениково искуство не треба никада ограничавати на оно, што се у школи тече, ученик треба да дође до сазнања, да он и у кући, и на улици, и у игри, и свугде у дотицају са стварима и бићима тече искуство, које у школи треба само да среди, и које исто тако уме применити као и оно, у школи задобивено. Један је наш ученик мислио, да у његову разговор с друговима нема предиката и субјеката, и да се ови налазе само у учитељевим примерима и у читанци, — то је исто тако као што мало дете мисли, да гуска и патка нису птице, јер их не види високо у ваздуху. А таких је примера много, врло много, а настава је зато ту, да их буде што мање, и да доведе у везу искуство живота с искуством у школи.

Наставни ток обухвата дакле анализу, синтезу и разрађивање градива, и у томе току, у ком се градиво припрема, предаје, сређује и примењује, настава може бити експозитивна, експликативна и генетичка, а облик њезин монолошки (акроаматски) и диолошки (катехетски). У којој ће мери и у каквим међусобним односима бити употребљени ови наставни степени, наставни поступци и наставни облици у једном датом случају, стоји до градива (предмету се и његову иманентну методу не сме чинити насиље, граматика се и географија, историја и математика не могу на један и исти начин предавати), до учитеља (његова дара, његове способности и умешности), до ученика (на свима степенима се не може једнако предавати, па ни на једном и истом, јер је материјал ученички увек различит), и до осталих при-

лика, условљених местом и временом. Најбољи ће учитељ бити, и опет се мора поновити, који буде онако радио, као и најбољи обућар Аристотелов.

Али не треба мислити, да приказани степени, поступци и облици морају сви увек, свакога часа бити употребљени. Приказати их не значи тражити, да у сваком случају буду примењени, — ко би ово учинио, веома би грешио, јер би упадао у схеме и у шаблоне, који би гушили наставу. Читав се пут од конкретности до апстрактности и натраг не може увек прелазити, томе се противи често предмет (н. пр. историја), а чешће још степен ученичкога схватања. Нарочито се у нижим редима учитељ мора више, често и искључиво, задржавати на опажајном и конкретном, и обиље примера треба ту онда да замени појам или општу истину, или да место ових дођу типске слике или представници. Има и општих истина, које су готове, дате (у веронауци, у појезији и у лектури уопште), до којих не треба доводити развојном наставом, и сентенције из Светога писма, из Горскога вијенца, из смрти Смаилаге треба дати онако, како их ти списи садрже у себи. Свако се градиво затим не да сређивати ни примењивати, и нарочито не треба на лектуру и на историјско градиво силом накалемљивати примену за поступање у животу. Понекада ће бити сасвим довољно прочитати песму, приповетку изразито, с одређеним тоном, с потребним нагласком на значајним местима и ученике оставити саме њиховим утисцима и не бунити их истраживањем главних мисли, рашчлањавањем градива, ни естетичком и етичком применом. Учитељи ће понекад морати заиста поступати као глумци, који предају уметничка дела на своје начине схваћене, па после пуштају гледаоце кућама не објашњујући им ништа, гледаоцима остаје слободно, да поред тога и сами своје схватање изнесу. Само се собом разуме, да учитељ мора добро знати, кад може то учинити, јер ако он и јесте у стању, да касније исправи крива схватања, ипак треба да му је стало и до тога, да већ прво схватање буде добро упућено, да ништа не оставља случајностима, и да не предаје ученицима на милост и немилост градиво, за које не показују услове, да би га могли разумети.

(Свршиће се).

НАСТАВА И КУЛТУРА

ИСТРАЖИВАЊА О ПРВОМ БРОЈАЊУ КОД ДЕЦЕ

Испитивања, чије ћу главне резултате овде изложити, мислим, да су извршена под најповољнијим условима, да би се прве изјаве математичких мисли код врло мале деце схватиле у правом смислу а по природном закону њиховог независног развијања.

Испитивалац је био отац породице, радио је са својом децом пре него што су ова ушла ма у какву школску средину, сâм није никад учио рачун по уобичајеним методама. Више вођен инстинктом него правилима, која нисам знао, решио сам да пажљиво пратим буђење свести о величинама и бројевима код моје деце; и, ма да сам каткад посредовао, да се створе или издрже неки одређени напори, т. ј. да се поставе прави огледи, ипак никад нисам силом натеривао моје малишане да пазе, нисам им наметао начине мог мишљења ни изразе мог речника, нити сам их испитивао по датом реду вежбања теоријске математике или раније примљених мисли у психологији математике.

Неколике опште примедбе, које мислим, да могу у својим закључцима изнети, нису претходиле и руководиле моја посматрања: оне су на против овим објашњене, а неке су прво мене изненадиле.

Докле је допуштено, да се уопште факта, чији ћу прави и прост однос овде изнети? То не бих знао да решим, јер ми изгледа, да се почеци бројања такви, какве сам посматрао код моја три детета (мали дечац од 6, 5 и 3 године), не би појавили на исти начин и код ученика смештених од почетка у разред и потчињених режиму заједничког поучавања, у место да буду, као овде, праћени у породици, сваки за се, ван потребне педагошке дисциплине, брзе и једнолике, која мора да се употреби у многобројном малом народу једног дечјег разреда. Важан чинилац, који се у рачуну јавља, јесте: време. Не могу се произвести у напред одређеним и једнаким роковима код све деце ова прва буђења апстрактних мисли, од којих ће све остало даље зависити.

Кад човек хоће да ради по стварним законима природе, а не по вештачким правилима и ако често против природе традиционалне педагогике, веома је потребно да прати своју децу у место да их води. Такав умни рад по изгледу врло прост, захтева понављање недељама дотле, док рефлексна наклоност не учини своје.

Такво вежбање, које се сматра за тешко, као елементарни рачун о разломцима или разумевање пропорција, постаје лако и разумљиво, ако се на њему задржимо и примењујемо га више часова.

Напоследку, као што су преко потребни за интелектуално васпитање ученика већ упућених: правилност вежбања и стална примена за време радова извршених редом у одређеним моментима, тако исто је потребно, да човек, ако жели да обучи сасвим малу децу, пажљиво прати све ђудљиве околности, где игра блиска наклоност, тренутно добро расположење помажу разумевању извесних идеалних односа међу стварима. Човек увеличава, у овом погледу, замишљену неспособност мале деце, да схвате апстрактне ствари вишег ступња и теоријске односе између њих, као и претпостављену способност старије деце да рачунају и прате закључке изведене у математици. Истина је, да мала деца добро упућена разумеју логику бројева тако исто лако као и дечади, а да, напротив, дечади рђаво упућени у почетку а наскоро претрпани вежбањима, која не разумевају, не задрже никад дечју интелигенцију.

По моме мишљењу требало би да се почне прво математичко посвећивање у предшколском добу од три до шест или седам година, у самој породици, а по методима сасвим самосталним, различитим према околностима, потребама и способности, на коју човек наиђе. Кажем математичко а не само аритметичко, јер рачун, доста далеко да буде прва ствар, коју једно мало дете разуме и примењује, много је тежи за схватање него најопштији закони, који владају генерацијама у односима и саставу количина. Ништа није лакше за једног малишана него разумети аксиоме и њихове непосредне логичке примене, ништа није за њега у почетку сухопарније, одвратније и неприступачније од механичког рада необјашњеног ни унапред приправљеног својом основном теоријом. Удео чисте логике много је важнији на математичком прагу него у току њеног развијања; али, како се човек боји, да га деца у његовом говору неће пратити с разумевањем, то бива на њиховом дечјем језику, брзо се прелазе ове неопходне претходне погодбе, а да се онајчешће и не опроба да види не би ли се разумело на овај начин: цела погрешка слична оној која се учини у почетку граматичког и филолошког посвећивања. Сваки ко се помучи, да то испита, констатује доста брзо, да су мала деца више мислиоци него техничари; према томе било би боље да уче технику рачуна помоћу логике, у место да се излаже позно и са великом муком, под именом „теорије“.

ова тако проста логика практичне технике, необјашњиве, врло често осакаћене заборавом или изопачене манама духа. Кад се не бих бојао, да се не да основи мога мишљења непријатан изглед огромне парадоксе, рекао бих, да је у ствари потребно исто толико филозофирати са једним дететом од пет година као и са студентом специјалне математике, — *mutatis mutandis*, — да би им се објасниле главне математичке формуле: са дететом, јер су ови очевидни принципи још у чистом и савршено простом стању за његову невешту интелигенцију а и зато што још није ништа дошло да их отежа у намћењу ни да их заплете у пракси дискурзивних операција; са посвећеним математичарем, јер је он напротив постао довољно господар своје мисли, да би се поново унутро путем анализе основним принципима целог система његових сазнања и логичким законима, који владају и оправдавају операције, чија му је пракса врло добро позната. Дакле, мора се признати, да многе личности, савршено способне да дају деци прва знања из рачуна, занемарују да се помогну овом философијом математичке логике, било што их она премаша и што им је непозната, било што им она изгледа као скуп истина. М. La Palisse-а врло очевидних да би се морале објашњавати, било напослетку с тога, што се претпоставља да је врло тешка за децу. Математичко посвећивање се прима из основа само онда, ако они, који на себе примају руковање њиме немају у почетку потпуну апстракцију свог знања, својих метода и својих умних наклоности, да би пажљиво посматрали како мала деца на свој начин себи представљају апстрактне количине и односе између њих.

* * *

Моја испитивања односе се на ове тачке:

- 1°. Како је схваћена и изражена цела прва представа о бројној количини?
- 2°. Како се јављају конструкција бесконачног реда целих бројева, затим разумевање и употреба система бројања?
- 3°. Како се представљају и како су схваћене најпростије аритметичке радње, радње, које су у непосредној вези са теоријом разломака?
- 4°. Како се може припремити и изазвати прва идеја о алгебарском рачуну?

Скуп посматрања и огледа, које сам вршио на два старија детета у исто време узета на учење и упућена (једно од 4 год. и 4 мес., а друго од 5 год. и 6 месеци), нису ми показали, да су од знатног утицаја на брзину и трајашност добивених резултата ни разлика у годинама ни неједнака лакоћа у општим схватањима (у овом тренутку примећена је већа код старијег). Оба детета иду упоредо а у осталом не пружају се исте интелектуалне реакције, нити примају једнаком брзином иста резонувања. У исто време раде иста вежбања из рачуна,

али са више лакоће, изгледа ми, да раде деца њихових година. Даље, код старијег то постаје права пријатна игра, којом се оно заинтересује, да броји ствари, да саставља бројеве у својој глави и да се одаје свим врстама вежбања из усменог рачунања, израђених са много тачности помоћу малих процедура свога изумевања, од којих су понека врло занимљива. Посвећивање, под условима под којима сам ја видео да се производи, није ми изгледало да зависи ни од релативне прераности, ни од природних дарова сваког детета, него да одговара једино средњој способности детета потчињеног васпитном режиму, неусиљеном и неизвештаченом.

Ово елементарно посвећивање односило се до сада само на аритметику и није обухватало геометрију. При свем том ја сам се врло често позивао, према извршним саветима М. Laisant-а у његовом: „Initiation mathématique“, на геометријске слике, које представљају на најочевиднији начин односе делова величина према целим величинама, помажући се при том непосредним сазнањем умне радње анализе или синтезе потребне за схватање ових односа. Ја сам с тога, разуме се, оставио децу слободну да рачунају на својим прстима или на свим другим предметима, који им помажу да остваре мислено бројање.

* * *

Уочио сам, да се између две и три године код сва три детета појављује идеја да броје предмете и да употребе бројна имена. За неколико месеци све се сводило на разлику полу-бројну, полу-квалитативну елемената једне неодређене множине. Прво бројање је отпочело, показавши му два различита предмета, рећи један показујући притом први, и други показујући други или сваки други предмет различит од првог. Врло је интересно приметити, да готово сви језици сведоче: да је прво бројање таква једна разлика два елемента једног спрега (couple) (alter, der andere итд.) или спаривање двеју јединица једног пара (ambo — двојни број на грчком) као што је и у говору сасвим мале деце.

Два остаје такође за дуго синоним за *више* и примењује се без разлике за два или за више предмета узета заједно. Мало доцније, реч *четири* замењује *два*, али такође у неодређеном смислу. Четири је било готово увек употребљено кад год је било речи о множини ствари; оно је било готово синоним за много. Друга бројна имена била су у почетку понављана подражавањем и пситализмом, као прости звуци дечјег ћеретања. Неколики од њих били су само корак, да би се добио објективни смисао, али је њихова примена била најчешће лажна. Тада су бројна имена била учена на нарочити и методички начин.

Први покушаји изговарања бројева извршени су чисто механички и памћењем. Било је тешко задржати њихов тачан ток од 1 до 9.

Било је ту изостављања, забуне, дугих застајкивања да би се сетили, а чим је број поново нађен био би више пута изговорен или саслушан. Сећање је било сасвим аутоматичко, то су биле просте слике усмене, чувене и покретачке, које се у серији изазивају асоцијацијом, општи случај целог учења на памет непропраћен интелектуалном асимилацијом. Деца су лако поново нашла само четири или пет првих бројева, а за оне после њих деца су била кадра да себи представе множину предмета тачно израчунату, нарочито, ако би се човек постарао, да у овом моменту преброји побројане предмете (најпре од 1 до 3; затим до 4, мало доцније до 5; од 5 до 9 са много тешкоће и погрешака).

Бројање од 9 није било представљено ни научено пре него што је ово прво аутоматско памћење девет првих цифара било утврђено и поуздано. Тада је била само означена нула као знак, да се ништа не пише кад ничега нема, али се није казало у исто време како ова цифра служи у обележавању бројева већих од 9. Потом, после новог размака, аутоматско бројање је било проширено до 16 (17, 18, 19 у изговору су растављени на $10 + 7$, $10 + 8$, $10 + 9$, док су 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 у нашем језику специјална имена и не опомињу на бројна имена од 1 до 9). Ту се зауставља бројање без објашњења; тек доцније се почиње бројање објашњено теоријском конструкцијом а по закону логичких формулисаних принципа.

Цела ова фаза, која ће трајати више месеци, није још ништа засновала што се тиче математичког посвећивања, али ово схватање усмених знакова за бројеве снабдело је бар систем потребних знакова, довољних за обележавање бројних односа, који теже да буду изражени сами собом.

* * *

Прва сугерирана и разумљива мисао била је о групи или збиру сабраних јединица; прва граница при сабирању јавила се сама, чим је било утврђено, да првих девет цифара нису довољне, да изразе збир простих бројева као једну сложену јединицу. Десет је било схваћено одмах као десети број или као прва група т. ј. као десетица. Види се какву главну улогу игра непосредно у дечјем мишљењу цифра и колико утичу и одупиру се једно другом схватање и означавање идеалних односа.

Одмах се јавља и друга идеја водиља, идеја о реду, која се природно зове по своме току груписање редова. Девет првих цифара додатих нули опет су узети као бројеви реда и иду један за другим у непрекидном означавању група од 10 јединица распоређених у ред. На тај начин једно бројање од почетка улази у основно бројање. Груписање је дошло уз препис у ређању бројева.

Одмах је била наименована прва група десетицом и изражена својим графичким знаком помоћу нуле, следеће десетице биле су означене у реду само одговарајућим редним бројем пре него што су добиле нарочита имена: 20, 30, 40 итд. 20 би било десетица № 2, 30 десетица № 3, 40 десетица № 4... 100 би било десетица № 10. Број 25 је читан: пет једница десетице № 2. Да би било јасније ово редно груписање написао сам у вертикалној линији девет пута цифру 2, затим поред ње цифре 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. На крају овога реда исприли смо наших девет првих цифара, то би, дакле, била једна нова група, члан следећег реда и ми смо га означили редним бројем 3. И тако даље док не дођемо до групе десетог, ако десетицу напишемо поред нуле добили смо стотину, т. ј. групу новог типа и први члан новог реда направљеног од десетица, распоређених — по 10, као што су груписане, уређиване и обележаване јединице.

Отуда идеја о стотини. Број 125 на пр. био је читан: пет јединица друге десетице стотине Бр. 1. Број 250 био је читан: нема јединица у петој десетици друге стотине. На исти начин се прелазило од стотина хиљадама. Увек је нова јединица вишег реда сматрана као дефинитиван збир свих редова већ нађених и уједињених међу собом у нову групу. Тако учећи да броји, дете би, дакле, било приморано да непрестано мисли, како се ове елементарне јединице, ове групе јединица, ови редови група јединица распоређују на своја потребна места, одређена нумером реда у суштини овога сасвим новог типа.

По овоме начину бројања види се, да бројеви од друге до п... те цифре никада нису замишљани друкчије до помоћу девет првих цифара и нуле, који служе наизменце или једновремено као прости или редни бројеви. Групе сваког новог типа (десетице, стотине, хиљаде) наименоване су тек кад су теоријски постале и пронађене. Нелинеаран и неодређен ред целих бројева није више непрестано гласно понављан, као што су била имена првих бројева. Бројеви су конструисани, не научени, без прибегавања простом бројању емпиричком и сасвим кардиналном, што је једина настава, којом се обично обучавају деца. Битна разлика јесте у методи распоређивања и редне конструкције.

Мало доцније, (од прилике после шестонедељног интервала и после поновљеног горе описаног вежбања, које је увек праћено једном нотацијом написаном на табли или хартији), учињен је нов корак још простијим средством, али по истом принципу, за добијање идеје о деловима. Учинио сам да деца запазе, да редови почев од треће поделе напредују правилно на исти начин као од 1 до 10, и од 10 до 100; учинио сам да се сете и понове као врсту ритма: 1, 10, 100; 1, 10, 100 и т. д. Тројне групе тако добијене биле су и даље образоване и назване сразмерно свом постајању: хиљаде, затим милиони, па милијарде. Њихове ознаке су читане: јединице хиљада, десетице хиљада,

стотине хиљада; јединице милиона, и т. д. Дакле, ушле би само две ствари лаке за понављање: 1^о три нове речи; 2^о подела бројева у терне који обухватају 1, 10, и први степен од 10, т. ј. нову основу поделе нових серија, делова, где поново започиње ритам почетни и типичан, који се управља по постајању првог бројног система јединица, десетица и стотина. За три четврти сата рада могу да учиним, да деца, без ичије помоћи, прочитају бројеве од дванаест цифара, затим да понове на памет показано постајање група, редова и делова, смењујући при том сваку цифру тачком по овој шеми

С. Д. Ј. С. Д. Ј. С. Д. Ј. С. Д. Ј.

Никада нисам приметио ни најмању тешкоћу при читању бројева, чак и врло дугих.

У главном, теоријски основ овог начина представљања бројева, који је дао врло брзо трајне резултате, а није изазвао ни сметње ни тешкоће код посматране деце, јесте овај:

Употреба простог дељења грунисаних бројева у групе, затим у серије, у серије група, па у сложене групе, бројањем елемената у самој суштини сваког реда; непрекидна поступност у редовима добија се обележавајући новим именом (т. ј. квалитативно а не квантитативно) једним простим редним бројем увек кад је потребно сваку јединицу вишег реда, посматрану у исто време као један број (основно представљање целе јединице) као једну групу т. ј. као један део реда, и као границу реда непосредно нижег.

Тако би, дакле, биле узастопне фазе усменог процеса, који се развија код деце:

1^о Представљање прости поступности једноцифрених бројева, који су постали сабирањем јединица. Ово представљање је добивено привремено усменим понављањем бројних имена, затим бројањем јединица додатих на прсте.

2^о Представљање поступности састављене из збирова узастопних бројева, чији испрекидани делови састављају један ред и образују по своје саставу различиту групу.

Ово представљање је добивено узимајући при томе за пресудну тачку или границу сваког реда низ од девет првих цифара дотле, док не буде потребан још један знак више, да би се нотирао број до кога се дошло.

3^о Распоређено одређивање редова елемената и редова група, које су постале од елемената, служећи се при том са девет првих бројева представљених у редном облику, под именом нумера. Ово одређивање је добивено обележавањем.

4^о Поступност, у кратко изложена новим бројевима помоћу конструкције, која приморава мисао, да обухвати скуп бројева већ доби-

вених и да тиме представи себи у исто време ред кад и синтезу. Другим речима, ови су бројеви изражени један за другим под редним обликом, као збир јединица и сложени у децималном систему, а под редним обликом, као поређани у редове, где сваки број стоји на свом месту и произлази по простом закону и бесконачно понављаном распореду девет првих главних бројева. Ова поступност се ствара у самом току систематског бројања, чије је читање бројева прво дејство.

Општи и првобитни принцип стварања бесконачног реда целих бројева {закон $(n + 1)$, $[(n + 1) + 1]$ } био би олакшан тек доцније, после учења сабирања и био би представљен као кључ ове операције. Проблем би био просто сведен на облик: „Кад је дат један број, како се добија број после њега“? И он би био примењен на доста велики број ма каквих цифара такође добивених од јединице. „То је увек исто! Може се и даље тако продужити!“ Такав би био природни узвик детета. Индуктивно уопштавање формуле било би од тада свршено. Одмах би био обрнути проблем постављен и решен: „Како ће се наћи број пре овога?“ $(n-1)$; отуда идеја теоријског принципа одузимања, сведеног на повраћање у реду, и према томе практично средство, које детету одмах пада на ум: да би одузимао поћи ћу натраг од датог броја.

* * *

Трећи део овог малог посвећивања био би обележен редом вежбања припремљених основним радњама из аритметике. Као у претходној фази, почео сам да снабдевам децу знацима потребним за обележавање онога, што тек имају да науче. Арапске цифре су биле показане, читане, обележене мојим малим ученицима, као и алгебарски знаци $+$, $-$, и $=$. Први рачуни били су исписани помоћу ових знакова у алгебарском облику; доцније само су бројеви били распоређени у положај, који они заузимају кад је операција постављена а саме операције постављене у овом облику биле су, до новог реда, додавање и одузимање. Геометријске шеме биле су готово увек означене, да би јасније представиле објашњења и операције, које се односе на разломке; никада се није мисао вежбала без знакова и без шематичких фигура.

Сабирање је било сведено на идеју сједињења делова и свака обрнута операција на идеју раздвајања или дељења целе јединице на делове. Дух дечји није се удаљавао на тај начин ни за један моменат од искључиве и директне примене аксиома у односу целога на делове; оно прати, дакле, у својим резоновањима само две првобитне операције састављање и растављање, никад не губећи из вида њихову супротност и тако је било од самог почетка свикнуто, да их не одваја једну од друге, или да их сматра као једну исту ствар у два супротна смисла.

Сем тога нарочито сам пазио да: 1°. Никад поступак, који је требало употребити за извршење операције, не буде показан пре, но што је дете схватило размишљањем природу те операције: корак емпиричког механизма пре доказа. Представљање постоји увек било резолутно и аналитичко згодном приликом са једним малим проблемом, било експликативно и дедуктивно у случају, кад може користити директно поступак, који је служио за оснивање бројања. На пример, задржавање у сабирању вишецифраних бројева може да се објасни на тај начин што редови истога ранга иду заједно и да њихова нумера реда треба да се слаже да би се прешла граница првог реда.

2°. Никад апстрактна дефиниција операције није била формулисана пре њеног извршења, или она је била преведена на обичне термине наслучај проблема, који се поставља. (На пр. Одузимањем се тражи: „колико има, колико се одузима и колико остаје“). Ја чак мислим да се може бити без тешкоћа са ових теоријских дефиниција чим је закон сваке операције схваћен у својој примени.

3°. Ниједан технички израз математичког језика не би био употребљен за дуго време. На пр. именитељ једног разломка није био именован, он је само цифра, која означава колико има одсечених делова од целог; као што је и бројитељ друга цифра, која означава колико се узима ових делова. Захваљујући овој простоти и овој говорној подесности, ниједан израз не остаје лишен смисла; више вреди привремено употребити једну разумљиву перифразу, него једну кратку тачну реч, али често неразумљиву за децу.

Додавање, представљено као целина најпре би било за дуго вршено на прстима. Мисао, која доминира, била би допуњавање. Дете би бројало почев од првог датог броја број јединица, које је требало додати, те би дошло до другог броја; или боље: оно ће додати ове јединице и именовале број добивен овим додавањем.

Одузимање, схваћено у почетку као случај враћања од већег броја мањем, било је извршено бројећи у супротном смислу број јединица, који образује разлику. Први корак и изналажење овога средства за одузимање појављују се код детета (4 год. и 10 месеци) без претходног упућивања. Мало доцније чак усавршена доста обешељачка вештина, да оно на свој начин групише прсте да би добило одмах сасвим тачне резултате.

Одузимање се потом представља као директна примена додавања, кад се остатак сматра као сабирак и дода мањем броју добије се већи број, другим речима, разлика значи неједнакост једног од ових бројева према другом. Овај начин за схватање одузимања објашњен је једним вежбањем са суима, од којих је један део изгубљен па поново нађен: „Налази се колико је свега било суа, кад се број изгубљених дода броју остатка, остатак се налази кад се одброји број изгубљених

суа". Логичка једнакост ових двеју операција била је сама собом опажена и утврђена, затим одмах осведочена огледом конкретног бројања, а излазила би из сравњивања једначина: $3 + 2 = 5$ и $5 - 2 = 3$; $5 - 1 - 2 = 2$ и $2 + 1 + 2 = 5$ исписаних на табли. Начин доказа: „т. ј. видети да ли је тачан рачун“ био би непосредно изведен и схваћен.

Множење је најпре било сведено на додавање једног броја самом себи, а добивен производ сматран као целина. Сличан се резултат добија рачунајући са два, три, четири и т. д. не именујући узастопне бројеве. Овај врло успешан начин служи још и данас двојци да се опомену заборављених производа при множењу, које раде на памет. Затим множилац је сматран као број, који означава колико је узето једнаких бројева. Он је изражавао број пута, јер је било брже да се рачуна са овом једном цифром, него да се пише све. Реч *производ* није била дуго изговорена: само је увек остала као изазвана идеја о целини. Од прилике после осам месеци показао сам деци право множење. До тада, сама ознака множења једног датог броја другим, која изражава колико се пута први број додаје самом себи, била је обележена алгебарским знаком \times стављеним између та два броја.

Дељење бива од почетка увођено идејом дељења дате целине на одређен број делова, дакле, поново се долази на мисао о разломку. Дато је једно цело; човек га дели, делове поново дели знајући увек на колико делова (и пребрајајући делове врши на њима нову поделу.) Нацртан је један геометријски квадрат, он фиктивно представља комад шећера. Подељен је на $\frac{1}{2}, \frac{1}{4}, \frac{1}{8}, \frac{1}{16}, \frac{1}{32}, \dots$ Посматрање и пребројавање његових делова служи као стална основа непосредном са знању односа делова према целом и делова међу собом. За време овог вежбања праћеног живим интересовањем дете је (дете је од 5. год. а учило је рачун на раније описали начин за 5 месеци) већ првог дана ставило ове примедбе;

1°. Ако цело делимо на све ситније делове, делови постају све многобројнији.

2°. Збир делова остаје непроменљив, ако се при дељењу не узима ништа од суме делова: „Ево не смањује се, увек је исто.“

3°. Може се изразити једним бројем у колико се делова цело дели, а другим бројем колико се таквих делова узима. Дакле, идеја односа, којим је у овом тренутку назначена и графичка нотација $\frac{1}{n}$.

4°. Ако се узме више малих делова заједно, исто је то као и да се узима један велики део и сви одједанпут. Рачун је био објашњен и односи $\frac{1}{2}, \frac{2}{4}, \frac{4}{8}, \frac{8}{16}$ сравњени међу собом. Дете примећује и кон-

www.статује њихову идентичност и на тај начин је наведено да прими идеју о пропорцији.

5°. Ако се узме једна група делова, затим друга, па трећа и т. д. и ако се све оне саберу, налази се цело. Дете примећује да нема места мењати број, који означава степен дељења (именитељ) за време док се сабирају бројеви делова (бројитељи). Само и без устезања (признајем да је било и мало изненађења) после читања збира делова: $\frac{2}{8} + \frac{3}{8} + \frac{1}{8} + \frac{2}{8}$, дете каже: „То даје један“. Запитано, да то један дефинише, оно одговара: „Један то је сасвим цело“.

Основна теорија разломљених бројева била је, дакле, схваћена јер детињи дух не би никад изгубио из вида почетну јединицу схваћену као цело, помоћу извршених промена са подељеним деловима овог целог и комбинација ових делова међу собом. Идентичност основне речи не престаје бити стална, што је дете превело закључујући: „то је једно исто.“

Сама операција дељења није била још формално извршена; чланови: дељеник, делитељ, количник, остатак нису тако изговорени, али њихова улога није била при том ни мало друкчије изражена. Дете је врло добро разумело згодном приликом проблем дељења; да димензије делова варирају према броју подела; да, ако даље треба делити даљи број, који каже у колико делова треба делити цело, постаје већи; или, ако је остао непромењен, да се део сваког смањује док не постане један једини део. Јасно се види, да у томе има једно питање из пропорција и решава проблем поделе 12 бонбона на 2, 3, затим на 4 и напослетку и на 12-оро деце: али оно још није прешло ову примену, да би се подигло до саме теорије оперисања. Ако се ради са малим бројевима, дељење је постало очевидна истина, једна врста дељења по расуђивању. Мали сличан проблем (16 делова разделити на три лица) наводи дете да прими појам остатка у случају, кад делитељ није тачна мера дељеникова; овај остатак био би представљен било као остатак на расположењу, било као додаток, који би требало додати маси.....

* * *

Било би доста сујетно рећи, да би се припремно математичко посвећивање, које сам покушао да остварим код моје деце, могло дотерати до алгебарских принципа. Међутим, нешто аналого томе било је врло успешно постигнуто и схваћено код старијег детета (дете је имало 6 год., раније посвећивање $5\frac{1}{2}$ месеци) као један мали проблем губитка и добитка у игри. Два играча су имали подједнако суа; обојица су заложили у игру по један цео. Један је добијао, а други је губио. Дете је испитивало колики је однос губитака и добитака, кад има почетну суму сваког, затим има приход сваког, приход једног

опада а другог расте у току целе игре. Ево примедаба, које су учињене у току ове поделе.

1°. Оно што губи један, добија други; што је мање за једног више је за другог. Дакле прелазећи од једног члана другом цифре треба да мењају знак.

2°. Збир имања обојице је сталан, али два комплементна броја, који образују овај збир, варирају један према другом (Идеја о функцијама).

3°. Одузимајући изгубљене суе од имања првог налази се остатак, затим дефицит; додајући добивене суе имању другог, добија се добит. Ово сазнање причинљава велику радост маломе, који добија и он се смеје мојим губицима, који одговарају његовим добицима.

4°. Ако је имање једнога сведено на нулу, кад је играч све изгубио, имање другог постаје равно целом улогу. Дете примећује, да је стална целина двају улога највећа граница једног од чланова, она одговара најмањој граници другог члана — нули (Идеја о граници).

5°. Оглед овог резоновања поновљен је без цифара на ма колико писмена са знаком + и —, а да ово ново обележавање не изгледа да збуњује дете.

6°. Напослетку, дете закључује, да се могу међу собом сабирати губици као и добици (т. ј. негативни бројеви, чије је рашћење представљено прогресивно у односу на пар). Оно прима, дакле, имплицитно прву идеју два дивергентна бројна реда почев од заједничке тачке т. ј. најбитнијег алгебарског знака.

* * *

Без претендовања, да изведем из ових простих проматрања закључке педагошке, научне и психолошке општег замахаја, налазим да је потребно формулисати неколико теоријских примедаба.

Пре свега, морам констатовати, да је ово елементарно увођење било постигнуто код деце релативно врло младе, да се ја нисам никад помагао теоријским дефиницијама представљеним у почетку учења и *in abstracto*; ја нисам никад предавао праксу операција емпиричким механизмом, док нисам најпре учинио да се појми логичка теорија разлагања, по којој се радило; да сам сводио ове операције на елементарне облике анализе и синтезе т. ј. на радове спајања и раздвајања непосредно руковођених аксиомама, које изражавају однос целог према његовим деловима; напослетку, да сам увек развијао и саопштавао теорије, које су објашњене на дечјем језику, представљајући при том ове теорије помоћу проблема решавања и конструкције. Овај начин рада, пошто сам добио резултате, дошао сам до уверења да је сагласан са законима дечјег мишљења и изнећу ове закључке:

1°. Начин, којим врло младо дете може бити упућено у схватање бројева и употреби бројних односа, оснива се чисто на светлости самих принципа математичког мишљења, принципа врло високе математичке општости према својој простоти.

2°. Посвећивање може бити од почетка у облику теоријском, показном и формалном, само да речник за изражавање ових апстракција и односа између њих буде подесан и прилагођен.

3°. Оперире се начином у исто време и бржим и трајнијим и мање тешким, ако, у место да се почне са скупљањем сасвим емпиричким операционог механизма т. ј. са процесима рачуна, узима се непосредно демонстративни замашај на начин, на који је дете упућено да схвати, генерализује и формулише (то бива на његовом специјалном језику) законе односа, који су му објашњени.

4°. Облици квантитативних односа боље схваћени од почетка јесу они, који излазе непосредно из елементарних операција синтезе и анализе, конструкције и дељења. Општа метода претходи и припрема, дакле, за децу употребу специјалнијих метода, које управљају основним резонувањима о најпростијим теоријским конструкцијама. Логички имплицитно посвећивање, затим експлицитно, претходи математичком посвећивању лакше него што ово допире до онога. Не гонећи дете да рачуна него да мисли, учини се способним и да рачуна. То је, мислим и бојим се, готово против мишљења у опште постављеног, на коме почива математичка традиционална педагогика.

Ја сам, с друге стране, био изненађен у току ових посматрања и огледа док сам пратио интелектуално развијање моје мале деце, да констатујем, да је ово развијање много сложеније, него што се у опште верује, кад се ради од схватања броја. Сама природа остварује у овим малим главама драгоцену анализу узастопних фаза бројања и различитих функција броја, чиме се могу користити математичари, ослањајући се при том на факта пронађена децјом психологијом. Изгледа ми, да су те фазе ове и да иду овим редом:

Три фазе индуктивне и конструктивне: а) бројање, б) груписање, с) схватање логаритамске прогресије.

Дедуктивна фаза, фаза рачуна, било примењена на величинама бројно одређеним, било уопштена алгебром.

1°. Бројање је први усмени рад извршен децјом интелигенцијом. Оно је постигнуто пребројавањем састављених ствари дате множине (анализа која припрема синтезу: рачунати) или помоћу замишљене прогресивне конструкције $n + 1$. То је просто пребројавање ствари у исто време као и стварање апстрактних бројева! то је генеза основних бројева добивених додавањем. Усмени психизам, који се изазива на тај начин ако се понове деци бројна имена, убрза овај акт бројања, допуњујући при томе непосредно потребно знање за нота-

цију и изражавање ових бројних синтеза сразмерно њиховој теоријској конструкцији.

2°. Груписање долази после бројања, чим дете почне пребројавати бројеве. Оно се састоји у служењу основним бројним знацима (цифрама од 1 до 9 и 0) као бројевима у основном бројању. Сваки број долази по свом одређеном рангу са својом ознаком, која одређује ред потоњих бројева, посталих по закону $n + 1$. Према ознакама су разликоване и распоређене серије, шематичко представљање помоћу ових симболистичких знакова, цифре. Јавља се нова идеја, а то је ред, и број је употребљен као нумера реда.

3°. Са груписањем и дељењем бројних редова, појављује се и друга идеја, идеја о прогресији, принцип схватања логаритама и система бројања. Бројне серије су подељене, затим међу собом срањене према њиховом односу на једну заједничку основу. Почетном раду просто додавања или свођења бројева на општу јединицу (основно елементарно бројање бесконачног реда целих бројева) придружује се сада усмени рад множења и дељења са појмовима: множењем, чинитељ — мера, разломак, количник, однос, пропорција итд. Бројање је допунило знацима за обележавање помоћу цифара ову прогресију; а редно распоређивање чини, да се подудара са редом серија њихова систематска прогресија. Као и у врсти, тако и у децималном систему, систему основаном на логаритмима основице 10, наша су деца упућена и наше се цифре боље слажу са овим системом: а по доказу децималног система, наши мали групишу бројеве, пишу их и читају по редовима и разделима, затим изражавају њихове односе у основи 10 а са девет првих цифара узетих између елементарне јединице и ове основе. Доцније неће бити теже духу, да, знајући децимално бројање, створи и бројање по другој системи, да упоређује системе међу собом и да пронађе везу њихових елемената и редова и да се упути у логаритамском рачуну.

4°. Дошавши дотле, дух улази у једну фазу дедуктивних примена тј. размишљања, операција и рачунања. Ове примене могу се добити према случају, било путем аналитичког и решавајућег резонувања у проблемима, било помоћу дедуктивне конструкције и закључцима директно изведеним коксеквенцом из принципа. Дискурзивна мисао улази у игру са појмовима једначине и функције. Прва идеја алгебарског рачуна појављује се и од првих извршених операција добре су у ствари оне, које су представљене под овим формалним изгледом као директне примене истих закона, који владају у нелинеарном бројању, у развојном пребројавању бројних редова и у систематској конструкцији бројних заједница: то је рачун.

Изгледа ми, дакле, да је ред, у коме сам видео да се буре код мањих малих узајамни облици представљања бројева у току овог поро-

лично посвећивања, тачно сагласан са принципима математичке логике. Ту нема ни изненадног ни изузетног успеха, што долази од вештачке методе, ни потврђења педагошке теорије, за које би се ја мучно: природа је учинила своје и ја сам гледао како она ради, у место да тежим да њоме управљам, до тренутка, када сам мислио да могу развити теорију њених путова. Зар није у томе оно, што треба увек чинити за васпитање?

L' Éducateur moderne, 1912.

C. Нетон.

Даринка Милосављевићева

Освојење звања. Погрешке: лаж и нетрпљивост. Средства да се у том поправимо.

Прва лекција — Резиме: Радан, вредан дух. — Лени духови или духови сувише љубопитљиви неплодни су. Вредан, радан дух: његово је знање корисно животу.

Увод — Како да вас просветимо, и нарочито још како да вас корисно просветимо и научимо?

Развијање — Имате другова који уредно и правилно долазе у школу; они улазе у школу тачно у одређено време; али, кад су у разреду они су равнодушни, или, како се то друкче каже инертни су; и ако им је тело увек ту, дух им је увек одеутан, некуд лута. Ничим се не интересују, раде своје задатке само зато што је то потребно, уче своје лекције махинално и понављају их као праве машине које су удешене за понављање туђих речи. Никад не траже и не желе да одговарају. Кад су већ код куће журе се и гледају што пре све да забораве; и оно што им и против њихове воље остане у памети, не служи им ни на што: *ови лени духови су неплодни.*

Нека вам је дух радан, вредан: ова ће вредноћа бити увек удаљена од одвојене љубопитљивости, која би бацала на све, неразборито, брз, летимичан и растројен поглед. Млада девојчица која је врло љубопитљива кад што се и забави; али се брзо умори. *И незини је исцешкано љубопитство такође некорисно.*

Имати вредан, радан дух у разреду значи бити пажљив, тражити да се разуме оно што се предаје и молити за објашњења. У животу, пак, значи посматрати, користити се искуством, предвидети препреке и опасности да би се ипак ишло правим путем. У оба случаја вредан, радан дух значи чинити напор да се озбиљно мисли, свом енергијом својом, свим срцем својим.

Ваш умни рад послужиће и користиће на тај начин вашем животу; учећи да познајете научили бисте да радите; ваше сређено, методичко знање упутиће вас и одвешће радљивости паметној, правичној и сигурној самој по себи.

Закључак — На тај начин ваш ће дух бити снабдевен знањем и биће прекаљен за животне тегобе.

Друга лекција — Резиме: *Власт и слободно испитивање.* — Веровати у оно што нам се намеће, води право у ропство, веровати пак у оно што се разумело, води право слободи.

Увод — Хтели бисте да мислите озбиљно и корисно: и овде кад овако хоћете да мислите, пазите да не постанете робовима.

Развијање — Два и два су четири, тела падају по извесним законима, и једно и друго да се утврдити и истинито је, није истинито само зато што је тако учитељ рекао. Учитељ није ништа друго до служитељ истине: Колико је ученика који се не усуђује променити ни једне реченице у лекцији коју су научили, који се не усуђују да реше свој задатак друкчије но што им је то показано на црној табли: добро, правилно решење, које би било нађено каквом другом методом, изгледало би им нетачно, неправилно. Све примају и задржавају буквално, дословце, примају све оно што им се каже и не трудећи се да то себи представе као јасно и очигледно. Мало по мало њихов дух врао поверљиво пушта друге да мисле за њ.

У животу, навикнути на једне новине, вероваће у све оно, што ту буду прочитали; ушавши у какву политичку партију постаће слепи послушници свих њених докрина, па чак и њезиних заблуда и погрешака. Жена ће пак, ако је оваква као овај човек, мирно и спокојно прихватати мишљење свога мужа, његов начин живота, његово понашање, па било оно добро или рђаво. Људи или жене, то ће бити непрекидни злосрећници који ће увек извлачити тањи крај. И ако би они случајно имали и стекли најмањи делић власти, тада би и они хтели да наметну свој закон: жена ће бити ћудљива и самовољна, човек ће пак постати самовољан. *На тај начин доведен је човек или жена најгорем ропству или пак десиотизму.*

Истинито се не натурује; нико нема на њ монопол. Ваш вам учитељ не намеће своју истину; он вам само предочава, износи истину, која је заједничка, општа за све духове; он је износи имајући за њу доказа. Он је иставља и подноси вашој интелигенцији; на вама је да одговорите позиву који је упућен вашем разуму; на вама је да испитујете.

Мало по мало стећи ћете одважности да се ухватите у коштац са питањима много озбиљнијим и много тежим, и да сами собом донесете снажне, мушке одлуке. Питаћете се о животу; тражићете оно о чем

www.Треба да мислите, да бисте знали шта вам ваља чинити, и у исто доба кад будете имали слободан дух, тада ћете стећи и праву свест.

Закључак — На тај начин слободно истраживање истине води слободи у животу.

Трећа лекција — Резиме — *Освојење истине тешко и несавршено.* — Освојење, задобијање истине је тешко за дете, мучно за човечанство и увек непотпуно.

Увод — На путу сте истраживања истине: не радујте се и не веселите се унапред.

Развијање — *Пре свега имате да се борите против самих себе:* млади сте, нестрпљиви: задатак је и сувише тежак; после неколико тренутака размишљања затварате своју свеску у којој сте почели да решавате задатак, узнемирени сте. Останите мирни, вежбајте се у другим и сићушним испитивањима и истраживањима. *Потом имате да се борите против прилика и околности;* нећете тако дуго остати у школи, треба вам да идете у радионицу или на њиву. Пазите тада, и поред телесног умора на рад вашег мозга. *Напослетку, треба вам се борити и против другова:* старији и већи другови ругаће вам се што се дуго задржавате, учећи; доцније, пак, ако постанете самосталан и снажан дух, неће моћи подносити вашу слободну мисао, и тражиће да је угуше; њихова презрива охолост заоштриће се и окренуће се у завидљиву суровост. Пустите их нека раде што хоће и нека говоре што хоће.

Освојење истине, тешко за вас, било је тако исто тешко и за човечанство. Помислите на множину хероја наученика, који раде, који се паште, не губећи одважности, да покадшто поред свега баш ништа не нађу; помислите на оне који жртвују свој живот у свом одушевљењу за науком; помислите на оне који су били жртве потмуле завере околих и сурових. Сви су они трпели, једни које је прогутала жеђ за истином, други којима је претила страховита маса трговаца са заблудама.

Па ипак напредак науке никад се не задржава, не застаје. — Сваки мислилац и свака генерација, свака година и сваки век, додају по свој камен згради људскога знања, која никад неће бити довршена. *Никад истина неће бити потпуна,* нити пак наука довршена, и тога ради биће увек места за нове подвиге и нова одушевљења.

Не надајте се, дакле, да постанете универзалним људима, да постанете неисцрпним извором знања. Штогод будете више научили и знали, све ћете више запажати, да има много и много што шта што не знате. Довољно је, да вам ваше слабо знање послужи да вас у животу води; довољно је да наша несавршена наука послужи да води човечанство. Мало је стало до тога што је тамна ноћ кад са куле светиље сија рефлектор, који ће помоћи да лађа ипак нађе пут и уђе у пристаниште.

Закључак — Учећи, будите скромни.

Усмена питања — Шта мислите о људима који су и сувише љубопитљиви? Како треба озбиљно и корисно учити? Зашто верујете у оно што вам се каже у разреду? Да ли познајете научника који је био жртва своје преданости послу, или жртва туђе охолости и су-ровости?

Писмени задатак — Испричајте о животу ког научника који вам је највише пао у очи.

Четврта лекција — Резиме: *Образовање и човек*. Образовање је сарадња. Образовање води уједињењу људи, оно је нарочито потребно у једном друштву.

Увод — Образовање је средство за зближење између људи.

Развијање — Оном књигом која је пуна моралних поука ви зовете да буду поред вас они који су најлепше мислили, који су по-најбоље проживели. Ваша књига за грађанско образовање подсећа вас на оданост ваших предака, на хероје из прошлих и садашњих вре-мена, на раднике и сељацима одушевљене за слободу, на државнике. Читање какве добре и паметне књиге није, на тај начин, ништа друго до један дијалог између великих мислилаца, између великих, правих научника, између државника и вас. Сви вам ти људи помажу и уче вас како да нађете истину и закон по коме вам се ваља управљати. *Образовати се, дакле, значи заједно с другима радити.*

Рад заједнички с другима свршен и отијорављен јесте услов је-динства. Саможивост, лични рачун, страст, то је оно што од људи ствара непријатеље. Бити саможив, заинтересован, страстан, то значи штети нешто за себе сама, искључујући другог. Сам разум не искључује никог, јер је он општи, дат свима; једини је он који може од људи створити пријатеље: истина коју разум налази, далеко од тога да раздваја, зближава, јер она је једна иста за све. Сви ви у разреду тражите да разумете једну исту ствар; ваши духови почињу да се разумевају; један исти дах оживљава цео разред. Ви разумете; спо-разум ваших умова, ваших интелигенција веза је између вас. *Разум је, на тај начин, погодба за слогу у човечанству.*

Разум је то још више у друштву. Једино покорност добро схва-ћеном закону, који је признат као праведан, није и не значи роп-ство. Прима се, воли, хоће се закон који свако разуме. У једној земљи сагласност воља и сагласност срдаца претпоставља споразум духова. *На извору друштвене сарадње је сарадња идеја.*

Закључак — Разумевање, појимање једних и истих истина чини од наших духова пространо, огромно, братско друштво.

Пета лекција — Резиме: *Образовање и грађанин*. Како нашем земљом управља народ то је нашој земљи потребно да има образоване и паметне грађане.

Увод — Мислити је дужност сваког човека; то је још већа дужност сваког човека у уставној земљи.

Развијање — Рекли смо да нашом земљом управља народ. Закони имају свој извор у вољи народној. Ова воља не треба да буде ни слепа, ни ђудљива. Сви треба да су образовани, да познају историју своје земље, да знају за улогу своје земље у свету, да познају просторност својих дужности и терета, границе својих права; *сви треба да имају тачно сазнање о својој грађанској одговорности.*

Сви ви, моји ученици, кад одрастете, нећете градити законе, али ћете бирати своје представнике, који ће радити и тај посао. Својим учествовањем у бирању учествоваћете у државном животу и одлучиваћете о судбини своје земље. Треба, дакле, да ваше гласање буде свестан израз другог размишљања. Ако будете незналице, нећете имати свога мишљења, или ћете понављати оно, које вам буду други на-турили. И тада ћете гласати за какву варалицу која вам обећава да ће већ сутрадан нестати за вас свих беда и недоумица, или ћете гласати за каквог авантуриста који вам је умео поласкати. Ваше незнање може државу довести у опасност. *Држава може само тако да постоји, ако су јој грађани образовани; без образованих грађана гласање је права будалаштина и опасност.*

Такође је потребно да грађани буду разложити, да заборављају своје предрасуде, своје навике, своје личне наклоности, једном речју своју саможивост; да искрено и отворено принесу на жртву општем интересу свој лични. Ако друкчије буде то ће бити пристрасни људи, који ће се борити да задовоље ситне и мајусне своје прохтеве, људи чије жеље никад неће бити задовољене, људи увек незадовољни, праве свађалице. Код таквих људи настаће борба личних интереса, свађе, ускоро ће искренути грађански рат. Саможивост сваког од њих до-вешће државу у опасност. Саможивост која цепа и дели треба заме-нити разумом који уједињује. *Грађанско братство могућно је само међу људима који су разборити, паметни, који су образовани.*

Закључак — У добро уређеној држави народ је број и снага: снага треба да буде паметна, просвећена, да се не испољава случајно, и да не буде снага деобе и мржње.

Шеста лекција — Резиме: *Размишљање, његова добротина.* Размишљање уздиже човека, ослобођава га, доноси му радости и за-довољства.

Увод — Размишљање је у стању да обогати и најсиромашније,

Развијање — Тежак живот, тежак рад каквог радника ако га не разуме, уништава га и понижава га. Он ради без одмора, ради жи-вотињског задовољења једино својих материјалних потреба: да једе, да пије, да спава. Зарад потпуног задовољства покушава да надражи своје тело алкохолом, које је иначе исцрпено и уморно. Ако, напротив,

разуме свој живот, тај га живот уздиже, он је убудуће свестан своје улоге, своје корисности; такав је човек задовољан, горд са свога позива и свога задатка. *Умна вредност, заљана интелигенција, на тај начин, оаолемењава и оне, најниже духом.*

Размишљање, мишљење такође ствара слободно биће. Навикавајући се да размишља, да мисли, човек више не може остати слеп према предрасудама, према илузијама, према празним жељама, према свима оним ружним и гадним стварима, које му боду очи. Он је снажан и не да више да га повуку грубе склоности, грубе и рђаве навике, које би га свакад задржале зао заробљеника. Оне ствари које су му изгледале важне, од којих је чинио зависним свој одмор, своје спокојство, своју срећу, као што су на пример цигара дувана, какво пиће, све се то сад ублажава, и постепено ишчезава.

Његов је поглед слободан и необично му се шири хоризонат; његов је дух зрео и подобан за много веће и снажније мисли; његова је воља спремна за много племенитије напоре.

Он убудуће може дати полета своје духу. У физичком свету тражи истину, у моралном свету тежи правди. Уместо тамне збрке и хаоса, у којем се копрца незналица, пред њим се испољава јасност природних закона. Он зна за кретање небеских тела, на земљи су пред њим велика открића у модерној индустрији, у друштву нашем пукла је зора новог идеала слободе, једнакости и братства. Какав диван призор и какво охрабрење.

Закључак — И најбеднији може тако познати одушевљену радост душевну.

Умена питања — Показати како вас ваша књига убеђује о сарадњи људској. Да ли је истина за вас у исто доба истина за друге? Показати зашто је незналица рђав грађанин. Какву радост доноси човеку размишљање?

Писмени задатак: Зашто је код нас основна настава обавезна и бесплатна?

Седма лекција — Резиме: *Лаж* — Ненамерна лаж, као последица недостатка пажње, или као знак недостатка озбиљности. Њезине последице.

Увод — Код вас је и сувише велико поштовање према истини, да бисте је хтели прикривати или затајити, да бисте хтели лагати.

Развијање — Но много се о томе не старате и о томе много не мислите: и лажете не хтејући, лажете не знајући. Били сте изгрђени; плакали сте да бисте умилостивили и разнежили своје родитеље, и сузе су вам престале одмах, чим су вам они леђа окренули: те сузе биле су сузе лажљивице. Кад одрастете, десиће вам се да поздравите некаквог неисправног, неваљалог човека, којег иначе презирете; осмехујете се на њ и пружате му руку што изгледа да вам иде баш

од срца: ваш поздрав, ваш осмех, ваш стисак руке, све су то само лажи. Нису једино уста створена да лажу: цело ваше тело може то такође вешто вршити. Није довољно мерити своје речи и саображавати их својим мислима: треба у томе подесити и своје држање, своје покрете, своје погледе. *Погајуна искреност и отвореност траже да према себи будемо непрекидно пажљиви.*

Са недостатка пажње каогод и са недостатка озбиљности деси вам се кадшто да причате измишљотине, да лажете. Циљ вам је просто да се разгалите, или са нешто мало лукавства хтели бисте да се насмејете на туђ рачун, на рачун својих другова. Све то не може се кргити именом неваљалства, то се све да извинити, али је ипак за то врло опасно. Навикавате се да улепшавате и да украшавате истину; кад је сасвим проста проћи ће неопажена; претерујете; ваша уобразиља вас узноси изнад вашег ума. Губите појам о тачној истини, и мешате стварност с плодом ваших тренутних намера.

Ова незгодна навика постаје народно зло, Каже се „готово“ за оно што се чуло, „готово“ за оно што се видело; упрошћава се; увећавају се привлачне и пријатне појединости. Да ли се у вашем месту десио какав несрећан случај? Колико причања, зановетања, која су сва полутачна, полулажна. Деси ли се у земљи какав важан догађај? Сваке новине које у тој земљи излазе хтеле би прво да обавесте свет и да овако брзим обавештењем задобију и друге читаоце; брзо треба дати каквих појединости, доноси се каква сензациона вест, која се сутрадан демантује. Захваљујући овако лажним обавештењима, нисмо, у ствари, ни о чем обавештени.

Закључак — Истина изискује стрпљиво, тешко и лагано истраживање. Не поклањајој се ни довољно времена, ни довољно паштења. На тај начин мало по мало губи се осећај према истинитом.

Осма лекција -- Резиме: Гадна лаж, лаж из лености: последице лажи.

Увод — Досадашње ваше лажи, готово несвесне и ненамерне, потицале су и долазиле су из недостатка озбиљне пажње, из недостатка интелектуалне енергије. Но, највише ће један дан, кад ће вам недостајати и одважности.

Развијање — У разреду шапућете и разговарате се. Учитељ који је чуо то шапутање хтео би да сазна, ко је тај, који нарушава мир, хтео би да сазна кривца. Плашите се да не изгубите његово уважање и ћутите; ваше ћутање је већ лаж. Ваши су другови немирни, шапућу; остајете према свему томе равнодушни: ваш случај постаје још озбиљнијим. Зачуђен, учитељ вас запита; но ви тада пренесени у шапутање поцрвенили до ушију одговарате „не“, да бисте само избегли казну. Учинили сте преступ, и ваш кукавичлук је проузроковао све зло.

Не чудите се што је ленивина, свагда јадан и немоћан према најмањем напору који треба да учини увек стални и непрекидни лажов. Данас ће рећи да је заборавио своју свеску, сутра ће опет рећи да је био болестан, прекосутра да је морао да слуша и да ради по кући. Непрекидно проналази нова извињења која су увек лажна, увек глупава и неозбиљна; више снаге и ума мора да утроши док пронађе сва та извињења, но што би утрошио док би сасвим олако и сам посао свршио. Но он се плаши рада, а тако исто плаши се и заслужене казне. Код њега је увек пуно страха. *Што тражи да слаже, чини са тога, што му увек недостаје одважности.*

Овај недостатак енергије постаје такође народно зло. Чуварка деце, из страха да не буде отпуштена, скрива од својих господара несретан пад, несрећан случај који се десио детету које је поверено њезину чувању и старању; дете ће се разболети, а шта се то њу тиче. Радник из страха да не буде прекорен, скрива своме господару некакву неправност на машини којом рукује; машина може и прснути и у толико горе. Уопште, свако се плаши истине која вређа, чим је реч о његовим пријатељима, о родитељима, и о самом себи: скривају се и њихове и своје погрешке; ићи ће се чак дотле, да ће се из страха од заслужене казне пустити да буде кажњен и онај који казну није заслужио, да ће бити кажњен невин створ, па ће се можда чак ићи и корак даље што ће се и лажно сведочити.

Закључак — Никад се не плашите истине, ма какве биле њезине последице.

Девета лекција — Резиме: *Сујетна лаж*: изгледати, правити се оно што се није. Пристрасна лаж, лаж из користољубља: њезина учесталост.

Увод — И против своје воље слагали сте. Убудуће, лагаћете свесно, од воље.

Развијање. — Ова млада девојчица хтела би да изгледа оно што у ствари није. Стиди се да призна да јој је отац зидар; стиди се од подожјаја који њезини родитељи заузимају у друштву и хтела би то да сакрије од својих другарица. Не зна шта да ради с рукама, које су јој мало грубе, испуцале: никад, вели она, не ради по кући, нити пере, нити чисти. Гадно. Код куће, вели, има служавку која је облачи, која само њу служи. Преко школског распуста, вели, иде једном свом ујаку, који има огромно имање; тамо, код тога ујака, сваки дан се вози на дивним колима, у која су упрегнути дивни бели коњи. Она би хтела пошто пото да представља отмену госпођицу. Сирота девојчица забравља да има на себи искрпљену сукњицу, и да су јој се потпетице на ципелама искрзале. Њој се ругају, исмевају је. Она то не опажа. *Њезина ју је сујета укропастила.*

Колико је људи који лажу из сујете; радник би хтео да буде богати грађанин, а грађанин велики господин. Понеко је гладан, не једе довољно, само да би се елегантно одевао. Стење се и грпа у дуго-вима, па ипак зато тера се и даље бес. Све само варљива спољашњост. Све су то куће од карата.

Па има ли какве користи градити другога будалом? Могло би се у то чак и поверовати, кад се погледа на огроман број оних који с намером и с планом лажу. Погледајте само масу ласкаваца који умеју увек код моћних и великих наћи лепих особина. Погледајте гомилу службеника, чиновника који раде свој посао предано само оног дана, када се надају да ће наићи старији, како би стекли њино признање, а тим и унапређење; погледајте раднике који приону послу само онда кад је пред њима надзорник. Погледајте ону масу лицемера и лажних апостола; ону масу слаткоречивих људи, препредењака који облећу око вас само из користољубља и с намером да вас упропасте и да вам узму што.

Лажни је толико да би се од њих могла саставити читава војска. Не плашите се ничег: слободан, отворен поглед, отворена и искрена реч, правична мисао, па ће бити довољно да се лаж разголити.

Закључак — Ако нећете да постанете професионални, заинтересовани лажови, не тражите да представљате оно што нисте, не тражите да собом задивљујете свет. Останите, просто на просто, оно што сте.

Усмена питања — Како недостатак пажње, гадост, леност, сујета воде лажу.

Девета лекција — Резиме: *Зашто не ваља лагати?* Лаж замршава и заплиће егзистенцију, уништава и унижава реч, ништи опште поверење које је тако потребно друштву.

Увод — Лаж, као оружје које претпостављају саможивци, чини, као и саможивост, сав живот човечији немогућним.

Развијање — *Представите себи и замислите друштво лажова:* свако је препреден, свако се претвара и тражи да превари остале. Све што се у таквом друштву каже или што се напише, све то није истина, све је то лаж. Треба контролисати намере, мисли, покрете, речи. *Такав живот не да се поднети, ни издржати.*

У нашем друштву има врло много људи који су подобни да друге varaју и праве глуми: ту су разни послови, разни гласови који немају никакве основе, нетачна и произвољна тумачења, све то служи, да се само начини што већа пометња; људи више нису у стању да се познају. С тешком муком људи су у стању да се обавесте о најважнијим стварима, о времену, о земљи. *Живот у друштву у које улегне лаж постаје сувише компликован.*

У таквом друштву човечја реч губи сваку вредност, постаје ништавна. Лажљивци придају речи ону вредност коју придају и лажном

новцу. Ове варалице, ови који злоупотребљавају реч, покушавајући да баце прах у очи часним људима, којима се ругају, сами себе не сматрају за озбиљне, каогод и свој посао. И ови часни људи, видећи да су преварени, узеоће се у памет, правиће оглушке на речи тих лажова, и сматраће још за лаж и превару, уопште, све оно, што им они буду рекли.

Они који овако нигодаштавају реч, кваре и ломе опште поверење. Друштвени живот почива на узајамном поверењу: ученик верује своме наставнику, дете верује својим родитељима. Ово поверење смањује се у колико расте лаж. Неће се више ићи нити куповати млеко, хлеб, вино код продавца, који је у стању да прекрсти и да да рђаве производе својим потрошачима. И не само да са овога трпи трговина, већ, уопште, трпе сви односи међу свима људима уопште. *Лажљивци су, дакле, непријатељи сваког друштва.*

Закључак — Лаж каогод и саможивост удаљује и дели људе. Љубав према истини уједињује их и удружује.

Десета лекција — Резиме: *Како да се не лаже?* — Остати и бити искрен лако је. Излечити се од лагања много је теже: за тај посао треба енергична одлука.

Увод — Хоћете да будете искрени, хтети, значи и моћи.

Развијање — *Није тако тешка ствар остати искрен:* Мало дете готово увек, без икаква натеривања, од воље призна оно што је урадило. Оно није толико вешто да може да сакрије да је узело колач; оно се још није научило вештини лагања; оно о лагању нема још никакве идеје. И ви, драга моја децо, немојте никако ни отпочињати припремања у овом правцу; уклањајте се и пазите да не учините ни најмању погрешку према истини. Треба вам се само чувати и бити пажљив: прва лаж је обично невољна, случајна, она је потекла било из какве забаве, било из какве слабости. У таквим околностима, кад се чувате и пазите, *говорити истину никад за вас неће бити ни престати да буде нешто сасвим просто и природно.*

Ако, на несрећу, допустите да вама овлада порок, тада ће вам оздрављење изгледати сасвим немогућно. Измишљали сте увек много и много ствари; ви, синови раднички, причали сте да сте синови богатих индустријалаца. Верујете, ако престанете да играте вашу лажну улогу, да ћете тим навући презрење својих другова. Па ипак решите се на неколике паметне одлуке: одрекнете се неколиких малих лажи које вас не чине одговорним ни према чем, и зарекнете се да то више никад нећете поновити. Надате се да ћете се тако мало по мало поправити. Ваша уобразиља вас намамљује: *ваше највеће лажи држе вас снажно за гушу и ви ћете остати лажови.*

Има само један лек, не треба се служити лукавством, нити бити лукав, треба имати веру, потиуну веру у енергију. Осетите да сте болесни и одмах зовете лекара да вас лечи. Осећате да је вама овладао

порок лажи; размислите, прикупите све побуде које ће вам ukazати на ружноћу тога порока и са којих га други презиру; ако је потребно позовите и другог ког у помоћ да вам помогне. Ти, други, далеко од тога да вам баце камен спотицања, помоћи ће вас и радоваће се што сте тако постали исправни грађани. *И ви ћете се снасти овом енергичном и снажном одлуком.*

Закључак — Да човек не постане лажовом, довољно је мало пажње. Да човек не остане лажов треба му одважности.

Једанаеста лекција — Резиме: *Радости искреног човека.* — Код њега је живот миран, прост. Код лажљивца, напротив, живот је узнемирен, веома сложен, презрења достојан.

Увод — Ви ћете бити искрени људи.

Развијање — Идете слободно, уздигнуте главе, слободна и отворена погледа. Мислите праведно и говорите чисто и јасно. Искрено исказујете своје мишљење и не плашите се туђег. Никад се не плашите истине, нити пак одакле она потиче. *Из тога потиче безбедност и чврстина.*

И како су то за вас ствари просте! Довољно вам је да само тачно препричате оно што сте видели или чули. Нема потребе да измишљате, да улепшавате, да тако мучите свој дух. Побуде вашег живота и вашег понашања такође су јасне и тачне. *Пут живота је за вас прав, као што је истина; и поћи тим путем вама изгледа сасвим лако. Напослетку, заслужујете и имате поверење других.* С вама кад се говори нема ту заобилажења, нема ничег што се подразумева, нити пак каже се, вели се. У вас је само једна једина реч, она јасно и верно изражава вашу мисао, она је светиња. Зна се ко сте и како се ваља с вама опходити и према вама понашати. *Вас траже на сваком кораку.*

Лажов, напротив, обара главу; његов поглед бежи, он се устеже пре но што почне да говори и обично покрвени до ушију. Требало му је времена да очврсне и да овако парадира лажним убеђењем. Плаши се туђег мишљења, плаши се да га не ухвате у лажи. *Живот у лажова је непрекидна, мучна борба.*

Његов живот никако није прост: пада из лажи у лаж, не сећа их се свију, збуњује се.

Хвата се сам у своју замку. По хиљадама тешких и трновитих стаза креће се, да само буде што даље од истине; тако живити и понашати се тешко је; по тим стазама лажов посрће и готово се губи.

Напослетку, лажов пожње неверење које је посејао. Свако га избегава, склања се од њега. Сељаци нису потрчали у помоћ оном чобанчету кад га је вук напао зато што су мислили да их лаже, као што је недавно био учинио.

Усмења питања — Објасните зашто је лажов човек који кује лажан новац или управо лажан ковач речи, зашто је непријатељ дру-

штва? Имате ли поверења према лажову? Зашто? Шта ћете учинити па да не лажете? Шта ћете чинити па да се излечите од лагања?

Писмени задатак — Испричајте причу, створите је сами, којом ћете показати како је лажов сам себе казнио.

Дванаеста лекција — Резиме: *Нетрпљивост*: Морална тиранија, која је поникла из незнања и саможивости.

Увод — Тражите искрено истину, хтели бисте такође да је тражите слободно; не одричите другима ову слободу мишљења, у којој се надате да уживате.

Развијање — *Напротив, нетолерантан човек, не може да поднесе туђе мишљење, не зна да га поштује; ако настане потреба он ће своје силом натурити.* Ако не иде у цркву на молитву, не допушта и не годи му да његов сусед иде, тога ради исмева га, и жели да држава затвори све цркве без разлике. Ако има ма какве власти у селу гледа да омете свештеника у вршењу његове дужности. Ако, напротив, он иде у цркву на молитву, не свиди му се и не допушта никако да његов сусед изостане, и тога ради презире га. У овога човека душа је као у правог тиранина. То је некадашњи владалац, тиранин без круне. *Овакав човек заборавља да је прошло време робовања.*

Ова тиранска лудост вечито борави у духу незналица и глупака.

У њиховој глави је увек много предрасуда, не виде никад даље испред себе. У животу свом имају неколике навике: држе се њи, припију се уз њих као непробродне границе. Њихове предрасуде и њихове навике на тај су начин правила за мишљење и за делатност о којима се не може разговарати, која се не могу побијати; не дирајте у то. *Свака нова идеја, свака непозната пракса је од њихове стране одбачена као заблуда* (пређе пак као демонска творевина и изуметак). *Све што ремети или мења њихова дотадашња веровања, све се то гони као опасност.* Отуда је оно што су сви генијални људи, уметници, научници или мислиоци, били те среће да се против њих подизала читава војска безјака: њихове нове идеје, дрече, произвођаху на несвесну гомили оно дејство, које произведе бачени камен у бару пуну жаба.

Ова се војска повећава великом множином саможиваца. Само нека им њихови интереси буду угрожени, нека им се учини да им наша открића иду на штету, одмах почну да мрморе, узбуњују се, подижу се. Дуго времена кириције су лармале кад је отпочела железница; дуго се времена лармало кад је измишљен механички разбој.

Закључак — Нетрпљивост је производ савеза саможиваца и глупака.

Тринаеста лекција — Резиме: Нетолерантан, нетрпљив човек верује да представља истину; опорицати му значи вређати га; он је, без сваке сумње, понесен несразмерно великом охолошћу.

Увод — Нетрпљивост има, у срцу човечјем, дубок и скривен извор.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Развијање — Ваша мишљења, ваша веровања плод су ваших дугих размишљања; то вас је стало многих и тешких напора, и тога ради све сте то прихватили са толико више љубави и одушевљења. На то много више рачунате и полажете но на своје имање, више можда но на свој живот. И ви сасвим природно замишљате да су ваши слични, ако су чврсте вере, дужни да те мисли и идеје прихвате; да мотиви који су важили за вас, важе и за њих; ви то и тврдите. *Чак идете догле да верујете да ваш дух суверено влада истином, да ваша личност оживотворава истину за све.*

Ако понеко допусти себи да остане хладан према вашим тврђењима, ако буде имао одважности да не дели ваше мишљење, изненађени сте и увређени. Шта је све то? Ваш рад, ваше паштење није ничем послужило. Ви сте се преварили! Онај који вам опориче биће да је паметнији од вас! Али не, ви нисте глупави! *Не примити ваше идеје, то је готово исто што и учинити вам неправду, то значи увредити ваше честољубље.*

Од тога па до охолости нема само један корак. Испитајте се изближе: у основи ваше рђаво расположење значи да имате у рукама потпуну истину, да имате монопол истине. То значи још да онај који вам противречи, да се вара, и да сте ви несаломљиви. Ето шта се скрива у вама, о чем ви и не слутите. И ако не потиснете осећање нетрпљења, ускоро ће све опоричање бити за вас страшна заблуда коју ваља потиснути. У средњем веку мучења и батине била би изврсна средства да се умире савести и натерају на послушност. *Ваша је нетрпљивост постала опасном.*

Закључак — Напротив охол меша истину са својом личношћу. Он потчињава истину самом себи, потчињава је себи у службу. Изврће улоге.

Четрнаеста лекција — Резиме: Последнице нетрпљивости у историји; нетрпљивост упропашћује народе, уништава породице. Последнице које се дешавају око нас: напад и повреда савести.

Увод — Нетрпљивост је једно од највећих зала од којег је човечанство трпело и од којег и дан-дањи трпи.

Развијање — *Нетрпљивост, било политичка или верска, окрећући се против народа, тражи и има своје жртве.* Помислите само на прве хришћане које је прождирала ватра или растрзале дивље животиње; помислите само на крвопролића услед верских ратова. За наших дана ваља нам се сетити крвопролића по Старој Србији и Мађедонији, јер су тамошњи грађани гоњени и сечени зато што нису веровали у Мухамеда. *Све су то прави злочини, јер се веровало да се може целим народима нагурити извесна друга вера, а не она коју је тај народ догле веровао.*

Нетрпљивост се такође окренула и против појединих личности и дугачка је листа мученика, страдалника, и оних које знамо, као и оних за које не знамо. У средњем веку хтело се да се вешањима и сечењем глава просвети свет и натера да верује веру која му се наметала. У току векова, велики мислиоци, они којима човечанство одаје част, били су они које су увек у првом реду гонили: Сократ је морао попити отров, Галилеј се морао одрећи свога тврђења да се земља окреће око сунца. Колико је других који се морали крити или побећи, искључени из пркве или проклети који су међутим данас славом увенчани.

Данас је нетрпљивост забрањена законом, али се још одржава у обичајима.

Закључак — *Нетрпљивост изазива неслогу и рат међу људима.*

Усмена питања — Зашто су незналице, саможивци нетрпљиви? У чем је нетрпљив човек охол, сујетан? Наведите неколико славних људи који су жртве нетрпљивости? Да ли сте и у својој околини осетили какав акат нетрпљивости? Који?

Писмени задатак — Наведите за пример који рат који је потекао услед нетрпљивости једнога народа према другом.

Петнаеста лекција — Резиме: *Некорисна нетрпљивост*: Она ствара робове или побуњенике, не успева нити да сломије појединце, нити пак да угуши истину.

Увод — Нетрпљивост чак нема ни извињења да је корисна.

Развијање — Павле не мисли као и ви: љутите се, претите му, чак га и ударите. Да ли ће га ваши ударци нагонити да другчије мисли?

1) *Ако је плашљивац, учиниће се као да попусти и биће лицемер било са своје слабости или из страха; али у души његовој кува се и сирема освета. Ви сте му показали да буде нетрпљив: он ће то и бити по угледу на вас, данас или сутра. На тај се начин објашњавају све оне мале и сићушне освете, скривена супарништва која је изазвао пристрасан дух. Нетрпљивост доноси лажан положај и лажно држање и изазива на насиље.*

2) *Ако је одважан, одважно ће се испрсити, савест ће му се узбунити: ваша љутња и гнев неће га преломити. Напротив; показали сте му своју слабост; љутите се и немате права. Мало му је стало до ваше љутње, њему се чини да он има права. Нетрпљивост ствара човеку врло снажно осећање његове независности, врло велико поверење у своје идеје.*

Отуда, нетрпљивост (чак потпомогнута и гоњењима) никад ничем није послужила. Верска гоњења никад нису успевала, нити пак увећала број својих присталица. Нетрпљивост служи само на то да увећава број жртава, да их учини мученицима или херојима. Она служи на то да створи што више присталица оних идеја које се гоне.

Нетрпљивост (са фанатизмом који из ње потиче) створена је из оне озбиљне заблуде: да се истина намеће, напурује. Истина се не може ширити влашћу: нико нема права да присиљава и мучи савести. Истина не може бити силом задржана: луч падне из руку једнога истраживача, стотинама других прихватају га да га однесу много даље.

Закључак — Насиље над душама је увек апсурдније од насиља над телом; то је глупост, то је лудост.

Шеснаеста лекција — Резиме: Да бисте били стрпљиви: одреците се саможивости, охолости; треба вам размишљати о тешкоћама знања.

Увод — Кад је утврђено да је нетрпљивост лудост, значи треба се обратити или вратити разуму.

Развијање — *Не попуштајте више прохтевима ваших страсти или вашег личног рачуна; не осуђујте унапред ништа и никог; заслепљени љутином, занесени жељом, или мржњом, бићете свакако упућени на неправедну и грубу пристрасност. Испитајте све, не журећи се, без какве грозничавости, непристрасно; ваше идеје подупрећете доказима, проценићете идеје других својим разумом. Одрећи се своје саможивости значи научити да се постане трпљив.*

Не попуштајте више охолости: Свикните се на мисао да нисте изнад других, да нисте паметнији од других. Нећете више презирати туђа мишљења, нећете више примати примедбе с неке висине и с пуно презрења, и нећете више сматрати опорицање као увреду. Слушаћете људе из своје околине пажљиво, примаћете идеје благонаклоно. Одрећи се охолости значи почети бити трпљив.

Паметан, разборит човек је стицајем околности трпљив: сећа се својих дугих и многих година учења, својих напора против умора, своје борбе против обесхрабрења. Он зна да данашње идеје нису последња реч; још сутра можда, послуживши се искуством и размишљањем он ће те идеје поправити. — Од воље допушта и другима да имају идеје, које су често супротне његовима, јер он није непогрешан, могао се преварити, и ако га други помогну моћи ће утврдити своју погрешку, на чем ће им бити захвалан. На тај начин разборит, паметан човек свестан је да је истину и њему као и другима тешко докучити, и да је она увек делимична; не признаје себи ни у ком случају право да другом напурује своје мишљење.

Закључак — Кад овако постане трпљив, човек посведочава своје поштовање према истини.

Седamnaеста лекција — Резиме: Добročинства трпљивости: она доноси победу истине и правичности, друштвени мир и људско братство.

Увод — Трпљивост шири многобројна добročинства међу људима.

Развијање — *Бити трпљив значи пре свега служити истини. Прихватате туђе идеје, испитујете их с пуно поверења; ако наћете да*

су како ваља, да су извршне, не опирете им се; прихватате их без задњих мисли и предругојачавате своје без икакве срџбе. Ако пак нађете да нису добре, задржавате своје идеје. — Пуни сте вере у своје идеје, тражите да их распрострете, да за њих задобијете родитеље, пријатеље, туђине. Изнесите им те идеје пробраним речима, оживите их својим убеђењем. Да бисте јаким разлозима убедили и њихов морал, потражите средства којима ћете их такнути у срце. Ако вам приђу и прихвате ваше идеје, знајте да ће то бити искрено.

На тај начин ви сте или ђак или апостол истине, и знате да ће слободна и мирољубива преширка учинити да она триумфује.

Бити трпљив значи још служити човечанству. Поштујте туђа мишљења као што хоћете да и ваша други поштују. Свако има права слободно да мисли и да јавно исказује своје мисли, било у разговору, у новинама, по књигама; сваком је дужност да другом остави ову потпуну слободу, да му је не умањује претњом нити насиљем. *Бити трпљив сасвим просто значи бити праведан, пошто се правда састоји у поштовању туђег права и туђе слободе.*

Трпљивост је на тај начин малтер свега цивилизованог друштва; без ње борба и рат, с њом мир и спокојство духова. После ратова наилази мир који умирује зараћене стране и свести.

Трпљивост је на тај начин квасац који ће учинити да набуја људско братство. Прихватити симпатично идеје других, значи посведочити своју љубав према ближњем. У вашем разреду треба да сте добро са свима друговима ма којој вери и народности припадали, јер ваша школа треба да почива на узајамном поштовању свести, то ће бити школа узајамне љубави, школа пријатељства.

Закључак — Разум је веома много заслужан код човечанства, уливајући људима у душу трпљивост.

Мисао — „Заблуда се боји препирке на дану; истина пак има све да добије баш на светлости“.

Усмена питања — Какви су људи које нетрпљивост потчињава, а какви су које узбуђује? Наћи примере о некорисности нетрпљивости. Шта ћете радити да budete трпљиви? Објасните како је то да бити трпљив значи бити праведан?

Писмени задатак — Показати како је школа, заснована на трпљивости, школа братства.

ШКОЛСКО И КУЛТУРНО КРЕТАЊЕ

У СРПСТВУ, СЛОВЕНСТВУ И СТРАНОМ СВЕТУ

Друштво Народног Спасења у Амстердату — Друштво *Народног Спасења* у Амстердаму има две децје школе за најпотребитију децу варошку. У једној од ових школа има између 400—500 деце, а друга броји на 330 деце. У овој другој била су и три детета од 18 месеци, и било је дирљиво гледати како се управитељка брине о њима. У принципу у ове се школе примају само деца између 3 и 6 године, но управитељка која има право материнско срце примила је из сажаљења и она три мушкарчића. Сироте мајке веома су јој захвалне.

У овим школама ради управитељка са шест учитељица и три помоћнице. Ове су школе апсолутно бесплатне, пошто се сви трошкови плаћају из поклона и легата чланова друштва и прилога других милосрдних лица.

Школа је подељена на шест разреда и рад је готово онај исти као и у другим децјим школама: играње, цртање, певање, и т. д.

Ма да се сваког дана јутром по једно четврт сахата употреби на наставу црквене историје, ипак за то време сва деца ма којој вероисповести припадала седе у клупама једно поред другог; мали представници сваковрских исповести гуркају се једни поред других.

Управитељка мора бити дипломирана. Учителице ових школа посећују курсеве двапут недељно, плата управитељицама варира између 1200 и 1500 динара годишње, а учителице имају 200 до 600 динара годишње.

Учителице ових материнских школа поучавају шву и плетењу децје мајке и сем тога поучавају их како да окрпе и направе хаљинице својим малишанима. Из ове срећне навике произлази да деца ма да сиромашина долазе у школу чисто и уљудно одевена, јер мајке чије је самољубље пробудено гледају да су им дечица оделом што пристојнија.

Уче их сем тога како да прекрајају хаљине и рубље добивено од милостивих људи. И интересантно је посматрати шта све ове сироте жене награде из старих хаљина под надзором и по упутству ових учитељица. Из једне старе хаљине награђена је једна мала хаљиница и две мале сукње; из 2 сукње три блузе, 3 фланерске сукње дале су три мале хаљине; 2 врскапуца претворена су у троје панталоне за дечаке; комад астрагана послужио је да се награде три зимска шешира.

Друштво добија такође комаде материја, из којих се граде разнолика одела која се продају у корист друштвену. Увек се ради тако да се пробади самољубље, јер ма да сиромаси добијају предмете по јевтину цену ипак знају да су и то *купили* својом зарадом.

Правилно се врши посећивање деџјих родитеља, и ако је потребно притиче им се у помоћ. Дају им бонове за гориво, за храну, за одело или им чак помогну да плате стан.

Жене које раде по фабрикама и које продају робу по улицама до- бивају бонове да купе готову приправљену храну. Сваки петнаест дана дају се мањи дачићи брашна, пасуља, пиринча. Често се деси да инспекторке овога друштва наиђу и на такве породице које немају постеља. Деца спа- вају на гомили сламе и покривају се каквим дробљом. Ту се даје материја да се сашије сламарица. Често пута ако има какво болесно дете даје се ву- нени покривач и мали вунени душек. Ако се наиђе на какву сиротицу која тек што се није породила, тада јој Друштво даје све потребно рубље и њој и детету. Ако се наиђе на честиту девојку која не може у службу само зато што нема у чем да иде, Друштво јој набави одело, а тако се исто ради и са мушкарцима, а сем тога Друштво се брине да им и погодном месту нађе. Због болести један сиромашни качар био је остао без посла; да би поново отпочео посао требало му је мало новаца. Друштво му је дало 100 динара и он је дуг отплатио враћајући сваке недеље по 4 динара. Једној жени да би могла носити и продавати по вароши зелен и друге ситнице требало је 25 динара, да би купила ручна колица. Друштво ју је помогло и она је од зараде вратила позајмљену јој суму.

Што је нарочито похвално у овом Друштву јесте та околност што се овим иде да се пробуди *самољубље* у оних лица из најниже дру- штвене класе.

Деси се покадило да се промани циљ, али се Друштво на то не обзире, већ продужава свој рад и даље у одређеном правцу. Сп.

*

Нова уредба виших женских школа (женских лицеја) у Аустрији. — Уредбом од 11. децембра 1900. створен је у Аустрији тип шестораз- реднога женског лицеја (дакле са четири разреда основне школе свега десет разреда) и он је увршћен у категорију средњих школа. Недавно ова уредба од 1900. године, означена као провизорна, замењена је сталном: расписом министарским од 14. јуна 1912. донесен је „Нормални статут за женске лицеје“ и „Нормални наставни план за шесторазредне женске ли- цеје“, који ступају у живот у јесен 1912. године.

Према „провизорноме статуту“ од 11. децембра 1900. женски лицеј (Mädchenlyzeum) има задаћу: „1. да са нарочитим обзиром на модерне језике и њихову књижевност даје више опште образовање, које одговара женској природи, но што га може дати народна или грађанска школа; 2. да тиме уједно припрема за стручно (berufliche) изражање“. Лицеји су се настављали на четири (или пет) разреда опште народне школе и кроз шест разреда од по годину дана доводили су своје питомице до факулта- тивног испита зрелости, који је ансолвенткињама давао врло ограничено право на учење у великим школама (као ванредне слушатељке у философ- ским факултету). Наставни предмети су били: веронаука, немачки језик и књижевност, француски, земљопис и историја, математика, природне науке и слободно цртање у свима разредима; енглески од IV—VI, затим гимна- стика, ручни радови, стенографија и др. као необавезни предмети по избору.

За наставнике и наставнице (колегије требало је да буду мешовите, од мушких и женских) тражена је у принципу свуда академска спрема: или „испит за наставнике у гимназијама и реалкама“ или „испит за наставнике

женских лицеја“, који је тада заведен и на који су пуштане свршене лицејкиње после трогодишње студије као ванредне слушатељке у великим школама.

Право ва ову великошколску студију највише је привлачило ученице у лицеј од 1900. године, више но право на прелазак у 3. или 4. курс женских учитељских школа и право на студију фармације после положеног испита из латинског језика и др. Ипак је распис од децембра 1900. имао великога значаја за више женске школе у Аустрији. Прво, број лицеја и њихових ученица порастао је изванредно: године 1901. било је 9 женских лицеја са 1700 ученица, а у јесен 1911. већ 66 женских лицеја са преко 11000 ученица. Сем тога ови лицеји су отворани у сразмерно малим градовима, што показује жељу за већим образовањем женске деце у прилично широким круговима грађанства. Ну баш то је све више износило и слабу страну организације: немање доиста употребљивих „права“. Лицеј је у првом реду био уређен као „школа за образовање“, и у статуту је као задаћа поменуто стручно образовање, али се у наставном плану није о њему нигде озбиљно водило рачуна. А међу родитељима све је више било оних, који су и своје кћери желели спремити за какав позив, те се дакле нису могли задовољити самим „образовањем“.

Различним се путевима покушавало, да се ово поправи. Неке школе завеле су дворазредне доунске курсове за спремање ученица за гимназиски испит зрелости, те да им тиме створе могућност да постану редовне ученице философског и медицинског факултета; друге (нарочито чешке школе у Чешкој) узеле су педагогику и домаћинство у наставни план својих виших разреда, те се тиме унеколико приближиле задаћама немачке „Frauenshule“; неке опет додавале су разреде учитељских школа, да своје апсолвенткиње спреме за учитељице народних школа; додавани су и разреди трговачких школа, итд. Ну све ове није било довољно ни правилно, опажао се свуда покрет за реформом. То је дало повода министарству просвете, да учини потребне припреме за реформу, која је, као што рекосмо, извршена расписом од 14. јуна 1912. године.

Испред статута и наставног плана дошао је неки увод, у коме су изложени мотиви. Из нормалнога статута истичемо ове одредбе: Задаћа женских лицеја одређена је истим речима као и у провизорном статуту. Потпуни женски лицеји имају најмање шест разреда (1900. године: по правилу шест разреда), од којих сваки траје годину дана. Где се говори о додавању стручних курсова ради спреме за неки позив у лицејима, имамо сада други одељак: „За спајање лицејских разреда са гимназиским курсовима или са нарочито организованим школама (као што су на пр. „Frauenshulen“) у једну једноставну целину потребно је одобрење министарства просвете и црквених послова. Наставни планови за такве школе израдиће се за сваки поједини случај“. Женски лицеји су јавне или приватне школе. Само јавни лицеји имају права издавати сведочанства, која вреде као државна. Дакле опет нема говора о подизању државних лицеја. — Међу обавезним предметима сада је и гимнастика. — Целокупан број часова обавезних за сваку ученицу, изузимајући гимнастику, у три нижа разреда не треба да пређе 24 а у вишим 26. — У једном разреду по правилу не треба да буде више од 40 ученица; ако је 50, да се разред дели.

Важна је новина: „Подобност за наставничко звање у женским лицејима добија се истим испитом, који је прописан за наставничко звање

у гимназијама и реалкама“. То значи, да се укида нарочити наставнички испит за лицеје, што је уосталом учињено већ новим „Прописом за испите за наставничко звање у средњим школама, заједно са женским лицејима“ од 15. јуна 1911. године, те је сада само констатовано ново стање (које, уосталом, потпуно ступа у живот тек по истеку прелазнога времена тј. крајем школске 1915/16 године). Наравно, новом уредбом не крпе се права наставницама, које су испите положили по старом пропису. Одредбе о саставу наставничке колегије (један део да буду женске наставничке снаге) остао је непромењен. За гимнастику тражи се наставница.

Још да додамо: настава из обавезних предмета биће по могућности само пре подне.

Нормални наставни план. Број часова показује ова таблица:

Предмети	I	II	III	IV	V	VI	Свега
Веронаука	2	2	2	2	2	2	12
Немачки језик као наставни језик	4	4	4	4	4	4	24
Француски језик	5	5	5	3	4	4	26
Инглески језик	—	—	—	4	4	4	12
Историја	2	2	2	3	2	3	14
Земљопис	2	2	2	2	2	1	11
Математика	3	3	3	3	2	3	17
Природна историја	2	2	—	—	2	1	7
Природне науке	—	—	3	3	2	2	10
Слободно цртање	3	4	3	2	2	2	16
Писање	1	—	—	—	—	—	1
Гимнастика	2	2	2	2	2	2	12
Свега	26	26	26	28	28	28	162

Додаћемо понешто укратко из наставнога плана.

Из немачког језика је „увод у историју немачке књижевности у вези са лектиром“ само у два највиша разреда. Граматика се завршује у III разреду, само је „разграната реченица“ додана IV разреду, где су још и „елементи науке о стиху“.

За француски језик није речено као у пруском плану, да је „посредна задаћа“ наставе туђих језика, „да ученицама што боље даје могућности за разумевање духовне и материјалне културе, живота и обичаја туђих народа“; и сада је француски за лицеје само језик конверсације и литературе.

Код инглескога језика имамо став: „Поглед у реални и духовни живот инглескога народа“.

За оба језика се тражи, да се ученичка лектира по могућности допуњује контролисаном приватном лектиром; за сва три језика ограничава се број класифицираних домаћих и школских задатака и на много места особито се препоручује неговање живог слободног говора.

Историја. Код наставне сврхе додано је: „Увођење у разумевање нашега државног, социјалног и привредног организма у његовим најважнијим функцијама (Bürgerkunde)“. Наставно градиво подељено је на два течаја: у доњем течају (I до III разр., као у реалкама, а не до IV по угледу на гимназије) је у I разр. старо доба, у II средњи век и ново доба до 1648. године, у III до садашњости; у вишем течају, од IV до VI разреда, на супрот више приповедачкој методи нижег течаја, више прагматичка: у IV разр. стари и средњи век до Рудолфа Хапсбуршког, у V до француске револуције и у VI завршетак опште историје и историја аустро-угарске монархије, као и најважније из грађанских поука (Bürgerkunde).

Земљопис. И овде два течаја. У прва четири разреда као у гимназији и реалној гимназији; тако земљопис Аустрије долази у IV разр. У вишем течају: у V р. понављање европских земаља (у вези са монархијом) и преглед ваневропских земаља; у VI р. земљопис као и историја ступа у службу науци о домовини.

Математика. Еманциповало се од мишљења, да је математика „сувише тешка“ или шкољива за женске. У прва четири разреда као и у мушким средњим школама. Од V р. одступа се наравно од наставног плана осморазредних школа: у V р. из аритметике степени и корени у врло ограниченој мери, логаритми, а из геометрије основи стереометрије; у VI разр. из аритметике: једначине другог степена са једном непознатом у врло ограниченој мери; интерес на интерес; основи науке о меницама и ефектима; основи простог књиговодства. Из геометрије: основи равне тригонометрије; прости задаци су геометрије, геодезије, физике и астрономије. Понављање свега.

Природне науке. Описна природна историја биљака и животиња била је раније у I до III р. а затим у V р. геологија и соматологија; сада је само у I и II р. наука о биљкама и животињама, али наука о телу и здрављу отишла је у VI р. и на њено место (у 2. течају V разреда) долази један нов предмет: „Општа наука о животу (Allgemeine Lebenslehre)“, која се ближе обележава овим речима: „Збивен преглед у морфолошко-систематској настави поменутих биљних и животињских породица (идући на ниже од најразвијенијих житотиња и биљака). Природни систем. — На очигледности основана и на прост начин представљена наука о унутрашњем склопу и о животу биљака и животиња с обзиром на историју развитка појединог бића и стабла, показана на неколиким подесно изабраним представницима нижих и виших биљних и животињских породица“.

Физика и хемија. За физику има два течаја: у III р. први преглед свега и у V и VI р. други течај. Хемија је у IV р.

Нова уредба од јуна 1912. године може се узети као значајан напредак и то поглавито због тога, што даје могућности за даљи развитак, као што то опажа извештај у листу „Frauenbildung“ (св. 10. за 1912. год.), одакле смо и узели ове податке о новој уредби. Додуше, вели се ту, решен је само један део проблема лицејскога, а други, исто тако важан, остао је неизведен: претварање виших разреда у праву женску школу (Mädchenschule), тј. у школу, која не само даје научно-естетско образовање, већ води рачуна и о општим задаћама женина живота у породици и друштву, — и то не само курсовима, који се настављају на завршени лицеј, већ увршћивањем потребне теориске и практичне наставе у ток целокупне наставе.

М. Ј. П.

*

Коедукација у средњим школама у Виртембершкој. — У Виртембершкој у две трећине свих мушких средњих школа већ иду и женска деца и ово се уређење све више и више шири, тако да напоследку само једна одредба у министарском распису од 14. јануара 1909. чини неко ограничење, јер „пуштање женске деце у мушке школе по правилу се не допушта, ако у истом месту има женске школе под надзором министарства“. Али познато је: „Нема правила без изузетка“.

У мушким средњим школама знатан је број женске деце; просечно на 25 мушкараца долази једна женска. Највише женске деце додуше имају једноразредне и дворазредне тако зв. „земаљске“ школе у средњим и малим градовима; међу њима је опет највише реалистичких школа. Само оне женске, које желе одати се академским студијама, иду више у хуманистичке школе; њих је само једна деветина, а велика већина тежи једино за вишим образовањем.

Женска деца примају на се потпуно дужности и права редовнога ученика и до сада су се добро показале. Ученице нарочито у нижим и средњим разредима надмашују своје другове у језичком и формалном образовању, а напротив често оману у предметима, за које се тражи више разумевања. Осем „*poli me tangere*“, ученица не сме тражити за се никакво особено право у погледу школске дисциплине, баш и кад би хтела или кад би мислила да јој природа даје право на то. При свем том нису се појавиле никакве незгоде или штете за здравље женскиња, већ пре супротно томе. Очеvidно узајамни утицај од користи је за оба рода, и ако не треба порицати, да често девојке примају на се нешто мушкарачко.

Тако се у Виртембершкој коедукација добро показала. озбиљних противника она управо и нема међу наставницима. Можда вреди на завршетку чути о том исповест једнога искуснога, старијег директора реалке. Он пише: „Ја сам осам година био против примања женске деце у реалку; а од како су оне ту, ја налазим, да је то сасвим умесно“.

„Frauenbildung“ св. 11. за 1912.

М. Ј. П.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ПРИКАЗИ И ОЦЕНЕ

1. СПИСИ

ЗАБАВНИК СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

VII. Вереници, од Александра Манцони.

Манцони као митолошки Јанус има два лица: час се јавља као нежан романтичар, а час као опор реалист. Кад човек чита „Веренике“ изгледа му као да седи мразне зимске ноћи у прегрејаној соби, али при отвореном прозору. С једне стране пржи га топла ваздушна струја, а с друге леди студени ветар. Ако би читалац прочитао стране на којима се описује кухњи помор, помислио би да су „Вереници“ књига нечувених јада, како каже народна песма. Учинило би му се да има посла с каквим претечом озлоглашеног Золизма. Сурово и брутално детаљисање ругобних појава једне страшне епидемије подсећа и сувише јако на најболеснију тачку француског натурализма:

„Док Ренцо разгледа ону справу, размишљајући зашто су је онде наместили, чује све ближи жагор и види како се иза цркве појави некакав човек, који напред иде и звони: беше један огласник; за њим два коња, који опружајући шију и запињући копитама, једва вуку кола пуна мртваца, за њима долазе друга, па још једна; с обе стране уконници терају коње, бичевима, ударцима и псовкама. Мртваци су већином голи, понеки увијен у какве траље, нагомилани, испреплетани, као оно сплет змија, који се полагано расплеће на пролетној топлоти; од сваког покрта, од спотицања и труцкања оне се гомиле лешева мућкају, грозно растресају, па главе висе и климатају се, лепршају се девојачке косе, клате се и лупају о точкове разне руке, показујући згроженом оку, да тај приказ може постати још ужаснији и гнуснији.¹

„Свуда свакојаких дроњака и, још гаднији од дроњака, гнојави завоји, загађена слама, или умрљани чаршави бачени кроз прозор; овде онде леже лешеве на улици, или напрасно умрлих, или спалих с уконничких кола, или онде изнесених, или бачених кроз прозор, па чекају док не прођу кола да их покупе: од силне навале и беса оне морије беху подивљала срца, иступила сва нежна осећања, престали сви друштвени обзири! Нема више ни уличне граје пред дућанима, ни зврке кола, ни вике продаваца, ни торокања пролазника; оно мртвило ретко је кад реметио какав други знак

¹ „Вереници“ стр. 560/1.

живота, осим тандраке коле с мртвацима, запомагање сиротиње, јаукања болесника, урликања полуделих, подвикивања укопника¹...

Међутим, сваки би се преварио ко би „Веренике“ судио по цитираним пасусима. Они нису књига грозе и ужаса. Читалац пошто прочита цео роман нити стеже руку у песницу, нити проклиње људски род, нити осећа презрење према животу. Манцони као онај Додео Костекалда изгледа страшно само из далека. У ствари он је једна добричина, а његов роман благонаравна књига. Манцони воли људе, хвали живот и верује у добро. То је у истини оптимист, коме се прохтело да зађе за часак у мочари песимизма. Пошто је из тог глибања по раскаљаном тлу изнео рђаве трагове, он је похитао да се брзо очисти и углади, те да може спокојно приступити пристojном друштву ведрих и расположених људи, честитих Хришћана и солидних буржоа.

Манцони није од оних, који, као што каже Змај, јадикую што нема руже без трња, но од оних који се радују што се чак и на трњу могу наћи руже. У половини XVII века, у распарчаној и морално разривеној Италији, у доба власничког беса и разуздане пљачке, у времену кад куга и рат раздиру покрајину Миланску, Манцони је открио срећу и блаженство, створио једну љубавну идилу с мелодрамским завршетком, и прерадио једног распутника у побожног ћелиота и једног архиразбојника у благородног витеза. Она беда и невоља која се налази у „Вереницима“ није се нахватала по роману као научина по кући небрижљиве домаћице. Она је ту намерно остављена, као супротност блаженом животу праведних душа. Манцони зна колико антитеза и контраст доприносе разумевању психичких и социјалних појава и како велики, генерални закон о релативности вреди и у уметности као и у науци. Монотоност и једноликост увек су досадне. Непрекидно задовољство постаје отужно, као што чак и дуг одмор замара здравог човека. Песници који су казали: „иза плача веселије појеш“ и „сладак је одмор после вел'ких мука“ изrekli су само један психолошки труззам. Да је Манцони венчао веренике на 23. страни романа, као што су они желели, читалац не би осетио према њима никакву особиту наклоност. Шта се кога и тиче што се један млад сељачки пар заволео и узео! Као да то не бива сваког бојјег дана на овом широком свету! Али Манцони је уз сву своју доброћудност ипак по мало лукав човек. Он је узео у помоћ један стари мотив, због кога Мирца Схафи онако заједљиво пецка свога песничког ривала Мирцу Јусуфа. Растварио је љубавнике те да се збуди како песник вели:

„Они се заклеше, да ће остат' верни.
Али удес дерни
Растави их младе!
Она ј' лила сузе, он је јад'о јаде.

Али на једаред начини се скок —
Мислиш, ево, сад ће смловат' се Бог...
Ево су већ близу — дај им, Боже, дај! —
Сад ће да се нађу, пак ће бити крај.

Ал' судбина клета
Растури их опет на две стране света,
Она за њим плаче, он о њојзи снови
— Ко што то већ бива.

¹ „Вереници“ стр. 563/4.

Тако лукавство и ако је и врло наивно и многом употребом похабано ипак има успеха. Наивнији читаоци често затренте и очи им се замагле. Ми други, који познајемо мајсторије романсијера Манцонијеве врсте и који смо оваквим сценама често присуствовали код разних песника и приповедача не дамо се лако преварити. Као Тартарен Кауфману и ми смо готови рећи таквом песнику: „лакрдјашу један, знамо ми да нема никакве опасности“. Заман Манцони прави у тренуцима туробно лице, иоле разумнији читалац кроз све јауке и уздахе чује из даљине звуке сватовца и звек пошинег дуката. И доиста, збива се као што завршује песник:

„Док се једном алах не смилова па п'
Једно другом даде, те престаше ваји;
Загрлили су се, љубавници мили,
И после су сретни, задовољни били,
Све су бриге прешле, срећа им је цвала,
— Но једва једанпут! — Милом Богу хвала!“

Да, једва једанпут и то чак на 635. страни, пошто су прошли и кроз гору и кроз воду и кроз огањ, као што каже гатка...

Љубав у Манцонијевом роману има потпуно идилски карактер. Манцони је срамежљивији и од оног постидног Стојана из наше народне лирике. Заљубљени пар — Реицо и Луција — немају ни саблажњивих снова, ни сладострасних тежњи, ни вреле и запаљиве крви. У целом роману, на огромно запрепашћење Француза, нема нигде ни једног љубавног пољупца. Да није оно мало суза при расстанку и по неког прокраденог уздаха мислио би човек да су Реицо и Луција два ортака којима се смета да отворе радњу а не вереници којима је један пасилник заставио срећу. Манцони је не само бескрајно далеко од Золе, Флобера и Прево-а него је на читав пушкетмет и од Тургењева, Толстоја и Цорџ Елпота.

Љубав Реицову и Луцијину умртвио је Манцони само по манифестацијама, али не и по латентној снази њеној. Она личи на природне силе: електрицитет, магнетизам, хемијску акцију и др.: не види се како ради али се сазнаје резултат њене акције. Љубав у „Вереницима“ пролази кроз тешка искушења, али остаје „стална и непоколебљива“, како имају обичај рећи владини листови за политичку ситуацију. Манцони верује у љубав и одобрава је, али захтева од љубавника да се држе под меру и да буду сасвим чедни и благоразумни, ако хоће да се удостоје части ући у његов роман.

*

Са чега долази то цензурисање које Манцони врши над мислима, осећањима и покретима двају вереника? Могло се помислити да је томе узрок побожност Манцонијева, али то не би било разумљиво. „Свето писмо“ има свој „Стари Завет“, а та света књига и сувише је либерална у овом погледу. Па ипак изгледа да је Манцони своју религиозност схватио сасвим искушењачки, и да је по примеру св. Антонија, победио ђавола и изнудио сам од себе потпуну чедност. Сем уздржљивости о којој је реч Манцони је своју књигу и иначе богато прелио побожношћу. У овој љубавној историји много је више хришћанских изрека него нежних шапата. На све стране само захвалност Богу, који је, по Манцонију врховни овоземаљски судија свих људских дела! Манцони је ипак гледао да измири стварност са шимерама, те да роман не изгледа пресамићен од побожности. Он је дао широку основу својим „Вереницима“: унео један део историје, забавио се изношењем

нарави и обичаја једне епохе; опртрао пустош коју чини једна опака зараза. И на многим местима он говори паметно и истинито, али ипак иштети на покон. Као замађијани змај из гатке Манциони једним махом збацује своју кошуљцу која га везује за земљу и ослобођених крила покушава узлетети к небу.

Да узмемо само један пример: кугу (далека јој лепа кућа!) У очима Манционијевим куга није страшна епидемија која дели смрт и сеје лешеве на све стране. Ова је у њега бич божји, оруђе његове правде. Кога она погађа? У првом реду зле и опаке људе, бездушнике и насилнике: Дон Родрига и Гриза. „Баш добро“ вели задовољан читалац, „нису што боље ни заслужили! Али ако остане само на томе Манциони ће изгледати више но смешав. Зар куга умара само и једино два три лоша човека? Кад би јој одузео карактер пустошне заразе, романсијер би изишао и сувише неискрен и бесмислено тенденциозан, показао би се незналица и варалица. И зато Манциони пушта кугу да бесни и да коси читаве масе света. Али каквог и којег света? Све неке стране људе, непознате и по имену, и по изгледу, и по фамилији, које једва да можемо и жалити. Знано — вољено, каже наш народ. Читалац је сву своју пажњу и сав интерес свео на веренике и с извесним узбуђењем прати њихову судбину. Тако загрејан и заинтересован за љубимце романа он жури кроз роман не обзирајући се много лево и десно, само да не би изгубио траг Ренцов и Луцијин. У тој журби кад стигне на страну 566—7 читалац сусреће једну тужну и дирљиву сцену, која би га јако ражалила да није његово осећање заузето Ренцом и Луцијом. И зато он и на тај трагични приказ баца само једно око а другим прати Ренца кога раније у мало није премлатила сујеверна светина. Читаоцу није до расипања суза! Треба их штедети за веренике, ако их куга умори. А ако их милостиво поштеди, ко ће је преклињати и жалити за њеним жртвама, кад су најдраже личности романа свасене од опасности!

Тако је Манциони схватио кугу. Она није слена и бездушна зараза, него „велики бич божји... добра метла; помела је неке људе, којих се, децо моја, никада не биемо курталисали“ вели Манциони кроз уста дум Абондијева. Па онда додаје: „Ох кад би куга увек и све овако свршавала, баш би грех био оговарати је“. Ето таква је Манционијева куга: сажалива према добрима. Њоме руководи божја рука која штеди Ренца и Луцију. Зато се о њихову љубав разбија бес дон Родригов; зато се Безимени преображава, и зато, најпосле, и сама куга пред том љубављу полаже оружје. Манциони говори кроз свој роман: треба бити добар, треба бити побожан па ће милост божја дати награду и то не тамо на небу, него овде на земљи.

Манционијева побожност није вишег религиозног ранга, ни алтруистичка и филозофска, него ова пучка, практична и егонистична. По Манционију бити рђав није само ружно, него и нерентабилно. Напротив, доброта и побожност вуку добар интерес. Не само да су Ренцо и Луција спасли живот из опште погибије, него су се још и добро занимали. Куга је уморила неког власника свиларе, од чијег ју је наследника Ренцо купио по јевтине новце; Безимени им је поклатио сто скуда; наследник Дон Родригов платио им је за имање двоугубу цену а млетачка власт ослободила их је за десет година „од сваког стварнога и личнога намета“. Све је то лепо и красно, али Бог који се бави овим добротинствима en detail више личи на богове грчког и римског политеизма или на божанства древног паганизма, него на хришћанског Бога. Манциони је претерао у побожности и тиме нахудио религиозној идеји коју пропотира у „Вереницима“. Место да уздигне Бога он

та је понизно. Права хришћанска концепција о Богу далеко је од вулгарног и апокрифног схватања простог света и његове књижевности, коме се и Манцони придружио. Прави хришћански Бог не држи земаљске тештере и не води кривични протокол.

*

Најбољи део „Вереника“ чини неколико реалистичких типова, у првом реду Дум Абондијо Перпетуа и Агница. Они су живи, природни и истинити, онакви какви су сретани тада, какви ће се наћи данас и какве ћемо видети сутра. Ниједна битна прта њихова карактера и темперамента није ни зацрњивана ни позлађивана, ни ширена ни поткресивана. Да Манцони није, на своју штету, онолико импрегнисан религиозношћу он би могао дати красан хумористичан роман и покрај све љубавне идиле коју је желео спровести кроз „Верепике“. И ако је он сву своју љубав пренео на Луцију и Ренца, на кардинала Федерига и оца Христифора, ипак они не могу ни за часак бацити у засенак оне три најсавршеније израђене личности. Проста истина у роману често има већу драж него најраскошнија фантазија. Ми се можемо дубоко поклонити пред величином кардинала Федерига и с чуђењем застати пред тајанственим преображајима оца Христифора и Безименог. Али у њиховом присуству ми се осећамо некако везани и збуњени, као прост човек у каквом сјајном салону, сред непознатог друштва, које само крадом сме да посматра. Али чим се укаже било дум Абондијо, било Перпетуа нас обузима пријатно осећање, које се увек јавља кад се међу туђинима сретне добар познаник, ма то не био ни ваљан пријатељ ни особито честит човек. Одмах им с осмехом на уснама хитамо у сусрет било да их потапнемо по рамену, било да им припретимо прстом, према томе како су заслужили. Али они су наши, они су од овог света, а оне друге, оне светле личности изгледају нам невојамне, неразумљиве и од неког вишег, непознатог и мистичног света...

Портретисање личности у Манцонија увек је довољно снажно и пластично. Кад год баци свој приповедачки ласо усред истинскога света, увек улови по какав интересантан примерак. И дон Феранте, и Гертруда и дон Праседа и Тонијо, и Конте Стриц и др. епизодне личности одртане су с великом вештином. С мало речи и у мало покрета обележене су у њих најзначајније одлике, те одмах знамо с ким имамо посла. Разуме се да се од Манцонија не може очекивати она висока скулпторска вештина којом израђују своје личности Тургењев или Доде, али су ипак и његов труд и окретност за поштовање. Најслабији су и најконвенционалнији Ренцо и Луција. Манцони им је одузео сва узбуђења младости и све заносе љубави, а није их могао ничим заменити. У такој тешкој операцији вереници су изгубили много крви и постали су учмали и анемични.

Манцони боље запажа предмете спољног света него психичка стања личности. Још је, донекле, способен да уђе у ток размишљања његових личности, да прати идеје које у њима порађа овај или онај догађај и да уочи обичније манифестације психичког процеса који се развија у њима. Али он или неће или не сме, или, најзад, не уме да трага за развојем јаких емоција, да обележи дубока узбуђења, да открије велике страсти, да схвати пагле душевне ерупције или да се удуби у тешка и очајна стања духа која се карактеришу малаксалошћу психичке енергије. Манцони, тако да кажем, стиже само до ходника и предсобља душе и онаја једино онолико колико се да открити кроз случајно отшкринута врата. До праве лабораторије душе, тамо у тајанствене одаје, где се осећање пење до тачке кљу-

чања или слушта до тачке мржњења тамо не допире његово око, јер као да нема чаробни талисман великих уметника пред којим се отварају све ризнице.

А може бити да је све ово хотимично и да Манџони као добар хришћанин, и не жели изнети душевни процес до његових необичних покрета. Држећи своје личности под јаком религиозном контролом, он им не да ни да се у добру много понесу ни у злу сувише пониште. Пре него што би био истинит Манџони хоће да буде пристојан. Његов развратник дон Родриго изгледа готово чедан према типовима исте природе у романима савременог француског натурализма. Манџони не допушта у својим „Вереницима“ никаква осећања од велике експанзивности, ничега одвише бурног и јаког. Тамо нема ни шумног смеха, ни горког плача, ни луде радости, ни претераног очаја. „Све сос мера“, што рекао Кир Јања...

*

„Вереници“ су пространа књига, пуна свега и свачега, као каква источњачки безистан. Манџони, баш као онај Нушићев Јоца Радуловић из „Шопенхауера“ воли да буде опширан. „Вереници“ су један мозаик састављен из разних епизода; ту је преображај оца Христифора, ту покајање Безименог; ту љубавни роман Гертрудин, једина слика у којој Манџони престаје да буде религиозни занесењак и постаје готово скентичан лајик; ту побуна у Милану; ту куга и њен бес; ту рат и дипломатија; ту буран живот племића XVII века; ту нарави и обичаји тога доба; ту, најпосле, љубавна идила Ренца и Луције! Да је све то највиша и најчистија уметност на постаје отужно, баш као Дамњанова чорба. Бар ја тако осећам, јер оно што ми се не допада у Толстоја не могу волети ни код Манџонија. Таква епска опширност могла је још поднети у доба кад су књиге биле ређе а читаоци беспосленији. Данас су књиге преплавиле свет, живот је постао разноврстан, време је врло скупо а послови јако разгранати. И у науци и у књижевности треба се данас чувати нагомиланости и излишности. Треба ослободити роман од свега што му је туђе и непотребно. Велики принципи поделе рада користан је и у чистој књижевности. Шта ће роману философска размишљања, детаљне историјске чињенице, саопштавање научних идеја? Нека то остане философу, историку и научару, а романијер нека износи сцене друштвеног и породичног живота, и нека запажа душевна стања својих личности. Често и најбољи уметници падају у погрешку да, као Толстој, саопштавају у роману службене рапорте и владалачке прокламације или, као Зола, изnose готово секционе протоколе и клиничке записке. Све то прави роман табетичним. Свет и живот препуни су чињеница и факата, али треба умети добро изабрати и још боље конструисати, те да се роман не распојаси, или да не постане сув, опор, коштуњав и чворноват. Никад се не може романијерима сувише напрепоручити да буду концизни и да се не машају онога што им не треба и чему су невешти. Једнако и непрестано треба им понављати Парасцјеву реч: Обућар нека не иде даље од обуће!

Јаша М. Продановић

Revue Pédagogique, свеска за новембар 1912. године.

Ученички дан — Cl. Pégoud — У облику писма износи писац овога чланка своја дуготрајна разматрања о томе, како ђак средње школе проводи свој дан према данашњем наставном плану и налази, разуме се, да је ђак преоптерећен, и да би требало учинити нешто, што би се,

уосталом, дало лако извршити, чиме би му се тешкоће олакшале. Предлаже да се настане да часови у дану једнога ученика буду овако распоређен:

у $6\frac{1}{2}$ сахата изјутра ученик треба да се већ дигао из постеље, да се дотле умно и обукао,

од $6\frac{1}{2}$ до $7\frac{1}{2}$ спремање, управо доучавање задатака за тај дан,

од $7\frac{1}{2}$ до $7\frac{3}{4}$ доручак,

од $7\frac{3}{4}$ до $8\frac{1}{4}$ одмор и идење у школу,

од $8\frac{1}{4}$ до $9\frac{3}{4}$ предавање,

од $9\frac{3}{4}$ до 10 сахата мали одмор,

од 10—11 сахата практична вежбања, конференције,

од 11—12 учење,

од 12— $12\frac{1}{2}$ ручак,

од $12\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ одмарање,

од $1\frac{1}{2}$ до $2\frac{1}{2}$ учење, припремање лекција за то поподне,

од $2\frac{1}{2}$ до 4 предавање,

од 4—5 одмор,

од 5—8 учење,

од 8— $8\frac{1}{2}$ вечера,

од $8\frac{1}{2}$ до 9 одмор,

у 9 сахата иде се у постељу на спавање. — На овај начин ученик остаје у разреду 4 сахата, 6 сахата има на расположењу за учење, $3\frac{1}{4}$ сахата за одмарање, $1\frac{1}{4}$ за оброк, $9\frac{1}{2}$ сахата за спавање, свега 24 сахата. Писац овога писма сматра да би се тачно овако могло распоредити време код ученика интерног, а ако је то екстерни ученик, онда би се потребно време за идење у школу и враћање кући могло одузети од оног великог броја часова $9\frac{1}{2}$ што му остаје за спавање. Он мисли да ће се на овај начин моћи ученику знатно скратити оно време које мора проводити у школи за клупом. Сва своја разлагања он своди на ових шест тачака:

1) Пре но што би се свом силином, као што се чини овде или онде, борило за превласт ове или оне наставе и за број часова који тој настави одговара, потребно је и врло је важно да се у својој целини посматра физичко, морално и интелектуално развиће учениково. Когад се не буде ставио на ову тачку није прави васпитач.

2) Кад би се неодступно задржало, као што изрично траже сви познати и најумеренији игијеничари, четрнаест сахата дневно на сан, одмор, оброк, и сваковрсна потребна физичка вежбање, остало би десет часова за интелектуални рад, па је и то врло велики број.

3) Пропорција три према четири између часова наставе и часова учења треба да се строго одржава, ако хоћемо да нам школски систем буде васпитање духа, дисциплина, уместо да буде бесплодно и непријатно претрпавање. На тај начин треба да остане четири сахата у школи и шест сахата учења, што би значило двадесет сахата у разреду највише преко недеље.

4) Да би се доспело до овога максимума од 20 сахата недељно уместо садашњих 23, 24, 26, 28, намеће се мање више пропорционално смањивање.

5) Редукција предавања на сахат и по јесте најпрактичније решење које не изазива никакво ремећење.

6) Но све би ово било узалудно ако сви наставници не би присушили радикалној трансформацији садашњих метода. —

Прво куќовно васпитање — Marcel Braunschvig — У издању књи-
жарнице Hachette изишла је књига *Наше дете* (дневник једнога оца и једне
матере) којој су писци гђа и господин Брауншвиџ. У овом кратком чланку
писац износи неколике идеје, које је провео кроз своју књигу. Он посматра
своје дете од почетка његова живота и износи шта је радио да га васпита
од првих дана његова постанка. Између осталог вели ово: „Кад се пробуди,
Рене, остаје у својој колевци не протестујући. Навикли смо га, уосталом,
од првог дана, да зна да смо равнодушни према његову викању и плакању:
дижемо га из постеље тек онда кад ућути. Кадшто горим од жеље да га
што пре узмем у руке и нестрпљиво очекујем да заћути. Тада нема сумње да
сам ја од нас двоје строже кажњен“. — „Јуче кад смо се пробудили,
опазисмо да је све дрвеће покривено снегом. Помислио би човек да је у
земљи снова. Узмем свога сина у наручје, принесем га прозору, показујући
му овај дивни приказ: То је први снег, који сад видиш, рекох му ја,
посматрај га, мило моје дете; како има лепих ствари на овом свету“; и
Рене је својим крупним светлим очима посматрао поље покривено белим
снегом. Овога јутра отпочео сам озбиљно његово естетичко васпитање.“
„Кад га мало строже изгрдимо, Рене се божанствено напући, и то му тако
лепо стоји, да је човек покадшто у искушењу да га без разлога изгрди...
Но треба се плашити да се не збуњују његове још нејасне идеје о праведном
и неправедном“.

Реформе учитељских школа у Француској — A. Gasquet — други
чланак, као наставак оног из свеске за октобар. И овим чланком није до-
вршено изношење ових рефорама.

Барнабитски колеџ у XVII и XVIII веку — J. Alazard —.

Изучавање цртања — Извод из говора Rosenthal-a, професора исто-
рије, приликом раздавања награда у лицеју Луја Великог — Беседник по-
кушава и успева да докаже вредност цртања у животу човечјем и у току
свога говора вели овако: Научити цртати, пре свега, значи стећи нарочиту
врсту писмености, једину која није сачињена од конвенционалних слова и
која као универзална и приступачна свима, производи директно и верно све
предмете. Значи стећи таленат користан ученику кад црта географске објекте
и потребан човеку у хиљадама и хиљадама сићушних прилика. Цртати значи
још стећи тачан поглед, постати подобан да се оцени величина, пропорција,
односи између ствари, уместо празне и збуњиве визије имати тачно са-
знање о стварности. Цртати значи још култивирати своју осећајност. На-
последетку још кад се зна цртање, самим тим човек ступа у односе са ве-
ликим уметницима, тј. са неколиким најлеменитијим духовима који служе
на част човечанству. — Говорник још скреће пажњу на Грке код којих
је све оне дивне особине било у стању да развије једино знање цртања. —
Закључак је говорников да у школи треба обратити што већу пажњу цр-
тању као преко потребној ствари за естетичко васпитање учениково.

Уметност и дете — Извод из говора професора Charles Brun-a у
лицеју Chartres. — Беседник говори о развијању укуса код детета, о по-
свећивању детета у уметност, што све треба учинити још у школи, упућу-
јући дете да у почетку посматра сасвим просте ствари, сасвим јасно и
племенито. Уосталом, вели беседник, ово упућивање није тако тешко, пошто
је свуда око нас пуно простоте, која се јавља као уметност.

Настава стенографије и дактилографије у Француској — Изве-
штај који је поднео интернационалном конгресу у Мадриду Rotival — Из-
носи историју стенографије која је данас постала обавезном у 63 трговачке

школе за мушкарце и 35 школа за девојчице, у којима има 1977 ученика и 1366 ученица. Сем ових државних школа у којима се учи стенографија, и дактилографија, има их још приватних практичних школа и то 40 за ученике и 12 за ученице. Сем овога има још мноштво приватних курсова за оба предмета, у чем Париз нарочито предњачи. Решено је да се за професоре трговачких школа одсад тражи знање стенографије и дактилографије.

Хроника основне наставе у Француској
Кроз туђинске периодичне часописе

Приказано су ове књиге: *Lamartine* (Collection des Grands Ecrivains français) par René Doumic, Hachette — М. Р. — *Guide pratique pour la construction des écoles*, Leray et Labeyrie, — J. I.

Свеска за децембар 1912

Русовљево „природни човек“ — Francisque Vial — Расправљајући идеју Русовљевоу о природном човеку ево како писац завршава своје испитивање: Ако се хоће да резимише идеју Русовљевоу о природном човеку, ево шта би требало рећи. Особени, својствени знак човеков, или, ако се друкче хоће, оно што у сваком човеку сачињава човечју природу, јесте слобода, виртуелна слобода пре него ли стварна слобода, више слобода у моћи но ли слобода у делу, то ће рећи слобода која у ствари не постоји у свима индивидуама, али према којој су сви подобни да се уздигну. Да би ту слободу задобио, човеку никако није потребно да покушава да се ослободи природних закона и своје природе, већ да сасвим просто призна својим умом границе своје моћи и да се реши да неће увек оно што може. Радити смишљеним избором разума по законима васељене и по сопственом закону свога бића, вољно се саобразити, и у себи и ван себе, природном реду ствари, ето у томе се састоји слобода. Јер, природа је човечја у својој основи самољубље и милосрђе. Слобода ће се, дакле, састојати у томе да се разумом изберу и да се испуне, у хармонији са козмичким законима, актови који су најпогоднији да сачувају биће, они актови које диктује милосрђе. Човек који је доиста успео да се подигне до овог правог човечанског стања, тај је човек самим тим једновремено стекао срећу. Потчињен природи, али ослобођен празног напштења за мишљењем, потребе да се појави, зависти, свеколике гомиле и масе извештачених осећаја и рђавих страсти које порађа и одржава друштвени живот, такав човек доиста остварује тип човека једновремено постојан и потпун; такав је човек природан, резимисан и право језгро, или још пре идеал човечје природе.

Овај довршени тип човечје природе треба васпитач да васпостави у сваком детету. Задатак свакако врло тежак, али не и немогућан, јер овај природни човек није својеволјна конструкција ни а priori духа, већ појам заснован на пажљивом посматрању и дубоком познавању самога човека. И тако су сва деца, једна више а друга мање, према својим подобностима, способна да се овоме приближе. Сва, према томе, треба да буду обавештена о моделу природног човека; сва ће она добити једно исто опште васпитање чији је циљ да у њим створи човечју природу. После, али само после, доћи ће социјално и професионално васпитање, прилагођено према нацији, према укусу, према погодбама свакога од њих. Прво васпитање ствара људе, друго грађане, уметнике, трговце, укратко друштвене индивидуе. И једни и други су потребни. Но ако би ваљало жривовати једну од ових двеју категорија, свакако би Русо жртвовао ову другу. Јер животне потребе, при-

тисак средине, дневна надметања све би се то подухватило, да створи и да попуни ову другу празнину. Но опште и људско васпитање од кога зависи успех оног другог, то васпитање ваља почети од детињства, том васпитању треба се посветити неуморно, стрпљиво, предано; јер све око детета тежи томе да га притесни, да га спречи; све у друштву тежи да деформише човека.

У сваком случају немогућно је било утврдити принципе васпитања који би вредили за све — што је уосталом Русо и запазио, — све докле док се не би потпуно чисто и јасно одредно појам „човечја природа“ или „природни човек“. Ту је први почетни корак, први беочуг који држи цео остали ланац. Са васпитањем иде онако исто, каогод и с политиком. У предговору своме *Discours sur l'origine de l'inégalité*, Русо је јасно рекао: „Непознавање природе човекје је оно што баца толико неизвесности и таме у праву дефиницију природног права; јер идеја о праву... и још више идеја о природном праву, јесу идеје које се односе на природу човекју. Дакле баш од ове природе човекје... од њезине конституције и њезина стања треба извести принципе“. Овај појам о природном човеку ствара полазну тачку у Русовљевоу *Contrat social*, из овога појма су изведени сви принципи Русовљеве политике. И исто тако из овога истога појма који је поново изложен и прецизиран у почетку *Emile* — а, он изводи и све своје педагошке принципе. Само тако и пада у очи оно уочљиво чврсто јединство у његовим доктринама.

Елементарна настава у лицејима и колежима за дечаке — Jules Combarien — Извештај поднесен Министру просвете о елементарној настави и лицејима и колежима за мушку децу у Паризу у коме писац износи шта се и колико ради по програму, колико се има успеха у појединим предметима, какве се погрешке чине, и шта би према томе требало наставници што пре да уоче и да поправе. Већим делом, готово за 9/10 извештај је пун хвале. Свој извештај завршава овако: *Сви наставници у елементарним разредима, пре свега, треба да су прожети идејом да су програми за те разреде јединствен извор пријатности и интереса а у исто време и озбиљног обучавања, и Програми одређују само полазну тачку и општи поглед на наставу, то ће рећи суму знања коју треба дати деци; полазна тачка за педагогику је полазна тачка на другом месту, и то деца имају сама да даду. Волети децу, приближити им се што је могућно ближе, не збуњујући њихову простодушност спремом или притиском; унети се у њихове личне осећаје, гледати на ствари онако како их она гледају пре но им се каже како треба да их гледају; не осудити их на пасивну улогу, већ их пустити да сама пред собом каскају да би сама судила о свом држању и ходу; имати на уму да се духови у овим разредима могу врло лако месити; према томе осетити изузетну вредност делатности која се може и коју треба вршити: како је све то привлачан посао за човека који има знања, срца, и нешто мало лукавства и окретности! Наставник који се буде умео овако прилагодити деци, и који буде умео у себи поново створити менталност младога доба, тај ће наставник зато бити награђен; никад му неће бити досадно и никад никог неће ожалостити; у свом разреду сем тога имаће илузију да ће увек бити млад!*—

Језик којим се пише и којим се говори — Georges Pellissier — утврђује факат да у француском језику има врло много синонима, и да се ти синоними не употребљавају правилно. Сем тога констатује да је врло

www.univerzitet-ska-biblioteka велика разлика између језика којим се говори и језика којим се пише, и желео би да то не буде. У прилог своме тврђењу наводи врло многе примере.

Хроника основне наставе у Француској

Преглед стручних листова у Енглеској, Сједињеним Државама, Немачкој, Белгији, Швајцарској, Русији, Финској

Приказане су ове књиге:

Le romantisme en France au dix-huitième siècle, par Daniel Moruet;
La bataille romantique, par Jules Marsau, *Le Réalisme du Romantisme*, per Georges Pellissier,

Принципи Метафизике свеска I, други део, са 43 слике у тексту од Бранислава Петронијевића XXXVIII — 559 стр. Хајделберг Карл Винтер 1912 г.

Број великих метафизичких дела, у којима су систематски претресани сви основни проблеми прве философије у данашње време није тако велики, да бисмо могли занемарити дело г. Петронијевића. Ми нећемо одређивати наш положај према тезама које г. Петронијевић заступа јер он је третирао огроман број питања и често са врло изразитом оригиналношћу, а затим његов доиста философски дух, као и његова концепциона виртуозност одвели су га на један тако велики број дефиниција, разлика и демонстрација, да нам је немогуће све те ствари тачно представити. Ова је свеска посвећена квалитативној структури реалности и, како то г. Петронијевић назива хиперметафизичким проблемима. Да би их решио он се служи двојаким методом: с једне стране употребљава анализу непосредног искуства битних факата и трансценденталних услова, који допуњују та факта елиминирајући оне услове који су контрадикторни или у супротности са искуством или се не слажу са трансценденталним условима чија је реалност раније утврђена; с друге стране он употребљава дедуктивну и синтетичку методу и полази од једног малог броја идеја који је раније поставио у општој Онтологији. И обадве те различне методе подударају се у погледу резултата.

Што се тиче апсолутне реалности, непосредног искуства, које гледите заступа г. Петронијевић, за космолошки проблем могућна су четири решења. Три прве прве главе ове свеске имају за циљ да докажу да три од ових решења нису тачна, на име: „крајњи наивни реализам“ (Мах, Авенариус, Ремке, Шупе), „умерени наивни реализам“ (Аристотел), „консенсуализам или апсолутни реализам свести“ (Вунт). У потоњих пет глава писац анализира непосредно искуство у његовој битности. Он доказује да индивидуално ја има сем два иманентна атрибута осећаја и осећања и два трансцендентна атрибута на име: *Wissens punkt* и *W: Ucus punkt* који су потпуно одвојени. Анализа овог последњег даје нам могућности да објаснимо квалитативну и квантитативну структуру садржине свести и да на тај начин откријемо основне принципе спекулативне психологије.

У десетој глави расправља се проблем о материји. Ова се састоји из атома спиритуелне природе, који садрже минимум свести на супрот централним свесним монадама код органског света. Глава XI-та, природно продужење претходне главе, посвећена је проблему о души: г. Петронијевић доказује бесмртност душе и испитује тешкоће теорије која гледа душу сконцентрисану на једном месту, тако исто и оне теорије која би хтела да је сва психолошка садржина сконцентрисана на површини мозга.

У две последње главе аутор се пита каква је вредност свесног живота, и на место Шопенхауеровог и Хартмановог крајњег песимизма он поставља умерени песимизам (мализам); тражи творца света и доводи у везу ово питање са другом основном идејом енергетике и усваја као крајњи стадијум космоса равнотежу разних врста енергије. Органска бића обориће динамички стадијум света и г. Петронијевић износи хипотезу њихове бесмртности. Затим износи статички стадијум света: у том стадијуму идентитета и апсолутног мира осећање свеснога ја биће осећање бескрајне среће; свесне душе, без тела, не знајући једне за друге, и не познавајући ствари и догађаје динамичког стадијума живеће у вечном блаженству.

Дакле метафизика се бави статичким и динамичким стадијумом света, такав какав је он у ствари; хиперметафизика тражи да открије последње концепцијелне елементе реалности, да изнесе како се рађа биће. Док се у могућност метафизике као егзактне науке не може ни сумњати, дотле могућност хиперметафизичког сазнања треба да докажу теоричари метафизичког сазнања. Ова могућност постоји: јер ако је интуитивно сазнање ограничено самим субјектом који тражи истину, апстрактно сазнање, како објективно тако и субјективно, нема граница. У овој последњој партији дела „намењеној оним читаоцима чије метафизичке потребе немају граница“ (стр. VI). Г. Петронијевић долази аналитичким путем до последњег принципа бића и напослетку конструише биће синтетичким путем.

Ова књига заслужује да јој се дивимо због лакоће с којом се писац креће у сред највећих тешкоћа које су икада обузимале ум људски, због кохерентности његових теорија, због оне жудње метафизичке која је инспирисала једну тако истрајну и јаку рефлексију за читав низ година. Она вреди и због тога што привлачи пажњу као интересантан покушај да помири Спинозин монизам и Лајбницов спиритуализам и ако се одваја и од једног и од другог одбацујући хипотезу централног духа, било да се исти узме као свестан или несвестан.

Моноплурализам г. Петронијевића, који претпоставља финалистичко решење односно квантитативне структуре света састоји се у томе што допушта у исто време јединство космичке супстанције и плуралитет монада; с тога није чудо ако г. Петронијевић сматра Лоц-ову *метафизику* као сродну својој. — Друга интересантна синтеза то је она коју г. Петронијевић изводи између песимизма и оптимизма јер ако је он песимиста у колико се тиче динамичког стадијума света, он је оптимиста кад је реч о будућем свету, о статичком стању. Само његова доктрина не изгледа нам тако потпуно нова као што он мисли. Јер, ма какав смисао дали нирвани будизма, мистичари су увек тражили блаженство у једном индиферентном, то ће рећи статичком стању душе; и највише блаженство које хришћанство сматра као атрибут божији и изабраних није без везе са њиховим животом у вечности, т. ј. са печим што је увек идентично и непроменљиво.

Revue de Métaphysique et de Morale, Br. 6. новембар-декембар 1912.

2. ЧАСОПИСИ

Српски књижевни гласник. Бр. 285 [XXVIII, 11], 1. децембар 1912. године:

Сефер Љуи, приповетка, Вељко Петровић; *Заборава*, приповетка, Стефан Жеромски; *Пролетње воде*, роман, Иван Тургењев; *Црква Св. Спаса у Скопљу*, песма,

Сима Пандуровић; *Соколска канциона*, песма, Марко Кородија; *Вече једне борбе*, песма, Левонт де Лил; *Српски утицаји код Румуна*, X.; *Умјетник — Претеча рата*, Божа Ловрић; *Виктор Иго у Српској књижевности*, (крај), Паулина Лебл; *Одломци из страних књижевности*: Силазак Фратра Марбода у павао, Анатола Франс; *Политички преглед*: Развијање догађаја на Балкану, Инострани; *Оцене и прикази*: Ортохидрографија Македоније од Васила Кичова — Стеван Симић, У балканским земљама: Црна Гора, Србија, Бугарска, од Алфонза Мизеа — X., Стара Србија и албанско питање, од др. Нива Жупанића — г.: *Белешке: Књижевност*: Анкета о језичном зближавању Југословена *Читуља*: Димитрије Ружић.

Бр. 286 [XXVIII, 12], децембар 1912 године:

Рат, А. Михаиловић; *Тамти тренуци*, приповетка, Петар Грубишић; *Пролетње воде* (V), роман, Иван Тургенев; *Косовка*, песма, Алекса Шантић; *Пјесма са Вардара*, песма, Алекса Шантић; *Рањеници*, песма, Сима Пандуровић; *Бугарско Народно Позориште*, Милан Грол; *Новоизазарски Санџак*, Гастон Гравије; *Књижевни преглед*: Хрватски краљеви од Владимира Назора, Арсен Венцелидес; *Позоришни преглед*: Војновићева „Смрт мајке Југовића“ у Прагу, Милан Грол; *Научни преглед*: Данашњи национализам — X.; *Политички преглед*: Изгеди за мир на Балкану — Инострани; *Оцене и прикази*: Без среће, од Аделе Милчиновић — А. Арнаутовић; *Белешке: Књижевност*: Четврто певање „Смрт мајке Југовића“. — Читанка за професионалне и продужне школе. — *Друштва и Установе*. Народна Библиотека у 1911. години; *Читуља*: Адам Мандровић.

Дело Година XVII, књига 65, октобар-децембар 1912 године:

Хроми идеали, прича од М. М. Ускоковића; *Сонети*: „Тренутац“, „Кад досада тешка“, „Утеха“, од М. П. Стефановића; *На гроблу*, песма од Марије Туцаковић-Грић; *Обична песма*, песма од Ст. Петров-Бешевића; *Хамлетство*, песма од Б. Продановића; *Флерета*, слика од Б. Мишића; *Писац који се ипак славо*, од Максима Горког. Са руског превела М. Јанковићева; *Стојан Чушић*, песма од Т. Буковића; *Заљубљена жена*, прича од Лучијана Цукони. С италијанског превео М. Добрић; *Операција на тоилничкоме војништу после освојења Ниша*, од потпуковника Петра Пешића; *О конкретности стила*, од Драгине С. Лапчевића; *Преписка између епископа Штросмајера и Гледстона* (V). С енглеског превео * * *; *Лажни*, роман, од Пол Буржеа. С франц. превео М. М. У.; *Специјални преглед*. Социологија и правна филозофија, од Ф. Шомло-а; *Политички преглед*: Балкански савез и Балкански рат Ратне победе а дипломатске тешкоће. Ново стање на Балкану, од Politicus-а. Агадирска мистерија, од Л.; *Економски преглед*: Економски узроци српско-турског рата, од Dr. М. М. Стојадиновића; *Књижевно-научни преглед*: Gustave le Bon, Les lois psychologiques de l'évolution. Реферат од Стеве Маринковића. О. Крузиус: Како се изучава класична филологија. Превео М. Ј. Поповић. Реферат од Н. Вудића. Elie Barbulenco, Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs et la Croatie. Реферат од А. Д. Ксенопола (превод). Emile Staiko. Roumains et Serbes. Реферат од Dr. Н. Вук. *Позоришни преглед*: Приме-роза, комедија од Де Флера и Кајаве. Реферат од Ранка Младеновића. *Белешке*: Књижевност.

Nastavni Vjesnik. Knjiga XXI, sv. 4. Prosinac 1912:

Predavanja i rasprave: Skok Petar dr.: Prilog k ispitivanju hrv. imena mjesta; *Lucerna*: Jovan Oliver i Bogdan Jug; *Različni članci: Honde Stanko dr.*: Fizikalne jedinice (nastavak). *Tuleškov Genčo*: O plückerovu konoidu (nastavak). *Dirković M.*: Nešto o passivu u hrvatsko-srpskom jeziku. *Pešić Fr. dr.*: Poglavlje iz šolniškoga materializma. *Wester Josip*: Novi učni nacrt sa telovadrom; *Književne obzname: Mostestin Josip dr.*: Učebnice zenepisi. *Kučan Franjo*: Dr. Fran Tučan: Die Kalksteine und Dolomite des Kroatischen Karstgebietes. *Georgijević Konstantin dr.*: Anorgamska kemija za više razrede srednjih učilišta. *Perković M. dr.*: Njemačka antologija I i II dio. *Tučan F dr.*: Ein mehliges Siliciumdioxid, Disthen-Sillimanit-und Stauroilitk; *Različne bilješke; Društvene vijesti*: iz Dalmacije, Publikacije.

Пољопривредни Календар за 1913. годину са одабраном и обилатом садржином.

НЕКРОЛОГ

Д-р. ИВАН ЛАЗАРЕВИЋ
ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОР

Новембра 28. у 3 часа по подне преминуо је просветни добротвор д-р Иван Лазаревић, у последње време свога живота. пензионисани окружни лекар округа ужичког, а сахрањен је 29 истог месеца у 3 часа после подне на Новом Гробљу у Београду. Од стране Министарства просвете и црквених послова опростио се са њим управитељ београдске Женске Учитељске Школе, овим говором:

Тужни Зборе,

Ово су светли дани, у којима живимо. Ових дана је беспримерним јунаштвом и самопрегоревањем поноса и снаге наше, наше дичне војске, остварен петвековни идеал српског племена. За остварење овог идеала грађене су огромне жртве и народ их је дао. Жртва је било пуно и све су велике и драгоцене, али су најдрагоценије оне у крви осветника тако дуго тужног Косова. Ми жалимо проливену крв, али се и поносимо жртвама, јер је њима искомплићена слобода намученом српском народу, који је био у опасности да се изгуби, да га нестане, што је и била стална тежња наших непријатеља. Али, велики је Бог, и он је хтео да наши душмани не остваре до краја паклене планове своје. Он нам је помогао...

Србија је сад, после сјајног рата, добила нов задатак: да унесе светлости у ослобођене крајеве, да просвети народ, који је у ропству тако дуго чамео у пркос свима напорима да не изостане од браће своје у слободној краљевини. Сила турска није му дала да напредује упоредо с браћом у Србији.

Сад се очекују нове жртве: да се створи благостање у ослобођеним крајевима. Јунаци се и за то траже. Сад нам требају велики умови и доста новаца, да се организују школе, у којима ће се просвећивати омладина, без чега не може бити праве среће и поузданије будућности.

Један одушевљен јунак, који је хтео помоћи српском народу и на просветном пољу, пао је од неумитне косе смрти, и он лежи сад непомичан пред нама. То је племенити човек и грађанин д-р Иван Лазаревић. Као ви-

сокообразован човек знао је колика је вредност просвете и њеног најпречег и најпоузданијег средства — школе. Зато је још 1 септембра 1892 год. одлучио да и материјално помогне свом народу у његовом културном преображају. Он је предао Министарству просвете и црквених послова 12.000 динара у 120 српских државних лозова 3% а у намери: „да помогне да школе напредују и све савршеније буду; желећи да се брже развија умно и физички народ из кога сам поникао“, како то он вели, „да људи што срећнији буду, да се умно и морално усавршавају“. Али, чујте на што да се троши његов новац, како је он желео. Он вели „да се од добивеног интереса од лозова издају награде онима који напишу најбољу тему: о поправљању и усавршавању наставног плана и програма. Имајући у виду наставне планове и програме свију образованих народа у теми би се имало нарочито објаснити каквих школа треба имати. Шта треба учити у основним школама и какав циљ да постижу? Какав циљ да постижу средње школе и шта треба у њима да се учи? Па онда: шта треба учити у стручним школама и каквих факултета да буде и т. д. Теме ће се расписивати сваке шесте године, јер мислим да наставне програме не би требало и не могу се мењати сваке године. Ако буде велики главни капитал услед добивеног, каквог главног згодитка и услед тога био и велики интерес, могу се, прем^а увиђавности људи који просветом рукују, и раније пре шесте године темат^а расписивати и награђивати; а могу се и овоме слични темати раздавати^и којим би се просвета и умни развитак унапређивали и морал у народу подизао“.

И доиста, све су ово питања о којима морамо вазда, а особито од данас, трезвено размишљати, да би сјајне победе оружја наших јунака биле што светлије и вечите.

Ко да не пожали смрт доброг човека, који је овако топло осећао за српску просвету, жарко љубећи свој народ, коме је и он хтео да и на овај начин припомогне, како вели у свом писму Министру просвете, кад му је предао своју уштеђевину, намењену за добро српске просвете и лепше будућности Србинове?!

Пок. д-р Иван Лазаревић, родио се у Губеревцима, срез космајски округа београдског, 29 маја 1854 год. Медицину је свршио у Бечу и за доктора целокупног лекарства промовисан је 25. октобра 1889. г.

Д-р Лазаревић био је и предавач у нижим гимназијама у Смедереву и Горњем Милановцу, и у овоме положају служио је једну годину и 4 месеца.

Војску није служио, али и у првом и другом српско-турском рату био је добровољац. У рату од 1885. г. био је лекарески помоћник као санитетски поручик, а доцније имао је чин резервног санитетског капетана I кл., у коме чину био је све до данас.

Као лекар служио је прво у Аранђеловцу и то као срески лекар, од 1. новембра 1889. г., затим од 22. јуна 1896. г. као физикус округа ужичког, па округа крајинског, од 9. фебруара 1897. г., па округа подринског од 2 августа 1898 год.

Марта 9-ог године 1905. постављен је за секретара министарства унутрашњих дела, где је остао до 26. априла 1906. г. када је постављен поново за физикуса округа ужичког, али ускоро затим стављен је у пензију, 16. априла 1907. г.

1891. г. путовао је у Чешку да проучи уређење и лековитост чешких бања, а 1894. г. у Рим на медицински конгрес.

Због болести никад није одсуствовао од дужности. За све време своје службе никад није кажњен, а то је знак да је као чиновник своју дужност савесно вршио. У кондуит-листи записано му је да се увек одлично владао и понашао и да заслужује унапређење. А да је био и добар човек и племенит Србину доказ је и његово завештање, којим ће у истини помоћи српској просвети, кад се оно почне да извршује, а то ће бити кад сви лозови буду извучени.

За њ се зато с правом може рећи да је своју дужност као јавни радник извршио. Породица његова, поштована госпођа и деца, имају разлога да оплакују смрт његову. Али пека се ипак зато теше уверењем да је он свој дуг отаџбини и народу извршио. А ко тај дуг према земљи и народу изврши, тај не умире, тај ће вечито живети.

Нека је зато вечан помен просветном добротвору д-р Ивану Лазаревићу!

Љ. М. П.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 дин., за друге земље 15 дин. у злату (франака). — Прегилата се шаље Управи Државне Штампарије краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу у уредништво (Министарство Просвете и Црквених Послова у Београду). Они се, на захтев писца, враћају.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК Др. МИЛ. Н. ЈОВАНОВИЋ
ДЕЛИГРАДСКА УЛ. 9.

ШТАМПА
ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Л 615
2539

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
Н. И. Бр. 2599

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА
КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1912 год.

(ДРУГА ПОЛОВИНА)

7 181

WWW.UNILIB.RS

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГОДИНА XXXIII

(САДРЖАЈ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 1912 ГОДИНЕ)

УРЕДИО

Д-р Миливоје Н. Јовановић

У БЕОГРАДУ

ШТАМПА И ИЗДАЊЕ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ

1912

СА РА Д НИ Ц И

- Андра Гавриловић*, професор у пензији;
Влад. Т. Спасојевић, професор Више Женске Школе у Београду;
Даринка Милосављевићева, наставница В. Ж. Школе у Београду;
др. Иван Баја, доцент на универзитету у Београду;
Јаша М. Продановић, проф. II беогр. гимназије;
Јеротије Новитовић, проф. чачанске гимназије;
Јован М. Жујовић, министар у пензији;
Лазар Р. Кнежевић, секретар Министарства Просвете;
Љуб. М. Протић, управитељ Ж. Учит. Школе;
др. Милан Шевић, професор у пензији;
др. Милан Пећанац, референт Минист. Просвете;
Миливој Ј. Поповић, професор Војне Академије;
др. Никола Ј. Петровић, директор у пензији;
Риста Ј. Одавић, професор I београдске гимназије;
Урош Цонић, суплент III београдске гимназије.
-

САДРЖАЈ ПРОСВЕТНОГ ГЛАСНИКА

ДРУГА ПОЛОВИНА 1912 ГОДИНЕ

СВЕСҚА VII—XII

I СЛУЖБЕНИ ДЕО

- А) Ужави Његовога Величанства Краља Србије Петра I
1. *Одликовања*: стр. 755.
 2. *Закон о изменама и допунама у закону о средњим школама*, стр. 663—671.
 3. *Министарство Просвете и Црквених Послова*:
 - а) Уважење оставке и постављење новог Министра просвете, стр. 859.
 - б) Постављења, стр. 755.
 - в) Унапређења, стр. 947.
 - г) Отпуштања, стр. 755.
 4. *Универзитет*:
 - а) Постављења, стр.
 5. *Народна Библиотека*:
 6. *Државна Архива*:
 7. *Државна Штампарија*:
 8. *Духовни Судови*:
 9. *Народно Позориште*:
 10. *Народни Музеј*:
 - а) Постављења, стр. 672.
 11. *Стручне Школе*:
 - а) Постављења, стр. 758.
 12. *Средње Школе*:
 - а) Отварање средњих школа и подизање непотпуних средњих школа на виши ступањ:
Четвороразредна непотпуна смедеревска гимназија на степен шесторазредне, стр. 672:
Шесторазредне непотпуне гимназије у Ваљеву и Крушевцу на степен потпуних осморазредних гимназија, стр. 756.

- ж) Одсуствовања, стр. 684—685, 872, 965, 1055—1057.
 з) Промена презимена, стр. 873, 968, 1062.
 и) Пензионовања, стр. 964, 968, 1063.
 ј) Казне, стр. 963.
 к) Умрли наставници, стр. 1062.
 л) Распуштање школа, стр. 688—689, 967—968, 1057—1058.

6. *Награде члановима Народног Позоришта*, стр. 690.

Расписи Господина Министра Просвете и Црквених Послова

Расписом:

ПБр. 13615 од 21 јула 1912 — тумаче се измене донесене у закону о изменама и допунама у закону о средњим школама, стр. 690—692.

ПБр. 13689 од 23 јула 1912 — наређује се да мушка деца полагају приватне испите у државним женским школама, где ових има, стр. 692.

ПБр. 13690 од 24 јула 1912 — наређује да се до израде новог наставног плана руски језик учи у VII и VIII разреду са по три часа недељно, на тај начин што ће се у тим разредима умањити по један час латинском језику, стр. 692.

ПБр. 14131 од 31 јула 1912 — наређује се да старешине завода од служитеља ако су из косаничког среза или код другог среза на тамо дугују порез, ту порез наплаћују сваког месеца и шаљу пореским одељењима на одужење, стр. 762.

ПБр. 14318 од 1 августа 1912 — наређује се по захтеву Министарства Привреде да се на пошиљкама које се упућују Министарству Привреде тачно назначава одељење, коме се пошиљка упућује, стр. 762.

ПБр. 14995 од 9 августа 1912 — наређује се да се од сад у средњим школама издају дупликати сведочанстава и уверења онакви какви су били уникати, стр. 764.

ПБр. 14996 од 9 августа 1912 — наређује се да се приватне ученице које после испита мисле наставити редовно школовање у женској гимназији, на приватним испитима у мушким гимназијама, испитују по програму за женске гимназије и да им се то нарочито назначи на сведочанству (уверењу). Ако такве ученице хоће да продуже школовање у мушким гимназијама морају полагати допунске испите, или ако хоће одмах у мушке гимназије морају полагати испит по програму за мушке гимназије, стр. 764.

ПБр. 14997 од 9 августа 1912 — наређује се да се за одређивање врло доброг успеха имају узети у обзир оцене свих научних предмета који се уче у IV разреду основне школе, стр. 764.

ПБр. 17038 од 31 августа 1912 — одобрава се да ученици који су на нижем течајном испиту школске 1911/12 године добили слабу оцену из једног предмета могу поновити испит из тог предмета у току месеца септембра, стр. 874.

ПБр. 18764 од 12 септембра 1912 — наређује се да се јави колико је остало неутрошено на екскурзије, а тако исто на указне, неуказне и хонорарне наставнике, стр. 970.

ПБр. 19298 од 16 септембра 1912 — наређује се да се издаци по буџету сведу на подмиривање суштаствених и неодложних потреба, стр. 970.

ПБр. 19434 од 19 септембра 1912 — наређује се по захтеву г. Министра Војног да старешине просветних установа свим силама настану и пот-

помогну да се изврши мобилизација, упућујући своје чиновнике и службенике да следеју позиву војних власти, стр. 970—971.

ПБр. 19430 од 19 септембра 1912 — понавља се распис ПБр. 19298 од 16 септембра 1912 — да се издаци по буџету сведу на минимум, стр. 971.

ПБр. 19431 од 19 септембра 1912 — наређује се старешинама средњих школа да се предавања држе са редукованим бројем часова, и да се школе могу распустити било по Министрову наређењу или по захтеву војних власти, стр. 971.

ПБр. 19605 од 21 септембра 1912 — наређује се да се распоред наставника по разредима врши по начелу „алтерације“, стр. 973.

ПБр. 20116 од 1 октобра 1912 — скреће се пажња свима наставницима шта им је дужност да раде у овим судбоносним данима у којима се отаџбина налази, стр. 972.

Одобрени уџбеници, одобрене књиге и часописи за школске књижнице и књиге за поклањање ученицима о испитима

Господин Министар Просвете и Црквених Послова одобрио је одлуком:

ПБр. 10163 од 20 маја 1912 — да се књига *Геологија и Минералологија* по Вагнеру у изради г. г. др. Влад. К. Петковића, професора, и Милана К. Петковића, секр. Мин. Просвете, може употребљавати као уџбеник приватног издања по средњим школама, стр. 764.

ПБр. 18243 од 10 септембра 1912 — да се књига *Логаритамске Таблице* од г. Стевана Давидовића, проф. Војне Академије, може употребљавати у средњим школама као уџбеник приватног издања, стр. 973.

Одлуке Господина Министра Просвете и Црквених Послова

Господин Министар Просвете и Црквених Послова својом одлуком:

ПБр. 5594 од 28-V-1912 — наређује да се село Бачевци (окр. вавезски) одвоји од драгићеске школске општине и да за себе образује нову школску општину, која ће носити назив: „Бачевачка основна школа“, стр. 580.

ПБр. службено, од 18-VI-1912 — желећи да ода хвалу и признање ученицима средњих школа, који су учествовали на народном гађању Стрелачког Савеза, поклонио је по девет примерака: В. Петровић — Родољубиве песме, и М. Цветић — Карађорђе, стр. 693.

ПБр. 10105 од 21-VI-1912 — наређује да се село Аз-Бресница (окр. нишки), које је до сада припадало школској општини сечаничкој одвоји од досадашње школске општине и образује за себе нову школску општину под називом: „Аз-Бресничка школска општина“. — Овој школској општини да се придода и село Крајковце из облачинске школске општине, стр. 693.

ПБр. 10959 од 2-VII-1912 — одредио је у Одбор за драмски стечај, поред управника и секретара Народног Позоришта, г. г. др. Јована Скерлића, ванредног професора Универзитета, и Бранислава Нушића књижевника, стр. 693.

ПБр. 10756 од 3-VII-1912 — одобрио је Милицу Михајловићки, учитељици у пензији, да може отворити дечје забавиште у Јагодини и у њему привремено вршити дужност забавиље, стр. 693.

ПБр. 11117 од 9-VI-1912 — наређује да се село Вранен (чачански) одвоји од досадашње врпске школске општине образујући за себе нову

школску општину под називом „Вранешка основна школа“, Та ће нова школска општина бити састављена из села: Вранеша, Подунавца и Вукушице, и у кој ће бити једно одељење.

У Грачичкој школи остају: Грачац и Отроци: а у Врској: Врба, Ратина и Драгосинци, стр. 693.

ПБр. 15812 од 21 августа 1912 год. — одобрио је ценећи васпитни значај установе Учитељског Дома да се ученици и ученице које станују у Дому могу уписивати у београдске средње школе, ма и не били из ове школске области, стр. 874.

ПБр. 17049 од 27 августа 1912 год. — одредио је г. Боривоја Милојевића, професора лозничке гимназије, да прими привремено директорску дужност док се не изврши упис ученика и не спреми све што је потребно за редован рад у школи, стр. 874.

ПБр. 16727 од 2-IX-1912 године. — одредио је, до даље наредбе, на рад у Министарству просвете г. Петра Иванишевића, професора нишке гимназије, стр. 974.

ПБр. 18439 од 26 септембра 1912 године, а у циљу правилнијег и интензивнијег рада у основним школама, било је наређено, да се распоред наставника по разредима врши по начелу *алтерације*. Ово је требало извести у Београду потпуно, а у већим школским центрима у унутрашњости по могућству, стр. 974.

ПБр. 19605 од 11 септембра 1912 — у намери, да се ове школске године начело *алтерације* прошири и на остале градове и градиће у Србији, гдегод је то могућно извести — на основи чл. 54 закона о народним школама, одлучио је: да наставници основних школа по градовима и градићима раде ове школске године у одељењима у којима су њихови прошлогодишњи ђаци и да их воде до свршетка четвртога разреда. Тако наставници који су минуле године радили у I разреду, ове ће године продужити рад с тим ђацима, дакле у II разреду: они, који су радили у II разреду, радиће сада у III разреду, итд. Наставници, који су радили у IV разреду, почеће ове школске године са I разредом и водиће ђаке кроз све разреде до свршетка основне школе. Где буде немогућно извести ово начело, случај тај доставиће се Министарству и навешће се узрок немогућности, стр. 974.

ПБр. 15444 од 5-IX-1912 — одобрио је да се засеок Гаочић, општине растишке, окр. ужичког, одвоји од школске општине растишке и да припадне школској општини бесаровачкој, са којом има да подигне нову школску зграду, а док ово не буде, Гаочић остаје у досадашњој својој школској општини, стр. 974.

ПБр. 15839 од 28-IX-1912 — одлучио је, да се Љубомиру Вуксановићу, учитељу, за рад на обуци неписмених младића у Петровом селу, округа крајинског, изда на име награде (150) сто педесет динарз, стр. 974.

ПБр. 18612 од 3-IX, и 18616 од 6-IX-1912 — одлучио је, да се Живојин О. Крстић, учитељ у Шапцу и Коста Марковић, учитељ у Зајечару, ослободe од рада у школи за школску 1912—1913 годину, као дело-вође окружних школских одбора, стр. 974.

ПБр. 16985 од 1 октобра 1912 — на молбу Друштва за васпитање сиротне и науштене деце одобрио је, да Друштво може бесплатно објављивати своје извештаје у „Срским Новинама“, стр. 974.

ПБр. 20191 од 5 октобра 1912 г. — на основи чл. 2 Правила о уређивању и издавању „Срских Новина“, одредио је г. Лазара Кнежевића

секретара Министарства просвете, да заступа досадашњег уредника „Српских Новина“, стр. 974.

ПБр. 19988 од 4 октобра 1912 год. — на предлог чувара Народног Музеја одобрио је да се постави лице које ће чувати ископане старине у „Царичину Граду“ код Лебана, округа врањског, а околном становништву наређено је да не сме више из града вадити камен и опеку, нити ма шта друго предузимати, што би граду и грађевинама у њему могло нанети квара стр. 975.

ПБр. 20353 од 10 октобра 1912 — с обзиром на наглашену и доказану потребу хитне помоћи, коју је певачко друштво „Станковић“ тражило ради довршења друштвеног дома, и имајући у виду просветни карактер ове установе, одлучио је:

да се Певачком Друштву „Станковић“ исплати 2000 (две хиљаде) динара као позајмица из Фонда Димитрија Николића-Беље, за годину дана;

да се на ову суму стави интабулација, о трошку Друштва, на зграду друштвену;

да се од Задужбинског Савета тражи мишљење о томе, треба ли овај зајам дати са интересом или без њега; и

да се председник Друштва обвеже при пријему новца, да ће Друштво платити интерес од дана кад прими новац па до исплате, када и ако, по добивеном мишљењу Задужбинског Савета, буде одлучено о плаћању интереса, стр. 975.

ПБр. 16701 од 17-IX-1912 — а на молбу Љубомира М. Андрејевића, учитеља у Малој Плани, округа смедеревског, опозвао је постављење молителево за Малу Плану с тим, да Андрејевић и даље остане учитељ у Вуковцу, округа пожаревачког, стр. 975.

ПБр. 20303 од 10 октобра 1912 године — на основи чл. 3 Закона о Народног Позоришту и Правила о путничким и месним путничким позоришним дружинама, одлучио је:

Да се из суме буџетом одређене, изда на име помоћи повлашћеним путничким дружинама за овај мах по 300 динара (пет дружина свега 1500 динара).

С обзиром на данашње ванредне прилике које су онемогућиле редован рад и потпуно саображење Правилима и изданом распису о путничким дружинама, ова се помоћ издаје као ванредна и под особеним условима, а дружинама се препоручује да се што пре саобразе одредбама Позоришне Уредбе.

За дружину Рајчић-Топаловићеву, која још није извршила спајање, помоћ ће примити обе стране према размери потреба и распореду који у том смислу учини управник Народног Позоришта. За дружину Крсмановић-Динуловићеву, примиће Крсмановић помоћ, пошто други повластичар Динуловић, до објаве Правила и повластаце, није ушао у састав дружине.

Све ће се помоћи издати управницима преко окружних или среских начелства у којима се дружине или чланови налазе, а преко благајне Народног Позоришта непосредно онима, који се у Београду у овај мах налазе.

Распоред овај има извршити управник Народног Позоришта и по извршењу поднети г. Министру извештај, стр. 975.

ПБр. 21635 од 15 новембра 1912 — одлучио је да се од 1 септембра 1912 па до краја ове године за рад у тежим местима издају учитељима новчане награде, стр. 1045.

Извештаји поднесени Господину Министру Просвете и Црквених
Послова

*Извештај о Ботаничкој Башти и Заводу за време од 1908—1912
године* — др. Недељко Кошанин, стални доцент, управник Ботаничке Баште
и Завода, стр. 764—770.

Школска хигијена на хигијенској изложби у Дрезди 1911 године
— извештај који је поднео г. Министру Просвете г. др. Милош Ђ. Поповић,
лекар из Београда, стр. 975—984.

Француска за Србе студенте на њеним Универзитетима — Фран-
цуска Влада известила је господина Министра Просвете да ће се због
данашњих тешких прилика студентима који желе учити у Француској при-
знати матурантске сведоџбе као бакалорат, затим први семестар ове школске
године. Тако ће исто бити дато право накнадних уписа оним студентима,
који су већ студирали на француским универзитетима.

*Упутства за средње школе у Краљевини Србији, I Методска упу-
тства, Општи део*, стр. 1150.

II РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

А) Записници редовних састанака

Записник 1064 састанка (7 фебруара 1912) стр. 694—698; — запис-
ник 1065 састанка (15 фебруара 1912) стр. 698—701; — записник 1066
састанка (22 фебруара 1912) стр. 702; — записник 1067 састанка (29 фе-
бруара 1912) стр. 771—772; — записник 1068 састанка (2 марта 1912)
стр. 772—773; — записник 1069 састанка (7 марта 1912) стр. 773—776;
— записник 1070 састанка (14 марта 1912) стр. 777—779; — записник
1071 састанка (21 марта 1912) стр. 875—876; — записник 1072 састанка
(6 априла 1912) стр. 876—877; — записник 1073 састанка (11 априла
1912) стр. 878—879; — записник 1074 састанка (18 априла 1912) стр.
879—881; — записник 1075 састанка (2 маја 1912) стр. 881—883; —
записник 1076 састанка (11 маја 1912) стр. 884—885; — записник 1077
састанка (16 маја 1912) стр. 985—987; — записник 1078 састанка (23
маја 1912) стр. 987—988; — записник 1079 састанка (30 маја 1912) стр.
989—990; — записник 1080 састанка (8 јуна 1912) стр. 990—991; —
записник 1081 састанка (4 јула 1912) стр. 1065—1066; — записник 1082
састанка (18 јула 1912) стр. 1066—1069; — записник 1083 састанка (14
августа 1912) стр. 1069—1072.

Б) Одлуке Главнога Просветног Савета

1) Квалификације наставника средњих школа:

Г. Милана Драгосављевића, хонорарног наставника певања, за стал-
ног учитеља вештина, стр. 699; — г. Миха Маринковића, академског сли-
кара, за учитеља цртања у средњим школама, стр. 771, 774; — г. Бори-
воја Стевановића, академ. сликара, за учитеља цртања у средњим школама,
стр. 771, 774; — г. Душана Поповића, философа, за полагање учитељског
испита и учитеља језика, стр. 772, 778, 989, 992; — г. Божидара Пет-
ровића, кандидата хемије, за суплента у средњим школама, стр. 772, 778;
— г-ђе Јелисавете Марковићке, васпитачице Трговачке Академије за на-
ставницу у Жен. Гимназији или В. Ж. Школи, стр. 777, 879; — д-ра Вац-
лава Ешнера, учитеља, стр. 880, 1071; — г. Владимира Беџића, акад.

сликара, за учитеља цртања у средњим школама, стр. 1071; — г. *Владимира Гавриловића*, акад. сликара, за учитеља цртања у средњим школама, стр. 1071.

2) *Квалификације наставника основних школа:*

Г. *Душана Пејовића*, свршеног ђака Трговачке Школе у Београду, стр. 989; — г-ђе *Персиде Стојановићке*, за привремену учитељицу, стр. 1071; — г-ђе *Милке Вукадиновићке*, учитељице у Добри, стр. 1071.

3) *Пензионисање наставника основних школа:*

Г-ђе *Стојке Пековићке*, учитељице из Београда, стр. 695; — г. *Исака Израилевића*, учитеља из Ресника, стр. 772; — г. г. *Миладина Стевановића*, учитеља из Пожеге, *Петра Вуксановића*, учитеља из Куршумлије, *Светозара Хаџића*, учитеља из Сврљига, *Милутина Пантелића*, учитеља из Бељине, и *Светозара Ђорђевића*, учитеља из Барича, стр. 773; — г. *Васе Франићевића*, учитеља из Зајечара, стр. 876; — г-ђе *Леокасе Миловановићке*, учитељице из Сења, стр. 876; — г-ђе *Милице Милошевићке*, учитељице из Врела, стр. 877; — г-ђе *Милеве Богдановићке*, учитељице из Ниша, стр. 880; — г-ђе *Даринке Мијалковићке*, учитељице у Дубокој, стр. 882; — г-ђе *Милеве Дожудићке*, учитељице из Ниша, стр. 990; — г-ђе *Загорке Стојановићке*, учитељице у Књажевцу, стр. 991.

4) *Повратак у учитељску школу:*

Г. *Витомира Казимировића*, пређашњег учитеља у Јабучковцу, стр. 776; — г-ђе *Смиљке Костићке*, учитељице у пензији и заступнице учитељности у Нишу, стр. 777; — г. *Станка Петровића*, вршиоца учитељске дужности у Добром Долу, стр. 876, 879; — г. *Гаврила М. Адамовића*, полицјског писара среза ресавског, стр. 877; — г-ђе *Милеве Голубовићке*, учитељице у пензији, стр. 883; — г-ђе *Љубице Карамарковићке*, пређашње учитељице, стр. 1070; — г-ђе *Катарине Богдановићке*, учитељице у пензији, стр. 1071.

5) *Кривице наставника основних школа:*

Г. *Михаила Кијаметовића*, учитеља у Ристовцу, стр. 694; — г. *Илије Милосављевића*, учитеља из Грбнца, окр. крагујевачког, стр. 879, 881.

6) *Списи поднесени Главном Просветном Свезету:*

а) *уџбеници за средње школе:*

Историја Срба за ученике средњих школа од г. *Јована Ђорђевића*, професора, стр. 695; — *Општа Историја* од г. *Стевана Ловчевића*, директора у пензији, стр. 695, 880; — *Српска Читанка* за IV разред средњих школа од д-ра *Милана Шевића*, професора у пензији, стр. 695, 883; — *Физика* за III разред гимназије и реалке и за учитељске школе од г. *Миливоја Добросављевића*, професора, стр. 695, 696; — *Пантахиметар*, од *Николе Врсаловића*, професора, стр. 700—701, 774; — *Српска Грамагика* за I разред средњих школа, од г. *Милоша Ивковића*, професора, стр. 774—775; — *Латинска Грамагика* од г. д-ра *Николе Вулића*, ванр. проф. Универзитета, стр. 775, 778; — *Збирка образаца* од г. *Стевана Давидовића*, ред. проф. Војне Академије, стр. 775, 778; — *Геологија и Минералологија* за ученике средњих и стручних школа од г. г. д-ра *Влад. К. Петковића*, професора и *Милана К. Петковића*, секр. Мин. Просвете, стр. 778, 988, 1070; — *Латинска Читанка* од г. *Милана Ј. Мајзнера*, професора, стр. 778; — *Теорија правилног потног певања* од г. *Исидора Бајића*,

стр. 882; — *Географија I и II део* од г. Радосава Васовића, професора, стр. 987; — *Школа за виолину*, свеска I, од г. Влад. Р. Ђорђевића, вишег учитеља музике, стр. 988; — *Прва немачка вежбањка*, за I разред средњих школа, од г. Рудолфа Бикловића, професора пожаревачке гимназије, стр. 1070.

б) уџбеници за основне школе:

Геометријски облици за III и IV разред основне школе од г. Илије Н. Ђукановића, проф. и Мил. Н. Ђукановића, учитеља, стр. 695, 777, 1070; — *Карта Краљевине Србије* од г. Милорада Ракића, учитеља у Барошевцу, стр. 699; — *Карта Краљевине Србије* од г. Матеје Љујића, учитеља у Прњавици, стр. 989; — *Историја Српског Народа*, стр. 990, 991.

в) Списи намењени школама или школским књижицама или за поклањање ученицима основних, средњих и стручних школа:

Родољубиве песме од Вељка Петровића, стр. 698; — *О васпитању умном, моралном и телесном од Циенсера*, у преводу г. Ј. Миодраговића, стр. 698; — *Васпитање воље* од Ж. Пајо-а, у преводу Јована М. Јовановића, стр. 698; — *Срце* од Е. Амичиса у преводу С. Калика, стр. 698; — *Робинзон Крузе* у преводу Ј. Милојевића, стр. 698; — *Ђачко Здравље* од госп. Крсте Јонића, учитеља, стр. 772, 875; — *Обреновачка основна школа (1824—1904)* од г. Димитрија Стојановића, учитеља у Обреновцу, стр. 774; — *Мученици* од г-ђе Милене д-р Ж. Миладиновића, стр. 774; — *Зло и добро у нашем народу* од г. Жив. О. Дачића, управника Државне Штампарије, стр. 775; — *Лоза Неманића* у издању Друштва Кнегиње Љубице, стр. 776; — *Криштогамне болести жита у Србији* од г. Николе Рапојевића, професора из Београда, стр. 776; — *Целокупна дела Ђуре Јакшића* у издању књижевско-издавачког завода у Земуну *Напредак*, стр. 776, 883; — *Бранково Коло*, стр. 776; — *Хемлија свакидашњег живота* од професора Ласар-Кона у преводу г. Александра Крстића, професора, стр. 777; — *Четник* од г. д-ра Милоша Ђ. Поповића, лекара из Београда, стр. 875, 879; — *Војничка читанчица* за сваког војника, од г. Димитрија А. Пејовића, хонорарног професора, војног свештеника, стр. 875, 988; — *Кроз пустињу и прашуму* од Х. Сјенкјевића у преводу г. Милорада Јанковића, професора, стр. 876, 877; — *Разбибрига* од К. Ђ. Поп-Манића, стр. 876; — *Културна Педагогика* од г. Милоша Милошевића, проф., стр. 877, 991, 1070; — *Методика природних наука у народној школи* од г. Мих. Станојевића, учитеља из Београда, стр. 878; — *Здраво и болесно дете* од г. д-ра Слободана Рибникара, лекара из Београда, стр. 880, 988; — *Вардар*, календар Кола Српских Сестара, стр. 881; — *Дани и ноћи*, песме — Симе Пандуровића, стр. 883; — *Наш Божић* од г. Бор. Станковића, стр. 987; — *Carmina Selacho* од г. Драгеше Лазаревића, професора, стр. 991; — *Природа*, руски часопис, стр. 991; — *Златна књига за привредника*, стр. 1070.

г) Други предмети упућени Главном Просветном Савету

Главни Просветни Савет усваја реферат уредника Просветног Гласника г. д-ра Миливоја Н. Јовановића о Просветном Гласнику у 1911 и решава да се уређивање Листа продужи у истом правцу, стр. 694;

Главни Просветни Савет узима у разматрање суд за воду од г. д-ра Добривоја Гер. Поповића, лекара из Крагујевца, и доноси одлуку о њему, стр. 697, 878;

Главни Просветни Савет доноси одлуку о питомци Задужбине владике Вићентија Красојевића, Милице Красојевићевој, и у исто доба предлаже господину Министру да се Министарство ослободи ове задужбине, стр. 697, 878, 882;

Господин Министар тражи од Главног Просветног Савета, шаљући му 30 молби студената на Универзитету, да изврши избор питомаца који би на основу Правила о издавању помоћи студентима Филозофског факултета, добили државну помоћ, стр. 698, 702;

Господин Министар Просвете пита Савет да ли остаје при наставним програмима које је израдио 1901 године, или мисли да у њима треба учинити какве измене, стр. 700;

Главни Просветни Савет проучавао је и окончао Правила за благодјејанце у Учитељским Школама — екстерне и интерне — стр. 702, 771;

Господин Министар Просвете тражи од Гл. Пр. Савета да му предложи потребне измене у досадашњим правилима за полагање учитељског испита, стр. 772, 778, 883;

Господин Министар Просвете тражи од Гл. Просв. Савета мишљење о томе треба ли са обзиром на месне околности четвороразредну нижу гимназију у Лесковцу подићи на ступањ шесторазредне реалке, стр. 773, 989;

Господин Министар моли Гл. Пр. Савет да му кандидује лица која би могао одредити за своје изасланике на овогодишњим учитељским испитима у учитељским школама, стр. 877;

Господин Министар моли Главни Просветни Савет да му кандидује 150 наставника средњих и народних школа које би одредио за своје изасланике ради прегледа народних школа свршетком ове школске године, стр. 878, 884, 975, 990;

Господин Министар Просвете моли Гл. Пр. Савет да му кандидује лица која би могао одредити за своје изасланике на овогодишњим испитима зрелости и за преглед средњих школа, стр. 880—881, 988;

Господин Министар моли Гл. Просветни Савет за мишљење о томе да се настава Руског језика у гимназијама уведе у VI разреду са 3, а у VII и VIII разреду повећа са по једним часом недељно, стр. 883, 1065, 1066;

Господин Министар пита Гл. Просв. Савет којом сумом треба наградити г. *Софронија Симића*, професора, за књигу *Учство за предавање српског језика у приправном разреду наших утравквистичких школа*, стр. 884;

Господин Министар Просвете пита Гл. Просветни Савет за мишљење о награди г. д-ру Милану Шивићу, проф. у пензији, за III и IV део његове Читанке за средње школе, стр. 988;

Господин Министар Просвете тражи мишљење од Гл. Просв. Савета да ли би требало Смедеревску четвороразредну непотпуну гимназију подићи на ступањ шесторазредне, стр. 991;

Господин Министар Просвете моли Главни Просветни Савет да му на основу чл. 47. закона о средњим школама предложи потребне измене у Правилима за нижи и виши течајни испит, стр. 1065, 1066, 1067, 1068;

Господин Министар пита Главни Просветни Савет да ли би требало у Крушевцу и Ваљеву непотпуце шесторазредне гимназије претворити у потпуце, и отворити непотпуце четвороразредне у Горњем Милановцу и Лесковцу, стр. 1065;

Господин Министар Просвете моли Савет да у смислу 4. алинеје 56. члана закона о средњим школама пропише Уредбу о постављању стручних лица за хонорарне наставнике у средњим школама, стр. 1069;

Господин Министар Просвете моли Савет да по 1. алинеји чл. 53. закона о средњим школама пропише Правила о полагању приватних испита у државним средњим школама, стр. 1069;

Господин Министар Просвете моли Савет за мишљење о намери да по чл. 141. закона о средњим школама у наредној школској години изврши увођење женске дече у мушке државне гимназије у Зајечару, Неготину и Пироту, стр. 1069;

Господин Министар Просвете шаље на оцену Гл. Просветном Савету предлог директора зајечарске гимназије г. Николе Ракића, о настави природних наука у средњим школама, стр. 1072.

В) Реферати и извештаји о списима и другим предметима који су упућени Главном Просветном Савету

Г. г. *Максима Триковића*, *Славка Милића* и *Светислава Максимовића*, професора београдских гимназија, о књизи *Физика* за III разред гимназије и реалке и за Учитељске школе од г. Миливоја Добросављевића, проф., стр. 696;

Г. г. *Николе Лазича*, директора женске гимназије, *Радосава Васића*, проф. II беогр. гимназије, и *Ђорђа Јовановића*, учитеља из Београда, о *Картама Краљевине Србије* од г. Милорада Ракића, учитеља из Барошевца, стр. 698—700;

Г. г. д-р *М. Миланковића*, в. професора Универзитета и *Јосифа Ковачевића*, директора реалке у пензији, о *Пантахиметру* — општем брзомеру од г. Николе Врсаловића, проф. II београдске гимназије, стр. 700—701, 774;

Г. г. *Александра Белића*, проф. Универзитета, *Лазара Перовића*, професора IV гимназије и *Дим. Лазаревића* учитеља, о *Словенској Читанци* од г. Мих. Станојевића, учитеља из Београда, стр. 775;

Г. г. д-ра *Марка Лeko* и д-ра *Свет. П. Стевановића*, о књизи *Хемија свакидашњег живота* од професора Ласар-Кона у преводу г. Александра Кретића, професора, стр. 777;

Г. г. *Влад. Стојановића*, *Јов. Дравића* и д-ра *Миливоја Н. Јовановића*, професора, и *Мих. Стевановића*, учитеља о Геометријским облицима за III и IV р. основних школа од г. г. Илије и Милорада Н. Букановића, стр. 777; 1070;

Г. *Илије Н. Букановића*, професора о књизи „Збирка Образаца“ од г. Ст. Давидовића, проф., стр. 779;

Г. г. д-ра *Милоша Ђ. Поповића* и *Ђ. Јовановића* о књизи *Ђачко здравље* од г. Крете Јонића, учитеља, стр. 875;

Г. *Љубомира М. Протића*, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду о књизи *Кроз пустињу и праицу* од Х. Сјенкјевића у преводу г. Милорада Јанковића, професора, стр. 877;

Г. г. *Николе Лазика*, директора, и г. *Милана К. Петковића*, секр. Мин. Просвете, о књизи *Четник* од д-ра *Милоша Ђ. Поповића*, лекара из Београда, стр. 879;

Г. г. д-ра *Николе Вулића*, проф. Универзитета, *Свет. Максимовића* и *Милана С. Костића*, професора гимназије, о књизи *Општа Историја* од г. *Стевана Ловчевића*, директора у пензији, стр. 880;

Г. д-ра *Јована Скерлића*, проф. Универзитета, о *Делима Ђуре Јакшића* у издању књижевско-издавачког завода *Напредак*, стр. 883;

Г. г. *Стевана Веселиновића*, ректора Богословије Св. Саве, и *Мих. Станојевића*, учитеља, о књизи *Војничка Читанка* од г. *Дим. Пејовића*, свештеника, стр. 988;

Г. г. *Љуб. М. Протића*, управ. Ж. Учитељ. Школе, и д-ра *Милоша Ј. Поцовића*, лекара, о књизи *Здраво и болесно дете* од др. *Сл. Рибникара*, стр. 988;

Г. г. д-ра *Свет. П. Стевановића*, директора I Б. Гимназије и *Петра С. Павловића*, професора, о књизи *Геологија и Минералологија* од д-р *Влад. и Милана Петковића*, стр. 988;

Г. г. д-р *Јована Радоњића*, проф. Универзитета, *Љуб. М. Протића*, управитеља Жен. Учитељске Школе и *Дим. Соколовића*, учитеља, о рукописима *Историја Српског Народа*, који су поднесени на расписани стечај, стр. 990, 991;

Г. г. д-ра *Драгише Ђурића*, доцента Универзитета и *Светислава Максимовића*, професора гимназије, о књизи *Културна Педагогика* од г. *Милоша Милошевића*, професора, стр. 1070.

НАСТАВА И КУЛТУРА

1) *Кратка Историја Геологије* — *Јован М. Жујовић*, министар у пензији, стр. 703, 780;

2) *Припреме васпитањем за здравље и усрех* — *V. Rauchet, L'educateur moderne*, јули 1912 — *Влад. Т. Спасојевић*, професор Више Женске Школе у Београду, стр. 715;

3) *Поглед на историју Универзитета и медицинских факултета* — *В. Разумовски* — *Андра Гавриловић*, професор у пензији, стр. 795;

4) *Васпитање индивидуалности* — *Ellen Key* — *Влад. Т. Спасојевић*, професор В. Ж. Школе у Београду, стр. 809;

5) *Прве бодље* — слике из наставничког живота — *Ј.*, стр. 814;

6) *Ферменти и физиологија* — од д-ра *Ивана Ђаје*, доцента на Универзитету у Београду, стр. 886, 993;

7) *Уобразиља код наших сасвим малих* — *Ch. Jacquard, L'Education* бр. 3, 1912 — *Влад. Т. Спасојевић*, професор, стр. 899;

8) *Из школског живота* — из записника директора једне гимназије — д-р *Никола Ј. Петровић*, директор у пензији, стр. 914;

9) *Душа* — методичко предавање у основној школи — из *Le Volume* за 1912 год. — *Влад. Т. Спасојевић*, проф. В. Ж. Школе, стр. 1014;

10) *Из школског живота* — Педагошке рефлексије — *Р. С.* — *Влад. Т. Спасојевић*, проф. В. Ж. Школе, стр. 1025;

11) *Један на српском језику необјављен извор за познавање питања укинућа старе српске (црквене) патријаршије*, д-р *Милан Пећанац*, стр. 1073;

12) *Деца љубав према родитељима* — Le Volume — Влад. Т. Спасојевић, проф. В. Ж. Школе у Београду, стр. 1084;

13) *Независност и дисциплина* — L' éducateur moderne — Н. Г. — Влад. Т. Спасојевић, професор В. Ж. Школе у Београду, стр. 1101;

14) *Педагошке рефлексије* — Браће одговора — L' éducateur — Влад. Т. Спасојевић, стр. 1111.

Истраживања о првом бројању код деце — С. Непон — L' éducateur — Даринка Милосављевићева, наставница В. Ж. Школе, у Београду, стр. 1197;

Освојење знања; погрешке: лаж, нетрљивост — Le Volume — Влад. Т. Спасојевић, професор В. Ж. Школе, стр. 1211.

ШКОЛСКО И КУЛТУРНО КРЕТАЊЕ

а) Већи радови

1) *Оснивање и рад Васпитачке Задруге Треће Београдске Гимназије*, Урош Џонић, учитељ III Беогр. Гимназије, стр. 720, 829;

2) *Овогодишње прославе Св. Саве у стручним, средњим и вишим женским школама у Србији*, Јер. Новитовић, проф. чачанске гимназије, стр. 735;

3) *Педагошки семинари у баварским гимназијама*, Мил. Ј. Поповић, стр. 918;

4) *Да ли је потребно специјално образовање наставницима средњих школа*, В. Руцен — Р. Ј. Олавић, стр. 938;

5) *Нови саксонски школски закон* — L' éducation — Влад. Т. Спасојевић, проф. В. Ж. Школе, стр. 1027;

6) *Телесне казне у Француској* — L' éducation — Влад. Т. Спасојевић, стр. 1113;

7) *Телесне казне у Немачкој* — L' éducation — Влад. Т. Спасојевић, стр. 1115.

б) Мањи радови

Свеска за јули: — Родитељске заједнице, стр. 723; — Нови наставни план народних школа у Минхену, стр. 729; — Школска реформа, стр. 731; — Реформа наставе писања у Пруској, стр. 731; — Једна статистика о резултатима испита зрелости, стр. 732; — Настава живих језика, стр. 733; — Добар пример, стр. 733; — Много се говори, стр. 734; — Пресуни разреди, стр. 734; — Школски демократски програм, стр. 734; — Интелектуални рад удружења немачких учитеља, стр. 734;

Свеска за август: — Други интернационални конгрес за морално васпитање, стр. 833; — Лекарска инспекција по енглеским основним школама, стр. 833; — Буџет за основне школе у Лондону, стр. 833; — Социјална педагогија, стр. 833; — Нема учитеља, стр. 834; — Народна уједињења учитеља и слободна политика жена, стр. 834; — Професори треба да путују, стр. 834; — Индустијске школе у Немачкој, стр. 834; — Забрана Football-а у Баварској, стр. 835; — Трошкови Пруске у 1911 години за њезине школе за усавршавање, стр. 835; — Конгрес у Остенди, стр. 835; — Плате и пензије учитељске у Великом Војводству Баденском, стр. 835; — Нема више удатих учитељица, стр. 836; — Заштита деце и

младежи у Немачкој, стр. 836; — Немачке школске творевине у Петрограду, стр. 836; — Међународна календарска конференција стр. 837; — Словеначки учитељи, стр. 838; — Хрватски учитељски дом у Црквеници, стр. 838; — Школа за практична женска знања, стр. 838; — Чешки учитељски савез у Аустрији, стр. 838; — Педаго-психолошки институт у Минхену, стр. 839;

Свеска за септембар: — Професорско здравље, стр. 932; — Математичка настава, стр. 932; — Школе на чистом зраку, стр. 933; — Универзитетска аутономија у Шпанији, стр. 933; — Немачки институт за туђинце, стр. 935; — Дете и писмени састави, стр. 936; — Белгијска централна радничка организација за народно образовање, стр. 937; — Други немачки конгрес за проучавање и образовање омладине, стр. 937; — Међународна кинематографска конференција и изложба у Лондону, стр. 938;

Свеска за октобар: — Основна настава у Шпанији, њени недостатци, неодољиви проблеми, које треба одмах решити, стр. 1027; — Укидање раздавања награда, стр. 1030; — Средње школе у Енглеској и у туђини, стр. 1031; — Школска дисциплина, стр. 1032;

Свеска за новембар: Практична вредност класичних студија, стр. 1113; — Институт Жава Жака Русоа у Женеви, стр. 1117.

Свеска за декембар: Друштво Народног Спасења у Амстердаму, (стр. 1227; Нова уредба виших женских школа у Аустрији, стр. 1228; Коедукација у средњим школама у Виртембершкој, стр. 1232.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

1) Списи

Revue pédagogique, месечни часопис излази у Паризу у издању књижарнице Ch. Delagrave под руковођењем Louis Chuit-а приказује Влад. Т. Спасојевић, професор Више Женске Школе у Београду.

Свеска за јуни 1912, стр. 743—748;

Свеска за јули 1912, стр. 841—843;

Свеска за август 1912, стр. 942—946;

Свеска за септембар 1912, стр. 1034—1039;

Свеска за октобар 1912, стр. 1126—1128;

Свеска за новембар, свеска за декембар, стр. . . .

Наставник, лист Професорског Друштва, уредник Јеремија Живановић, професор, свеска 3, 4, 5 и 6 (март, април, мај, јуни) за 1912 год., приказ Влад. Т. Спасојевића, проф. В. Ж. Школе, стр. 843—848;

Светлост, илустровани месечни часопис, орган Друштва за школску хигијену и народно просвећивање. Уредник д-р Светозар Марковић, лекар, година V, свеска 1—3 за 1912 год. приказ Влад. Т. Спасојевића, проф. В. Ж. Школе, стр. 848—850;

Lehrer und Schüler, in ihrer Beziehung zueinander, Dr. Ludwig von Laak, Лајпциг, 1911, приказ Миливоја Ј. Поповића, професора Војне Академије, стр. 850;

Слободни децји састави — Freie Kinderaufsätze — Max Troll — Влад. Т. Спасојевић, професор В. Ж. Школе, стр. 1039;

Законски споменници српских држава средњег века, прикупно и уредио Стојан Новаковић — приказ Андре Гавриловића, проф. у пензији, стр. 1120—1126;

La coéducation — Les causes, ses effets, son avenir, S. Poolson, приказ Миливоја Поповића, проф. Војне Академије, стр. 1129—1132;

Koedukation an höheren Schulanstalten, Dr. Makensen — приказ Миливоја Ј. Поповића, проф. Војне Академије, стр. 1132—1133;

Internatserziehung — Dr. J. Klug — Приказ Миливоја Ј. Поповића, проф. Војне Академије, стр. стр. 1133—1135;

Вереници, од Александра Манциони — (Забавник Српске Књижевне Задруге) — приказ Јаше М. Продановића, проф. II беогр. гимназије, стр. 1233;

Принципи Метафизике, свеска I, други део, од д-ра Бранислава Петронијевића, проф. Универзитета, стр. 1243.

2) Друштва и установе

Професорско Друштво, стр. 748;

Друштво Просејета у Сарајеву, стр. 851—855.

3) Часописи

Стр. 749, 855, 1041, 1136, 1137, 1244.

4) Некролог

Henri Poinsaré, стр. 751;

W. Münch, стр. 855;

Софронје Симић, стр. 1138;

Др. Иван Лазаревић, стр. 1246.

5) Јавна захвалност

Стр. 753—754, 857, 946, 1042, 1137.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1912 год.

(ПРВА ПОЛОВИНА)

№ 15
2539

WWW.UHNLIB.RS

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
N. И Б. 2599

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГОДИНА XXXIII

(САДРЖАЈ ПРВЕ ПОЛОВИНЕ 1912 ГОДИНЕ)

УРЕДИО

Д-р Миливоје Н. Јовановић

У БЕОГРАДУ

ШТАМПА И ИЗДАЊЕ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ

1912

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

САРАДНИЦИ

- др. Влад. П. Петковић, професор Богословије Св. Саве ;
Влад. Т. Спасојевић, професор Више Женске Школе у Београду ;
Димитрије Пауновић, учитељ народне школе у Београду ;
др. Добр. Гер. Поповић, школски лекар у Крагујевцу ;
Иконија В. Симића, разредна учитељица В. Ж. Школе у Београду ;
Исидора Секулићева, наставница Више Женске Школе у Шапцу ;
Јован М. Жујовић, министар у пензији ;
Јован Канрга, професор II београдске гимназије ;
Лазар Р. Кнежевић, секретар Министарства Просвете ;
Љубомир М. Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду ;
Малиша Радовић, писар Академије Наука ;
Милан К. Петковић, секретар Министарства Просвете ;
др. Милош Шевић, професор у пензији ;
Миливоје Ј. Поповић, редовни професор Војне Академије ;
др. Милан Трифунац, стални доцент Универзитета ;
др. Нико Жујанић ;
др. Никола Ј. Петровић, управник Народног Позоришта у пензији ;
Павле Поповић, ванредни професор Универзитета ;
Петар М. Илић, професор гимназије у Крагујевцу ;
Риста Ј. Одавић, професор I београдске гимназије ;
др. Светомир Ристић, учитељ треће београдске гимназије ;
Урош Цонић, суплент III београдске гимназије ;
-

САДРЖАЈ ПРОСВЕТНОГ ГЛАСНИКА

ПРВА ПОЛОВИНА 1912 ГОДИНЕ

СВЕСКА I—VI

I СЛУЖБЕНИ ДЕО

А) Укази Његовога Величанства Краља Србије Петра I

1. *Одликовања*: стр. 1, 2, 3, 4, 5.
2. *Министарство Просвете и Црквених Послова*:
 - а) Оставка и постављење господина Министра просвете, стр. 1.
 - б) Постављења, стр. 121.
 - в) Унапређење, стр. 5.
3. *Универзитет*:
 - а) Постављења, стр. 5, 239, 335, 336.
4. *Народна Библиотека*:
 - а) Унапређење, стр. 551.
5. *Духовни Судови*:
 - а) Постављења чланова Великог Духовног Суда, стр. 6, 465.
 - б) Оставке, стр. 336, 456.
6. *Државна Архива*:

Постављење чланова Одбора, стр. 6.
7. *Државна Штампарија*:
 - а) Унапређење, стр. 6.
 - б) Пензионисање, стр. 240.
8. *Народно Позориште*:
 - а) Постављење, стр. 336.
 - б) Унапређење, стр. 6.
9. *Стручне Школе*:
 - а) Постављења, стр. 121, 239.
 - б) Премештаји, 121, 239.
10. *Средње Школе*:
 - а) Отварање средњих школа, стр. 551.
 - б) Постављења, стр. 7, 122, 240, 336.

- в) Премештаји, стр. 7, 122.
- г) Пензионовања, стр. 240, 551.
- д) Оставке, стр. 122, 240.

11. *Приватне Средње Школе:*

Четвороразредна приватна гимназија у Свилајинцу подигнута на шесторазредну, стр. 366.

11. *Школски надзорници:*

Постављења школских надзорника, стр. 8, 122.

В) Претписи Господина Министра Просвете и Црквених Послова

1. *Средње Школе:*

- а) Постављења редовних наставника, стр. 8, 9, 10, 241, 458.
- б) Постављења хонорарних наставника, стр. 8, 9, 10, 241, 558
- в) Премештаји, стр. 8, 9.
- г) Уважење оставке, стр. 458.
- д) Периодске повишице, стр. 241, 337, 459, 558.
- ђ) Одсуствовања, стр. 127, 241, 337, 458, 559.
- е) Казна, стр. 242.
- ж) Умрли наставници, стр. 459.
- з) Пензионовања, стр. 559.

2. *Народне Школе:*

- а) Одликовања, стр. 459.
- б) Отварање нових народних школа и одељења, стр. 465.
- в) Постављења, стр. 122, 242, 337, 459, 561.
- г) Разрешења, стр. 126, 243, 339, 462, 565.
- д) Уважења оставке, стр. 244, 339, 565.
- ђ) Периодске повишице, стр. 244, 459, 564.
- е) Одсуствовања, стр. 13—16, 127—128, 245—246, 339—340, 462—465, 566—558.
- ж) Промена презимена, стр. 129, 247, 341, 462, 569.
- з) Пензионовања, стр. 247, 341, 462.
- и) Казне, стр. 248, 341, 465.
- ј) Умрли наставници, стр. 129, 248, 570.
- к) Распуштања школа, стр. 128, 247, 341, 465, 569.

3. *Изасланици господина Министра Просвете и Црквених Послова за преглед средњих школа у школској 1911/12 год., стр. 456;*

4. *Изасланици господина Министра Просвете и Црквених Послова за преглед народних школа у школској 1911/12 год., стр. 552;*

5. *Универзитетске власти за школску 1912/13 годину, стр. 680.*

Расписи Господина Министра Просвете и Црквених Послова

Расписом:

ПБр. 24297 од 15-XII-911 — наређује се да директори средњих школа наплаћују за дупликат сведочанства поред таксе у маркама и (10) десет динара у новцу, стр. 10;

ПБр. 24504 од 17-XII-911 — наређује се да школски лекар врши преглед све школске деце, нарочито у нижим разредима, *бар двапут не-*

дељно, и препоручује се шта треба радити с болесним ученицима, и кад је школа распуштена, стр. 10;

ПБр. 430 од 8-I-912 — препоручује се да се за наставничке и ученичке књижнице, средњих и стручних школа као и за читаонице и књижнице њихове околине, набављају сва издања Матице Српске, Матице Хрватске и Друштва хрватских књижевника. Скреће се нарочита пажња на лист *Savremenik* и коло *Savremenik hrvatskih pisaca*, што издаје поменуто Друштво хрватских књижевника, стр. 11;

ПБр. 1533 од 24-I-912 — наређује се како ће се и коме одсад давати благодетељање по средњим школама, на основу нових правила, и по том одређује се број благодетељачких места у свакој средњој школи, стр. 12;

ПБр. 6406 од 9-IV-912 — скреће се пажња на важност Бележнице и Разреднице по средњим школама, и наређује се да се по њима безусловно ради и даље, и да разредна већа по средњим школама врше своје дужности како је то законом прописано, стр. 346;

ПБр. 7234 од 10-IV-912 — препоручује се старешинама средњих и стручних школа да убудуће не задржавају ученицима сведочанства за дугове неплаћене у грађанству, 347;

ПБр. 7254 од 16-IV-912 — наређује се да се при извршавању екскурзија руководи овим начелом: да се најпре упозна околина, па онда даљи крајеви отаџбине, па тек онда и земље ван Краљевине Србије; ученике нижих разреда водити у околину на полудневне и дневне екскурзије, а старијих по Србији, стр. 348;

ПБр. 7407 од 20-IV-912 — наређује се како ће се од сад вршити награђивање одличних и врло добрих ученика по средњим школама, и како се и које се књиге могу набављати и давати, стр. 349;

ПБр. 8818 од 10-V-912 — наређује се да се од сад годишњи школски извештаји штампају на хартији којој би била ширина 12, а дужина 18 сантиметара, стр. 465;

ПБр. 9339 од 11-V-912 — наређује се да се од сад приватни ученици могу примати на испит једино у државним средњим школама, стр. 465;

ПБр. 9901 од 24-V-912 — наређује се да се поступа на овогодишњем испиту зрелости по изменама учињеним у Правилима о испиту зрелости у гимназијама и реалкама (чл. 12 и чл. 13), стр. 570;

ПБр. 10377 од 1-VI-912 — скреће се пажња Окружним Скупштинама да одреде што већу суму за откуп појединих списа и радова, који су изложени на IV југословенској изложби у Београду, стр. 571.

Одобрени уџбеници, одобрене књиге и часописи за школске књижнице и књиге за поклањање ученицима о испитима

Господин Министар одобрио је одлуком:

ПБр. 24693/911 од 3 јануара 1912 — *Пчеларство* од г. Милана В. Поповића, свештеника из Жељевице, стр. 19;

ПБр. 368 од 9 јануара 1912 — *Поступак у рачунској настави за I разред основне школе* од г. Милоша Попаре, учитеља из Сарајева, стр. 19;

ПБр. 1478 од 24 јануара 1912 — *Смрт Смаил-аге Ченгића* као четврта књига у збирци *Одабрана дела за школу* у издању д-ра Тихомира Остојића, стр. 19;

ПБр. 4634 од 16 марта 1912 — *Зло и добро у нашем народу* од г. Живојина Дачића, управника Државне Штампарије, стр. 348;

ПБр. 4584 од 17 марта 1912 — *Мученици* од г-ђе Милене д-ра Жарка Миладиновића из Руме, стр. 343;

ПБр. 4586 од 17 марта 1912 — *Обреновачка основна школа* од г. Димитрија Стојановића, учитеља из Обреновца, стр. 343;

ПБр. 4631 од 16 марта 1912 — *Бранково Коло*, часопис који излази у Сремским Карловцима, стр. 344;

ПБр. 4633 од 16 марта 1912 — *Криптогамске болести жита у Србији* од г. Николе Ранојевића, професора у Београду, стр. 343;

ПБр. 5159 од 18 марта 1912 — *Хемија свакидашњег живота* од проф. д-р Ласара Кона у преводу г. Александра Крстића, професора, стр. 344;

ПБр. 5466 од 23 марта 1912 — *Збирка образаца из ниже и више математике* од г. Стевана Давидовића, професора Војне Академије, стр. 344;

ПБр. 5634 од 28 марта 1912 — *Бачко Здравље* од г. Крсте Јонића учитеља из Београда, стр. 344;

ПБр. 5640 од 28 марта 1912 — *Кроз пустињу и прашуму* од Хенрика Сенкјевића у преводу г. Милорада Јанковића, професора из Београда, стр. 344;

ПБр. 7349 од 20 априла 1912 — *Четник* од г. д-ра Милоша Ђ. Поповића, лекара из Београда, стр. 344;

ПБр 8706 од 8 маја 1912 — *Целокуина дела Буре Јакшића* у издању књижарско-издавачког завода „Напредак“ у Земуну, стр. 469.

ПБр. 10165 од 29 маја 1912 — *Здрavo и болесно дете* од г. д-ра Слободана Рибникара, лекара из Београда, стр. 574;

ПБр. 10166 од 29 маја 1912 — *Наш Божић* од г. Борисава Станковића, стр. 574;

ПБр. 10755 од 6 јуна 1912 — *Школа за виолину* од г. Влад. Р. Борђевића, вишег учитеља музике у јагодинској учитељској школи, стр. 574.

Одлуке Господина Министра Просвете и Црквених Послова

Господин Министар својом одлуком:

ПБр. 2196 од 8-II-912 — потврдио је Арсу Поповића, учитеља у Ревковцу, Јову Милијевића, учитеља у Јагодини, Новака Тоскића, учитеља у Свилајинцу, Милоша Стојановића, учитеља у Ћуприји, за преглед рада у вечерњим курсевима у округу моравском, стр. 129;

ПБр. 2210 од 8-II-912 — одобрава отварање недељно празничне школе за неписмене у Туларима (окр. топлички), стр. 129;

ПБр. 2633 од 13-II-912 — одобрава отварање курса за неписмене девојке у Крћеву (окр. смедеревски), стр. 129;

ПБр. 1761 од 13-I-912 — одобрава да се у Бору (топлички) отвори приватно децје забавиште и четвороразредна приватна основна школа за мушку и женску децу француских држављана, прописујући и предмете који се морају учити, стр. 129;

ПБр. 2748 од 21-II-912 — одлучује да се д-р Миливоју Јовановићу, уреднику Просветног Гласника, дода као помоћник за уређивање службенога дела и библиографије секретар Министарства Просвете г. Лазар Р. Кнежевић, стр. 342;

ПБр. 2324 од 7-II-912 — одобрава *Живки Радосављевићеве*, учитељици у Белом Пољу (руднички), да у својој школи за неписмене девојке може радити, сем недеље и празника, још и петком, стр. 342;

ПБр. 3967 од-III-912 — наређује да се дода чл. 8 правила о издавању и уређивању „Српских Новина“ од 21 новембра 1896 ПБр. 27193,

ова одредба: „Под службеним рукописима не разумеју се огласи сасвим приватне природе, као што су огласи о заштити трговачких и индустријских жигова и марака, о изгубљеним стварима, о протоколисању фирма и њима слични. Такви огласи, и ако послани преко државних власти, плаћају таксу по Правилнику за штампање приватних огласа, према величини самота текста“, стр. 343;

ПБр. 3661 од 3-III-912 — одобрава да се за ову годину приход од рудничког фонда Државне Штампарије, употреби на инвалидску помоћ радницима Државне Штампарије, стр. 343.

ПБр. 5161 од 16-III-912 — одлучује да би се Правила о полагању учитељског испита из језика у средњим школама од 1 јула 1900 год. ПБр. 6416, довела у сагласност са законом о средњим школама, г. Министар просвете и црквених послова одлучио је, да се изостави други део чл. 1 Правила, почев од речи: „и провела најмање четири године...“ на све до краја, а испред речи „средњу школу“ да се уметне: „најмање“. Тако ће 1 члан поменутих Правила у будуће гласити: „Учитељски испит из латинског с грчким немачког или француског језика могу полагати она лица, која су у Србији или на страни свршила најмање средњу школу и положила испит зрелости“, стр. 343;

ПБр. 5444 од 23-III-912 — одобрава г-ђци Надежди Петровићевој, наставници женске гимназије у Београду, да може отворити летњи курс за сликање у слободном зраку — *plein-air*, стр. 343;

ПБр. 3826 од 28-II-912 — одређује Лазара Јанковића, учитеља из Ниша, да прегледа рад и изврши испит у средској продужној школи у Житковцу, округа нишког, стр. 343;

ПБр. 4089 од 3-III-912 — одређује школског надзорника за срезове: пожаревачки, рамски, звишки и голубачки, да изврши ревизију у продужним школама своје области, у току марта месеца, стр. 343;

ПБр. 5098 од 16-III-012 — одобрава Наталији Костићки, учитељици у Лугавчини, округа смедеревског, да отвори школу за неписмене девојке, стр. 343;

ПБр. 3735 од 14-III-912 — одређује Николу Живковића, учитеља из Зајечара, да изврши преглед и испит у школи за неписмене у Николичеву, округа тимочког, стр. 343;

ПБр. 5583 од 23-III-912 — одређује Милана Арањеловића, учитеља из Београда, да изврши преглед и испит у школи за неписмене у Обреновцу (окр. ваљевски), стр. 343;

ПБр. 5156 од 17-III-912 — одобрава у начелу да се откупљене књиге Српске Књижевне Задруге уступају Културној Лиги, но с тим да се Лига сваки пут обрати Министарству са списком књига које јој буду требале, пошто се о расхоровању тих књига води евиденција у Министарству Просвете, стр. 467;

ПБр. 6225 од 9-IV-1912 — одређује г. Стевана Нешића, професора Крагујевачке гимназије, за свога изасланика да прегледа рад г-це Живке Радосављевићеве у школи за неписмене девојке у Белом Пољу (руднички), стр. 468;

ПБр. 6219 од 9-IV-1912 — одређује г. Глигорија Х. Ташковића, професора Ваљевске гимназије, за свог изасланика да прегледа рад Рад. П. Кирића у вечерњој школи за неписмене младиће у Причевићу (ваљевски), стр. 468;

ПБр. 5449 од 11-IV-1912 — одређује у комисију за полагање професорског испита из групе: Практично Богословље, Св. Писмо, Црквена Књижевност, Словенски и Руски језик: Њ. П. епископа нишког Доментијана као председника, а као чланове г. г. Павла Швабића, професора Богословије, протопрезвитера Добросава Ковачевића, професора Богословије, др. Јована Максимовића, професора I гимназије, и Ристу Ј. Одавића, професора I гимназије, стр. 468;

ПБр. 6738 од 14-IV-1912 — одређује у комисију за полагање учитељског испита г. Дамњану пл. Божићу, апсолвираном философу, за председника и испитивача за латински и грчки језик г. др. Василија Ђерића, в. професора Универзитета, за педагогику и методику г. др. Стевана Окановића, професора Ж. Уч. Школе, и за српски језик и књижевност г. Гаврила Јовановића, професора I београдске гимназије, стр. 468;

ПБр. 7524 од 22-IV-1912 — одобрава да се Олги Стефановићевој, ученици Минхенске Музичке Академије, издаје по 120 динара месечно од 1 маја 1912 до 1 маја 1913 године ради изучавања драмског певања, под условом да по повратку проведе најмање годину дана као чланица Народног Позоришта, стр. 468;

ПБр. 7338 од 19-IV-1912 — одлучује да се школа у Брусници од сада зове Горњо-Милановачка сеоска школа, и да у састав њене општине уђу сва она села која су до сада сачињавала брусничку школску општину, стр. 468;

ПБр. 7690 од 26-IV-1912 — одобрава отварање курса за неписмене на Рашкој, стр. 468;

ПБр. 3642 од 5-V-1912 — одређује да прегледају и инвентарису *Змајеву* заоставштину г. г. Павле Поповић и др. Јов. Скерлић, ванр. професори Универзитета, и др. Милоје Васић, чувар Н. Музеја, стр. 468;

ПБр. 7644 од 25-IV-1912 — одређује за изасланика у школи за неписмене девојке у Орашцу (крагујевачки) г. Милана Костића, професора III гимназије, стр. 468;

ПБр. 8742 од 7-V-1912 — одобрава да се из државне готовине на основи чл. 13 Финансиског Закона за 1912 годину, изда из државне готовине као помоћ приватним средњим школама сума од 16.600 динара, и то: приватним гимназијама у Књажевцу, Краљеву и Прокупљу по 3000 динара, приватној гимназији у Свилајци 2000 динара, приватни гимназијама у Алексинцу, Неготину, Зајечару и Пироту по 1000 динара, и приватним гимназијама у Чачку и Нишу по 800 динара, стр. 572;

ПБр. 8541 од 9-V-1912 — одобрава да цена *шестој* књизи Преписка В. Ст. Караџића буде 12 динара, стр. 572;

ПБр. 8027 од 1-V-1912 — одредио је Миладина Ђерамилца, учитеља из Кусатка, за изасланика за преглед школе за неписмене девојке у Селевцу (смедеревски), стр. 572;

ПБр. 9238 од 12-V-1912 — одобрава Драгомиру Димитријевићу, учитељу из Рама (пожаревачки), да може иступити из учитељске службе и иступити у другу, стр. 572;

ПБр. 9204 од 12-V-1912 — одобрио је да се села Таково и Црвена Јабука (ваљевски) одвоје у засебну школску општину, која ће се звати „Таковска школска општина“, и да врељанску школску општину сачињавају од сада села: Врело, Совљак и Брезовица, стр. 572;

ПБр. 9291 од 18-V-1912 — одобрава да се Софронију Симићу, професору, изда 500 динара награде за „Упуство за предавање српског језика у утаквистичким школама“, стр. 572;

ПБр. 8835 од 19-V-V-1912 — одобрава да се измењени уџбеник Стев. Ловчевића — Општа Историја за ниже разреде средњих школа — штампа у онолико примерака колико ће бити довољно за садашњу петогодишњу периоду, и да се г. Ловчевићу, према одлуци Главног Просветног Савета, изда за учињене измене 1000 динара, а на име хонорара др. Н. Вулићу, Свет. Максимовићу и Мил. А. Костићу за реферисање 90 динара, стр. 572;

ПБр. 5281 од 21-V-1912 — одобрава да се *Општи брзомер* Н. Врсаловића, набави за физичке кабинете потпуних гимназија, Реалке, Богословије и свих учитељских школа, стр. 572;

ЦБр. 9719 од 22-V-1912 — одобрава да се г. Васи Стајићу, професору Српске Учитељске Школе у Сомбору, стави на расположење 1000 комада „Споменице Професорског Друштва“ и 200 комада „Како моји живе“ од Ж. О. Дачића, стр. 572;

ПБр. 9006 од 26-V-1912 — одобрава да се на продужење откопавања римског кастела код Стојника, које је поверено г. др. Николи Вулићу, ванредном професору Универзитета, у овој години може утрошити до 5000 — пет хиљада динара, под истим обавезама према Народном Музеју као и у прошлој години, стр. 573;

ПБр. 8545 од 28 маја 1912 — одобрава г. др. Влад. Р. Петковићу, помоћнику чувара Народног Музеја, да под изложеним условима приступи извршењу радова на испитивању старих црква српских у Старој Србији и Македонији и на ископавању Царичина града код Лебана. За ове послове моћи ће утрошити до 5000 — пет хиљада динара под погодбом остварења предузетих радова, стр. 573;

ПБр. 9955 од 27-V-1912 — одобрава да се школи за малолетне осуђенике изда, као награда Министарства Просвете, по 20 примерака: Споменица Професорског Друштва, Српске Одабране јуначке песме и Како моји живе, стр. 573;

ПБр. 10509 од 3-VI-1912 — одређује г. Бошка Савића, професора IV гимназије, да у Јагодинској гимназији изврши ислеђење по тужби једног ученичког родитеља, стр. 573;

ПБр. 10550 од 7-VI-1912 — одређује за свога изасланика на испиту у Уметничко-Занатској школи г. Бранка Таназевића, доцента Универзитета, стр. 573;

ПБр. 10648 од 6-VI-1912 — одобрава да се ученици Учитељске Школе у Неготину распусте чим сврше годишње испите, стр. 573;

ПБр. 8621 од 6-VI-1912 — за израду правила и упутства за Јавне библиотеке одређује г.г.: Саву Урошевића, професора Универзитета и председника Културне Лиге, Јована Томића, библиотекара Народне Библиотеке, и др. Михаила Поповића, помоћника библиотекара Народне Библиотеке, стр. 573;

ПБр. 10138 од 5-VI-1912 — за свога изасланика на испиту у Српској Музичкој Школи одређује г. др. Тихомира Ђорђевића, доцента Универзитета, стр. 573;

ПБр. 9865 од 6-VI-1912 — одобрио је да се књига III Српска Читанка од др. М. Шевића може прештампати без икаквих измена у оноликом броју примерака колико је довољно за петогодишњу периоду, стр. 573;

ПБр. 8899 од 11-VI-1912 — одобрио је одлуку Архиепископског Сабора о избору Драгољуба Ј. Илића за питомца стр. 573;

ПБр. 2018 од 23-II-1912 — одобрио је да се општини тополској, за грађење основне школе, учини позајмица из школског фонда у 16.000 динара, с тим да општина врати тај новац у року од 10 година са 3% интереса, стр. 573;

ПБр. 11185 од 3-VII-1912 — одобрава да се приватној гимназији у Куирији изда на име помоћи за ову годину 1800 динара, стр. 573;

Правила која је одобрио Господин Министар Просвете и Црквених Послова

Господин Министар одлуком:

ПБр. 1407 од 18 јануара 1912 — одобрио је *Правила о благодејанцима средњих школа*, стр. 17.

ПБр. 1491 од 23 јануара 1912 — одобрио је *Правила о издавању помоћи студентима философског факултета на Универзитету у Београду*, стр. 16.

Извештаји поднесени Господину Министру Просвете и Црквених Послова

Извештај о првом испиту зрелости у Богословији Св. Саве 1909 године — др. Чедомиљ Митровић, ванредни професор Универзитета, стр. 20;

Извештај о испиту зрелости у Богословији Св. Саве 1911 године — др. Чедомиљ Митровић, ванредни професор Универзитета, стр. 129;

Извештај о Универзитету за школску 1910/11 годину — др. Богдан Гавриловић, ректор Универзитета, стр. 349;

Извештај о Народној Библиотеци за 1911 годину — Јован Н. Томић, библиотекар Народне Библиотеке, стр. 469;

Извештај о Државној Архиви за 1910 и 1911 годину — др. Божидар Прокић, државни архивар, стр. 474;

Извештај о V конгресу Друштва за експерименталну психологију који је држан у Берлину од 2—8 априла о. г. — др. Борислав Лоренц, професор II београдске гимназије, стр. 478;

Извештај Благајне бачке трисезе за 1911 годину — стр. 481.

II РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

А) Записници редовних састанака

Записник 1049 састанка (11 августа 1911) стр. 26; — записник 1050 састанка (7 септембра 1911) стр. 29; — записник 1051 састанка (16 септембра 1911) стр. 135; — записник 1052 састанка (30 септембра 1911) стр. 250; — записник 1053 састанка (12 октобра 1911) стр. 255; — записник 1054 састанка (2 новембра 1911) стр. 354; — записник 1055 састанка (4 новембра 1911) стр. 357; — записник 1056 састанка (9 новембра 1911) стр. 358; — записник 1057 састанка (23 новембра 1911) стр. 359; — записник 1058 састанка (7 децембра 1911) стр. 482; — записник 1059 са-

станка (14 децембра 1911) стр. 485; — записник 1060 састанка (21 децембра 1911) стр. 490; — записник 1061 састанка (4 јануара 1912) стр. 575; — записник 1062 састанка (20 јануара 1912) стр. 576; — записник 1063 састанка (25 јануара 1912) стр. 584.

В) Одлуке Главнога Просветног Савета

1) Квалификације наставника средњих школа:

Г. *Љубомира Ивановића*, академског сликара, за учитеља вештина у средњој школи, стр. 27, 31; — г. *Љубомира Црниловића*, свршеног ученика академије сликарских уметности, за учитеља вештина у средњој школи, стр. 28, 31; — г-ђе *Зорке Несторовићке*, наставнице В. Ж. Школе, за разредну учитељицу, стр. 28, 138; — г. *Миха Маринковића*, академског сликара, за учитеља цртања у средњим школама, стр. 29, 251; — г. *Јована Ружичке*, наставника српске музичке школе, за учитеља музике у средњим школама, стр. 30, 250; — г. *Косте Страјнића*, суплента загребачке реалне гимназије, за учитеља цртања, стр. 30, 251; — г. *Боривоја Стевановића*, сликара, за учитеља цртања, стр. 30, 251; — г-ђе *Даринке Ковачевићеве*, за учитељицу музике у средњим школама, стр. 30; — г-ђе *Зорке Радосављевићеве*, за учитељицу цртања, стр. 137, 356; — г. *Миливоја Милчића*, свршеног студента Лазаревског института у Русији, за наставника у средњим или стручним школама, стр. 138, 256; — г-ђе *Даринке Ковачевићеве*, свршене ученице српске музичке школе, за наставницу музике у средњим школама, стр. 250, 356; — г. *Милоша Магазиновића*, кандидата богословије, за суплента Богословије или средње школе, стр. 251, 356; — г-ђе *Станиславе Богдановићеве*, испитане наставнице вештина, за учитељицу вештина у В. Ж. Школи, стр. 255, 356; — г-ђе *Драгиње Мишићеве*, учитељице гимнастике, за класну учитељицу, стр. 356.

2) Квалификације наставника основних школа:

Г-ђе *Милице Отроковићеве*, за сталну учитељицу, стр. 136; — г-ђе *Данице Радосављевићеве*, учитељице у Крчмару, за сталну учитељицу, стр. 356, 359; — г. *Александра Стојановића*, пређашњег наставника гимназије, за сталног учитеља народних школа, стр. 577.

3) Пензионисање наставника основних школа:

Г-ђе *Анке Ристићке*, учитељице у Бучју, стр. 28; — г-ђе *Милице Љубеновићке*, учитељице у Грделици, стр. 28; — г-ђе *Стане Илићке*, учитељице из Крагујевца, стр. 135; — г-ђе *Живке Балгићке*, учитељице из Пирота, стр. 135; — г-ђе *Ружице Јокановићке*, учитељице у Београду, стр. 250; — г-ђе *Катарине Ристићке*, учитељице у Сараорцима, стр. 255; — г-ђе *Милице С. Обрадовићеве*, на Оридју, стр. 354; — г. *Танасија Костића*, учитеља у Миријеву, стр. 488; — г-ђе *Милеве Богдановићке*, учитељице из Ниша, стр. 499; — г-ђе *Босиљке Крстићке*, учитељице у Турији, стр. 491; — г-ђе *Станије Пауновићке*, учитељице у Јошаници, стр. 584.

4) Повратак у учитељску школу:

г. *Витомира Казимировића*, пређ. учитеља у Јабуковцу, стр. 585.

5) Кривице наставника основних школа:

Г. *Милутина Ралетића*, учитеља из Даросаве, окр. београдског, стр. 135, 255; — г. *Михаила Кијаметовића*, учитеља из Ристовца, стр. 485, 584.

6) *Списи поднесени Главном Просветном Свету:*а) *учбеници за средње школе:*

Логаритамске таблице г. Стевана Давидовића, проф. Војне Академије, стр. 26; — *Пантахиметрија или општи брзомер* од г. Николе Врсаловића, проф. стр. 27; — *Физика за III разред гимназија и реалака и учитељске школе* од г. Миливоја Добросављевића, проф. из Крушевца, стр. 27; — *Карта Краљевине Србије, размера 1 : 1000000* од г. Драгутина Ј. Дерока, проф., стр. 31; — *Немачка читанка за II и III разред* од г. г. Милоша Трифунци, доцента и Јована Кангрге, проф. стр. 137. 482; — *Зоологија, учбеник за више разреде средњих и стручних школа* од г. Свет. Матића, проф., стр. 253, 577; — *Карта Србије и Црне Горе* од г. др. Јов. Цвијића, проф., стр. 254; — *Карта Балканског Полуострва*, од г. Светозара Томића, проф. стр. 355, 585; — *Читанка за II и III разред* од г. др. Милана Шевића, проф., стр. 256, 356; — *Историја Српског Народа за I и II разред сред. школа* од г. Јована Ђорђевића, проф., стр. 485; — *Латинска граматика* од г. др. Николе Вулића, проф. стр. 486.

б) *учбеници за основне школе:*

Рачуница с рачунским задацима, VII издање, од г. Дим. Стојановића, учитеља, стр. 26; — *Рачунски задаци за II разред основних школа* од г. г. Милорада и Илије Ђукановића, стр. 29; — *Историја Српског Народа за IV разред основне школе* од г. Михаила Миладиновића, проф. стр. 136; — *Читанка за II, III и IV раз.* од г. г. Љуб. М. Протића и Влад. Стојановића, стр. 257; — *Карта Краљевине Србије* од Милорада Ракића, учитеља, стр. 354; — *Поступак у рачуноској настави за I разред основне школе* од г. Милоша Попаре, учит., стр. 486, 491; — *Геометријски облици за III и IV разред основне школе* од г. г. Милорада и Илије Ђукановића, стр. 585. — *Поуке за домаћице*, од г-ђе Љ. Железовскове, стр. 256, 487; — *Поуке за домаћице* од г-ђе Милице Подградскове, учитељице, стр. 489.

в) *Списи намењени школама или школским књижницама или за поклањање ученицима основних, средњих и стручних школа:*

Мученици од г-ђе Милене Ж. Миладиновића из Руме, стр. 27; — *Ослободиоци Србије* од г. Ђорђа Којића, учитеља, стр. 28, 355; — *Дечја књижевност* од г. д-ра Милана Шевића, проф., стр. 137, 251; — *Одабрана дела за школу: Књижевност* од Богдана Поповића, проф., стр. 254; — *Етнологија*, д-ра Хајриха Шурце, у преводу д-р Тих. Ђорђевића, доцента, стр. 254; — *Свети Сава у песмама* од г. Ивана Мартиновића, умировљеног учитеља, стр. 355, 359; — *Српски стрелац*, лист Српског Стрелачког Савеза, стр. 485; — *Пчеларство* од г. Милана Поповића, свештеника, стр. 486; — *Српска Школа*, лист Српског Учитељског Удружења, стр. 488; — *Културна педагогија* од г. Милоша Милошевића, професора, стр. 492, 583; — *Смрт Смаил Аге Ченгића* из колекције Одабрана дела за школу од д-р Тих. Ђорђевића, стр. 577.

7) *Други предмети упућени Главном Просветном Савету*

Господин Министар тражи мишљење од Гл. Пр. Савета, како се има сматрати сведочанство Милоша Станковића, о положеном испиту из VII разреда, стр. 27;

Господин Министар пита: да ли се може сматрати да учитељи у местима где владају језиковне тешкоће, који су радили целе године и у своме

и у туђем одељењу са одличним оценама, имају права на награду по члану 40 закона о основним школама, стр. 28;

Питање Господина Министра: да ли услед прекомерног броја ученика у Крагујевачкој Гимназији треба из ње издвојити извесна одељења у засебну нижу гимназију, стр. 29;

Предлог да се Државној Штампарији повери издање књижнице одабраних дела српске књижевности за потребу ученика средњих школа, стр. 136;

Господин Министар тражи мишљење по молби Централне Управе Олимпијског Клуба која моли за одобрење да се у свакој сеоској и среској основној школи могу образовати Олимпијски Клубови, стр. 255;

Господин Министар тражи мишљење: да ли се у смислу чл. 63 закона о средњим школама може поставити за вишег учитеља вештина сулент који је као такав служио у средњој школи више од две године и положио учитељски испит, стр. 256;

Питање о квалификацијама г. Јована Јовановића, административног чиновника Мин. Војног, стр. 354, 491;

Господин Министар тражи да се израде потребна упутства и план за полагање испита за учитељице женског рада, стр. 355;

Господин Министар тражи мишљење: како треба поступати у примени члана 132 закона о средњим школама, када се испитивачи главних предмета не сложе у оцени кандидатових подобности, стр. 357;

Господин Министар Просвете тражи мишљење Главног Просветног Савета о пројекту закона о преуређењу Министарства Просвете, стр. 357, 358, 359, 483;

Питање: колико треба хонорисати рад око уређивања Државног Календара, стр. 358;

Господин Министар Просвете тражи мишљење: како и на којој основи треба решити питање о издавању књига писцима уџбеника државног издања, стр. 359;

Господин Министар, тражи мишљење о суду за воду од г. д-ра Добривоја Г. Поповића, лекара из Крагујевца, стр. 486;

Господин Министар: тражи мишљење да ли г. Јовану Поповићу, професору учитељске школе у Неготину, треба урачунати за периодску повишицу и годину, које је као учитељ основне школе, добио слабу оцену, стр. 486, 583;

Господин Министар, тражи да се подвргну прегледу и измени правила за полагање испита вештина у средњим школама, стр. 489;

Господин Министар тражи: да Просветни Савет одреди тежа учитељска места, да их подели у категорије, стр. 491, 584;

Тражи мишљење: о квалификацијама г. Јована Викторовића, апотекарског помоћника, стр. 491, 577;

Господин Министар: шаље на преглед Правила о благодејанцима у средњим школама, стр. 571;

Господин Министар тражи: да Просветни Савет избере питомце задужбине владике Вићентија Красојевића, стр. 584.

В) Реферати и извештаји о списима и другим предметима који су упућени Главном Просветном Савету

Г. Јаше Продановића, проф. II Београдске Гимназије, о књизи *Дечја Књижевност* од г. д-ра Милана Шивића, проф. у пензији, стр. 251;

Г. г. Влад. Стојановића, професора, Ђорђа Којића и Мих. Станојевића, учитеља, о Рачуници за II разред основне школе од г. г. Милутина Станковића и Дим. Пауновића, учитеља, стр. 252;

г. г. д-ра Јована Скерлића, проф. Универзитета и д-ра Душана Рајчића, референта Мин. Просвете, о књизи Етнологија од д-ра Хајнриха Шурце, у преводу г. д-ра Тих. Ђорђевића, доцента, стр. 254;

г. г. Миливоја Ј. Поповића, и д-ра Миливоја Н. Јовановића, о немачким читанкама за II и III разред од г. г. д-ра Милоша Трифунца и Јована Кангре, стр. 482;

г. г. Миливоја Поповића, Свет. Максимовића, Милана Мајзнера, о Латинској Граматици д-ра Николе Вулића, проф. Универзитета, стр. 486;

г. Љуб. М. Протића и г-ђе Малвине Гогићеве о књизи Поуке за домаћице од г-ђе Љубице Железовске, стр. 487;

г. Љуб. М. Протића, г-ђе Анђелије Акимовићке и г-ђе Малвине Гогићеве, о књизи Поуке за домаћице за III и IV ред. г-ђе Марице Подградскове, стр. 489;

г. г. Душана Стојићеве, Свет. Максимовића и Николе Ранојевића о Зоологији од г. Свет. Матића, професора, стр. 577;

НАСТАВА И КУЛТУРА

1) *Жумберчани и Мариндолци*, прилог Антропологији и Етнографији Срба у Крањској — др. Нико Жупанић, страна 32, 139;

2) *О Немцима* — др. Милош Трифунац, стални доцент Универзитета, страна 54, 162;

3) *Школа и индивидуа* — Münch, професор берлинског универзитета — Влад. Т. Спасојевић, професор Више Женске Школе у Београду, страна 70;

4) *Практични учитељски исит* — Љубомир М. Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду, страна 177;

5) *Један прилог методици српског језика* — Димитрије Пауновић, учитељ народне школе у Београду, страна 186;

6) *Како да учиниш ученике пажљивим?* — Са педагошке конференције држане у Паризу 1911 Paul Bernard — Влад. Т. Спасојевић, професор Више Женске Школе у Београду, страна 193;

7) *Школске Задруге као средство за боље васпитање ученика народних и средњих школа* — др. Никола Ј. Петровић, страна 258, 361;

8) *О изворима „Славено-сербског Магазина“ од 1768* — Павле Поповић, ванредни професор Универзитета, страна 281;

9) *Ђачка самоубиства* — Исидора Секулићева, разредна учитељица Више Женске школе у Шапцу, страна 289;

10) *Школа будућности* — школа рада — од др. Р. Кершенштајнера — Петар М. Илић, професор гимназије у Крагујевцу, страна 294;

11) *Фребел* — од Gabriel Comraugé-a — Влад. Т. Спасојевић, професор Више Женске Школе у Београду, страна 382;

12) *Како се изучава класична филологија*, предавање професора др. О. Крузнуса — Миливоје Ј. Поповић, редовни професор Војне Академије, страна 493, 617;

13) *Васпитно дело и метода госпођице Монтезори у Италији* — Педагошки преглед за март 1912, Jeanne Bavrière, — Влад. Т. Спасојевић, професор Више Женске Школе, стр. 502;

- 14) *О прегледу ученика основних школа у Крагујевцу* — др. Добр. Гер. Поповић, школски лекар из Крагујевца, страна 514;
- 15) *Кратка историја Геологије* — Јован М. Жујовић, министар у пензији, стр. 586;
- 16) *Васпитавање самог себе* — Концентрација. L'educateur moderne за мај 1912, Victor Rauchet — Влад. Т. Спасојевић, проф. Више Женске Школе, страна

ШКОЛСКО И КУЛТУРНО КРЕТАЊЕ

а) Већи радови

- 1) *Средња настава у Француској и Енглеској* — из Le Temps 1-I-912 — Влад. Т. Спасојевић, професор Више Женске Школе у Београду, страна 80;
- 2) *Значај казне и награде у васпитању за прво доба* — L'éducation — Влад. Т. Спасојевић, стр. 84;
- 3) *Неколики подаци о средњим школама у Бугарској* — из Училищенъ Прѣгледъ — Милан К. Петковић, секретар Министарства Просвете, страна 518; —
- 4) *Виши течајни испити у школској 1911/12 год.* — Влад. Т. Спасојевић, проф. Више Женске Школе у Београду, стр. 636.

б) Мањи радови

Свеска за јануар: План за васпитање девојака, стр. 84; — Женска Велика Школа у Лајпцигу, стр. 85; — Први немачки женски универзитетски професор, стр. 76; — Прва женска турска гимназија, стр. 86; — Шта изучавају ученице средњих школа (Studienanstalten) у Прусској стр. 86; — О моћи виђења код ученика, стр. 87.

Свеска за фебруар: Међународни покушај борбе против неморалне књижевности, стр. 207; — Немци о реформи предавања религије, стр. 208. — Други Манделејејевски конгрес, стр. 209; — Руски директори средњих школа стр. 210; — Учитељ и дете, стр. 211; — Четрнаеста годишња скупштина уједињења родитеља за народно васпитање, стр. 212; — Социјални дух у народу, стр. 213; — Како се може припремити индивидуа да се покорава социјалним обвезама, стр. 214; — Курсеви за усавршавање које помажу трговачке куће, стр. 214; — Предлог за упрошћавање енглеске ортографије, стр. 215; — Главни узроци страха код деце, стр. 215; — Питање о бесплатној средњошколској настави, стр. 215; — Латински, жив језик, стр. 216.

Свеска за март: Алијансија француска, програм феријалних курсева у 1912 години, стр. 306; — Библиографија немачке педагошке штампе, стр. 311; — Педагошка Академија, стр. 312; — Немачке гимназије по броју ученика стр. 312; — Школа за наглуве, стр. 312; — Оснивање царевинског школског музеја у Немачкој, стр. 313; — Немачке средње школе у туђини, стр. 313; — Два необична случаја дечјег лагања, стр. 314.

Свеска за април: — О односима међу величином главе и интелигенцијом код деце у народним немачким школама, стр. 423; — Број слушалаца у немачким универзитетима, стр. 424; — Рад немачких учитеља на образовању, стр. 424; — Пети конгрес за експерименталну психологију у

Берлину, стр. 426; — Савез за реформу религијске наставе у Немачкој, стр. 426; — Игијеном, стр. 428.

Свеска за мај: Глувонеми слепи у Немачкој, стр. 521; — Заводи за глувонеми у Немачкој, стр. 521; — Глувонеми слепи у Аустроугарској, стр. 522; — Феријални курсеви у Kaiserlautern-у, стр. 522; — Једна година у једној Пруској гимназији, стр. 523; — Жена и лекарска настава у Русији, стр. 524; — Годишње одсуство професорско, стр. 525; — Незгоде углађене хартије, стр. 525; — Опашање немачког језика у енглеским школама, стр. 525; — Тајна друштва по америчким средњим школама, стр. 525; — Свештенство и аустријске школе, стр. 526; — Фреквентација немачких универзитета, стр. 526; — Американски поклон, стр. 526; — Програм за централну немачку библиотеку, стр. 526; — Техничко васпитање, стр. 526. — Практичне школе у Немачкој за развиће женске домаће индустрије, стр. 527; — Заповести енглескога ученика, стр. 527; — И сувише дефиниција, стр. 527; — Кажњавање, стр. 528; — Жива класа живих језика, стр. 528, — Ручни рад и ученичко васпитање код женскиња, стр. 529; — Педагошка недеља у институцији белгијских инспектора основних школа, стр. 530; — Коодукација, стр. 531;

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

1) Списи

1) *Из новије српске филозофије*. Радови д-ра Бранислава Петронијевића — приказ од д-ра Светомира Ристића учитеља III београдске гимназије, стр. 88;

2) *La vraie éducation*, од Paul Gaultier (Hachette Paris 1910, 16° p. XI и 1—281; цена 3.50 дин.) — *L'éducation*, Paul Niedergang, — *L'éducateur moderne*, Gabriel Compaugé; — Влад. Т. Спасојевић, професор В. Ж. Школе, стр. 100;

3) *Le Volume* лист за учитеље и учитељице излази у Паризу сваке суботе. Директор Jules Payot. Годишња цена 7 francs. Година почиње 1 октобра. Приказује Влад. Спасојевић, професор Више Женске Школе у Београду:

Свеска 15, 16, 17 и 18 за јануар 1912, страна 104;

Свеска 19, 20, 21 и 22 за фебруар 1912, страна 319;

Свеска 23, 24, 25, 26 и 27 за март 1912, страна 439;

4) *Revue pédagogique*, месечни часопис, излази у Паризу у издању књижарнице Ch. Delagrave под руковођењем Louis Chnit-а приказује Влад. Т. Спасојевић професор Више Женске Школе у Београду.

Свеска за јануар 1912 страна 108;

Свеска за фебруар 1912 страна 314;

Свеска за март 1912 страна 429;

Свеска за април 1912 страна 543;

Свеска за мај 1912 страна 655.

5) *Frauenbildung* уређује prof. dr. J. Wuchgram, Лајпциг, 9—12 за 1911 год. приказује Миливој Ј. Поповић, редов. професор Војне Академије, стр. 112;

6) *Korrespondenz-Blatt für die höheren Schulen Württemberg*. Herausgegeben von D. H. Planck und O. Jaeger. Година 1911. Штутгарт, приказује Миливоје Ј. Поповић редовни професор Војне Академије.

Свеска 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 и 12 за 1911 год стр. 217. —

7) *Ce qu'il faudra toujours*, C. Wagner, Paris, стр. III и 292, цена 3.50 дин. приказ Лазара Р. Кнежевића, секретара Министарства Просвете стр. 224; 434;

8) *Тако је говорио Заратустра*, Фридрих Ниче, превод др. Милана Ђурчина, приказ Јована Кангрте, професора II београдске гимназије стр. 227;

9) *Наша Народна Школа*, месечни журнал за васпитаче и учитеље. Власник и уредник Душан Р. Михаиловић, учитељ у Кличевцу. Година 1912 — приказ Иконије В. Симића, разредне учитељице Више Женске Школе у Београду, стр. 324;

10) *Наша школа*. Власник и уредник Вој. Р. Младеновић, учитељ у Петровцу. — Година 1912. — Приказ Иконије В. Симића, разредне учитељице Више Женске Школе у Београду, стр. 326.;

11) *Нови Васпитач*. Орган за педагошку књижевност; уређује и издаје Васа Витојевић, Сремски Карловци. Година XXV. Број 1 и 2 за 1912. год. — приказао Влад. Т. Спасојевић, професор В. Ж. Школе у Београду, стр. 448;

12) *Наставник*, лист Професорског Друштва, уредник Јерemiја Живановић, професор II Београдске Гимназије. Књига XXIII. Свеска 1 и 2 за 1912. приказао Влад. Т. Спасојевић, професор В. Ж. Школе у Београду, стр. 449;

13) *Светлост*, илустровани месечни часопис, орган Друштва за школску и гигијену и народно просвећивање. Уредник др. Светозар М. Марковић, лекар. Свеска 1—3. — приказао Влад. Т. Спасојевић, проф. В. Ж. Школе у Београду, стр. 451;

14) *Blätter für des Gymnasial-Schulwesen*, herausgegeben vom Bauer. Gymnasiallehrer verein, redigiert von Theodor Prager. Св. 6—12, за 1911. Минхен, приказао Миливоје Ј. Поповић, редовни професор Војне Академије, стр. 532;

15) *Гласник Српског Географског Друштва*, Година I, св. I, уредници Др. Јован Цвијић и Павле Вујевић, — Београд 1912. Приказао Лазар Р. Кнежевић, секретар Министарства Просвете, стр. 546;

16) *Извештај Главног Одбора Друштва за чување народног здравља о друштвеном раду у 1911, год.* Године десете. 1912, стр. 78. — Приказао Милан К. Петковић, секретар Министарства Просвете, стр. 548;

2) Друштва и установе

Српска Краљевска Академија Науке, стр. 117; 231; 328; 549; 659;

Српско Геолошко Друштво, стр. 300; 390;

Друштво за српски језик и књижевност, стр. 411;

3) Часописи

Стр. 119—120; 224—237; 331—333; 453—424; 549—550.

